

Ensamkommande ungdomar i SiS-vård

Åsa Backlund
Katarina Thorén

FORSKNINGSRAPPORT

ISBN 978-91-87053-77-1

Ensamkommande ungdomar i SiS-vård
Nummer 3 år 2021

Publikationerna finns att beställa eller
ladda ner från SiS webbplats.
www.stat-inst.se

Engelsk titel:
Institutional Care in Focus

Publikationsseriens adress:
Statens institutionsstyrelse
Box 1062
171 22 Solna

Ensamkommande ungdomar i SiS-vård

Innehållsförteckning

Sammanfattning	4
Abstract	6
Inledning	8
Bakgrund, syfte och frågeställningar.....	8
Mottagningssystemet för ensamkommande barn.....	9
SiS särskilda ungdomshem.....	10
Teoretiska perspektiv.....	10
Tidigare forskning	12
Ensamkommande barn och mottagandet av dem.....	12
SiS ungdomsvård.....	14
Socialtjänstens övervägningar och bedömningar vid LVU.....	15
Metodbeskrivning	16
Kvantitativ analys av dokumentationsmaterial.....	16
Fokusgruppsintervjuer med personal.....	16
Individuella intervjuer med ungdomar.....	17
Etik.....	17
Analys.....	18
Resultatredovisning	19
Vad kännetecknar SiS-placeringar av ensamkommande ungdomar?	
En kvantitativ analys.....	19
Placeringsformer.....	19
Bakgrundsfaktorer.....	19
Problembeskrivningar i socialtjänstens ansökan.....	20
Olika typer av problem i relation till varandra.....	23
Skillnader mellan olika åldersgrupper.....	23
Skillnader mellan olika landgrupper.....	24
Utskrivning.....	24
Sammanfattning.....	25
Socialsekreterarnas perspektiv och erfarenheter.....	27
Bakgrund till placeringar – olika problembilder.....	27
Tydlig och traditionell social problematik.....	27
Komplex problembild – stor social problematik och skadliga beteenden hos vissa ensamkommande.....	27
Reaktion på asylsituationen.....	28
Trauma och psykiatrisk problematik.....	28
Otydlig/diffus problembild.....	28
Specifika förutsättningar.....	29
Övervägningar – ”självklara” respektive tveksamma fall.....	29
Kontakten med SiS – frustration över väntetid och ifrågasatta bedömningar.....	30
Sammanfattning av socialtjänstens perspektiv.....	32
SiS-personalens perspektiv och erfarenheter.....	34
Olika syn på ensamkommande som kategori.....	34
Bristande socialt nätverk som begränsande för möjlighet till stöd och behandling.....	35

Språkbarriär – hinder och strategier för kommunikation och kontroll.....	36
Att förhålla sig till asylprocess och utvisningsbeslut.....	37
Begränsad kunskap om normer och samhällssystem i Sverige	37
Olika föreställningar om och förhållningssätt till kulturell olikhet.....	38
Mer (?) psykisk ohälsa och trauma.....	39
Missbruk och kriminalitet – traditionell social problematik med delvis specifika förutsättningar	40
Olika uppfattningar om ålder och mognad som problem eller resurs	41
Långvariga (akut-)placeringar och delvis onödiga inläsningar	41
Fokus på bemötande, motivationsarbete och skola	43
Sammanfattning av SiS-personalens perspektiv	44
Ungdomarnas perspektiv och erfarenheter.....	46
Förståelse av placeringen – ”ett straff” av oklara skäl	46
Långvarig och tung social utsatthet.....	47
Problem kopplas till situationen i Sverige.....	47
Problem på boenden – att inte känna sig hörd, sedd eller förstådd	47
Okunskap om lagar och regler	48
Att känna sig oskyldigt anklagad och straffad.....	49
Tillvaron på SiS – starkt präglad av ofrihet och ovisshet om framtiden.....	49
SiS-vårdens vardag: Betydelsen av möjlighet till aktiviteter.....	49
Skolan – viktig men inte riktig.....	50
Stora skillnader i upplevt bemötande från personal.....	50
Positiva erfarenheter av behandling – konkret stöd inom ramen för tillitsfulla relationer	51
Negativa erfarenheter av behandling – brist på stöd eller brist på tillit	52
Kontakten med socialtjänsten – maktlöshet och bristande tillit.....	52
Brist på stödjande relationer utanför SiS.....	54
Viktiga men ibland komplicerade och förhindrade familjerelationer	54
Få, ytliga och avbrutna andra vuxenrelationer	54
Positiva undantag ges stor betydelse	55
Uppfattningar om SiS-vistelsens betydelse – hjälp eller stjälp?.....	56
Bristande tillit till att SiS kan vara till någon hjälp	56
SiS-vistelsen upplevs som destruktiv	56
SiS-vistelsen som en positiv vändpunkt.....	57
Betydelse av relationell kontext och framtidstro	57
Sammanfattning av ungdomarnas perspektiv	58
Diskussion	60
En heterogen grupp.....	60
Vissa specifika förutsättningar.....	60
Delvis mindre omfattande sociala problem (?)	61
Delvis mer omfattande problem – främst yngre ”gatubarn”	62
Kortare inskrivningstider men längre akutplaceringar	63
Språk som barriär eller möjlighet.....	63
Vikten av aktiviteter och en ”riktig” skola.....	64
Skillnader mellan och inom institutionerna	64
Domänkonflikt mellan socialtjänsten och SiS.....	65
Vikten av att se SiS-vården i ett sammanhang	66
Implikationer för praktiken	68
Referenser	70

Sammanfattning

Syftet med den här studien har varit att undersöka och analysera vad som kännetecknar gruppen ensamkommande ungdomar som placeras inom Statens institutionsstyrelse (SiS), vad som föranleder dessa placeringar och kännetecknar insatserna från SiS, samt hur ensamkommande ungdomar själva uppfattar och förstår placeringen. Detta har undersökts genom analys av befintlig dokumentation inom SiS, intervjuer med personal från socialtjänst och SiS, samt med SiS-placerade ensamkommande ungdomar.

Resultaten visar att ensamkommande ungdomar som placeras på SiS är en heterogen grupp med stor spännvidd i problemens karaktär och omfattning, och att problemen delvis skiljer sig från andra SiS-placerade ungdomar. Inom gruppen ensamkommande ungdomar fanns både de som uppfattades ha mindre omfattande sociala problem än andra SiS-placerade ungdomar, och ungdomar som beskrevs ha en tyngre och mer komplex problematik. Till den senare gruppen nämndes ofta "gatubarn" som definierad kategori. Som specifikt för de ensamkommande ungdomarna framhölls också mer "psykiatrisk" och migrationsrelaterad problematik, samt att dessa ungdomar har liten kunskap om det svenska samhället.

Studien tyder på att både SiS och socialtjänsten har svårigheter med att organisatoriskt möta de ensamkommande ungdomarnas behov inom ramen för befintlig verksamhet, samt att detta lett till konflikter om hur problemen ska definieras och vilken organisation som ska bära det huvudsakliga ansvaret för att praktiskt ta hand om dem.

Studien belyser skillnader både inom och mellan olika institutioner i uttryckta föreställningar om samt förhållningssätt till de ensamkommande ungdomarna, och indikerar betydelsen av institutionernas ledning när det gäller värdegrundsarbete för ett gemensamt och professionellt förhållningssätt. SiS-personal lyfte fram språket som ett centralt hinder i arbetet med de ensamkommande ungdomarna, men gav också exempel på strategier för att överkomma dessa hinder genom medvetet arbete kring kommunikation och tillit, rekrytering av flerspråkig personal, svenskundervisning samt översättning av behandlingsprogram.

Ovisshet och maktlöshet inför framtiden framstod tillsammans med ofriheten som det svåraste med SiS-placeringen för de ensamkommande ungdomarna och skolan som den främsta möjligheten. Skolan inom SiS uppfattades som viktig men inte "på riktigt", på grund av för få lärare och ämnen, m.m. Vilken betydelse som SiS-vistelsen gavs av ungdomarna kan förstås som kopplat till relationella och innehållsliga aspekter av SiS-vården, men också till relationer, eller brist på sådana, utanför SiS. Avsaknad av stödjande relationer, bristande tillit samt erfarenheter av upprepade uppbrott från professionella och andra sociala sammanhang lyftes i både personal- och ungdomsintervjuer fram som problematiskt för de ensamkommande ungdomarna.

Resultatet visar också att ensamkommande ungdomar i högre grad än andra SiS-placerade ungdomar var akutplacerade. En stor andel av akutplaceringarna överskred SiS riktlinjer för maximal vårdtid på akutavdelning. Långa akutplaceringar innebär längre tid i en tvångsvård med obestämd vårdtid. För ungdomar utan uppehållstillstånd tillkommer den osäkerhet som kommer sig av att befinna sig i en asylprocess. Språkbarriären och bristande kunskaper om det svenska samhällssystemet minskar dessa ungdomars möjlighet att förstå vad som sker och ökar därmed deras utsatthet i situationen.

Abstract

The purpose of this study has been to investigate and analyze what characterizes the group of unaccompanied youth who are referred to the Swedish secure care system (The National Board of Institutional Care), what causes the referrals and what characterizes the care in the secure care units, and how unaccompanied youth themselves perceive and understand both the referrals and the care. This has been investigated through statistical analysis of SiS documentation and register data, interviews with SiS staff and social service staff, as well as interviews with unaccompanied youth referred to secure care.

The results show that unaccompanied youth are a heterogeneous group with a wide range of problems, and problems that partly differ compared to other youth referred to SiS. On the one hand, unaccompanied youth are perceived to have less extensive social problems compared to other youth in secure care, but on the other hand some have both heavier and more complex problems that have occurred for several years. The latter group is often referred to the specific category called “street kids”. The unaccompanied youth are also perceived to have more mental health and migration related problems in addition to limited understanding of the Swedish society.

The study indicates that both SiS and the social services have organizational limitations to meet the needs of unaccompanied youth, and that these limitations lead to conflicts about how the problems should be defined, and which organization should have the main responsibility for the care of unaccompanied youth.

The study highlights differences both within and between the secure care units regarding the staff’s expressed views and attitudes towards unaccompanied youth. The study indicates the importance of the management’s values and norms, and how they support common and professional approaches in the daily work with unaccompanied youth. SiS staff highlights language barriers as a significant obstacle in the work with unaccompanied youth, but they also provide strategies for overcoming these barriers through conscious communication and trust building approaches, and the recruitment of multilingual staff, Swedish education and translation of treatment programs.

Powerlessness and the unknown future, together with the lack of freedom, appear to be the most difficult part of the SiS placement for unaccompanied youth. Although education and regular school activities seem to be the most helpful support, school within SiS is also perceived as not a “real” school, because of too few teachers and subjects. The significance of the SiS care can be understood as linked to both relational aspects and treatment content, but also to relations, or lack thereof, outside SiS. In both staff and youth interviews, lack of supportive and trustful relations in addition to repeated break-ups from both professionals and other social contexts are highlighted as problematic for the unaccompanied youth referred to secure care.

Compared to all secure care referrals, unaccompanied youth were more often acutely referred to SiS and a large proportion of the acute unit placements exceeded the SiS guidelines for maximum care time in acute care units. Acute unit placements mean longer and indefinite time in secure care. For youth without a residence permit, the uncertainty that comes with the asylum process is also added to their uncertain life situation. The language barrier and lack of knowledge about Swedish rules and norm system also reduces these young people's ability to understand what is happening in their life, which increases their vulnerability in the secure care situation.

Inledning

Bakgrund, syfte och frågeställningar

I denna rapport presenteras resultat från en studie (Dnr 2.6.1-1154-2015) finansierad av Statens institutionsstyrelse (SiS) som handlar om ensamkommande ungdomar som placeras på SiS särskilda ungdomshem. Ensamkommande barn – det vill säga minderåriga som kommit till Sverige utan föräldrar eller annan person som i rättslig bemärkelse kan ta vårdnadshavares plats enl. 1b § Lag om mottagande av asylsökande, LMA) – har det senaste decenniet kommit att utgöra en betydande andel av de barn och ungdomar som befinner sig i samhällsvård, vanligen i HVB-hem eller familjehem. I samband med ökningen av antalet asylsökande ensamkommande barn fram till och med 2015 (Migrationsverket, 2020), ökade även antalet ensamkommande barn och ungdomar¹ som placerades på de särskilda ungdomshem som SiS ansvarar för. Under 2014 var en femtedel av pojkarna i SiS tvångsvård ensamkommande, 2016 utgjorde de en tredjedel (SiS, 2016). I samband med denna ökning har det på tjänstemannanivå inom SiS förekommit uppfattningar att dessa ungdomar kan ha placerats på låsta institutioner av andra och mer oklara skäl än ungdomar som är uppväxta i Sverige, och mer kunskap om denna målgrupp har efterlysts (Kaunitz & Jakobsson, 2016; Mellqvist, 2014; Silow Kallenberg, 2016). Enligt en intern kartläggning av gruppen ensamkommande inom SiS kan placeringarna många gånger förstås som en akut lösning och följd av ett vårdssammanbrott vid en tidigare placering (Kaunitz & Jakobsson, 2016). Vidare konstateras att arbetet kring denna grupp innehåller särskilda dilemman och problem och att det finns behov av specifik kunskap kring målgruppen – även om den också är mycket heterogen (a.a.). Understrykas bör att de ensamkommande ungdomar som placeras på SiS utgör en mycket liten del av de ensamkommande ungdomar som har kommit till Sverige under senare år. Under 2015 kom omkring 35 000 ensamkommande barn och ungdomar och samma år var 221 ensamkommande ungdomar placerade inom SiS, det vill säga mindre än en (1) procent av alla ensamkommande (SiS 2020, s. 10).

Det övergripande syftet med detta projekt har varit att undersöka och analysera vad som kännetecknar gruppen ensamkommande ungdomar som placeras inom SiS, vad som föranleder dessa placeringar och kännetecknar insatserna från SiS, samt hur ensamkommande ungdomar själva uppfattar och förstår placeringen. Följande frågeställningar har varit vägledande för studien:

1. Vad kännetecknar de placeringar som rör ensamkommande ungdomar vid SiS när det gäller a) faktorer hos ungdomarna (såsom ålder, kön, nationalitet, familjesituation, typ av svårigheter, orsak till placeringen) samt b) SiS insatser för dessa ungdomar och till vad ungdomarna skrivs ut? I vilken mån skiljer sig gruppen åt i dessa avseenden, jämfört med andra SiS-placerade ungdomar?

¹ Eftersom majoriteten av de placerade barnen vid SiS är i tonåren används i det följande begreppet ungdomar.

2. Hur resonerar socialsekreterare, med erfarenhet av att ha ansökt om att placera ensamkommande ungdomar på SiS, kring bakgrunden till sådana ansökningar, och vilka bedömningar och avvägningar har de gjort i dylika fall? Vilka erfarenheter har socialsekreterarna av SiS-vården och samverkan med SiS?
3. Vilka erfarenheter finns av arbete med målgruppen vid de SiS-institutioner som tagit emot flest ensamkommande ungdomar de senaste åren, avseende problem och möjligheter i arbetet?
4. Hur uppfattar och förstår ensamkommande ungdomar själva sin tillvaro på SiS-institutioner och skälen till att de vistas där?

Mottagningssystemet för ensamkommande barn

Internationellt varierar organiseringen av omhändertagandet av ensamkommande barn stort (O'Donnell & Hagan, 2014). I Norden tas barnen i Sverige och Norge helt eller delvis omhand inom ramen för det ordinarie barnavårdssystemet. I Finland och Danmark har deras motsvarighet till Migrationsverket ansvar för boendet under asylprocessen (Gärdegård, 2017). Gemensamma utmaningar som har identifierats i olika länders mottagningssystem handlar bland annat om spänningar mellan olika involverade aktörer med olika funktioner (barnskydd, migrationskontroll, rättsväsende), oklara ansvarsområden, samt stora olikheter på grund av decentraliserad service (O'Donnell & Hagan, 2014).

Det svenska mottagningssystemet innebär att Migrationsverket anvisar barnet till en kommun (enl. 3 § LMA). Kommunernas socialtjänst ansvarar för att utreda barnets behov av stöd och fatta beslut om insatser och placering i lämpligt boende samt ansvarar för att ansökan om god man görs. Så länge som barnet är asylsökande har kommunerna rätt till ersättning från Migrationsverket. Om barnet fortfarande är asylsökande när det fyller 18 år (eller skrivs upp till 18 år efter/genom åldersbedömning) får dock kommunerna endast ersättning i de fall kriterier för tvångsvård föreligger, vilket har lett till att ungdomarna som regel hänvisas till Migrationsverkets boenden för vuxna (Socialstyrelsen, 2017).

Socialtjänsten har således en central roll i mottagandet, som dock består av flera aktörer. En viktig sådan är god man som i vårdnadshavares ställe ansvarar för att barnets behov enligt 6 kap. 1 § föräldrabalken (FB) tillgodoses (Lag om god man för ensamkommande barn 2005:429). God man utses av Överförmyndaren i barnets vistelsekommun. Ifall barnet beviljas uppehållstillstånd medan det är minderårigt ska socialtjänsten anmäla behov av särskilt förordnad vårdnadshavare (6 kap. 10a § FB) till tingsrätten. Migrationsverket har fortsatt ansvar för barnet under asylprocessen, främst för barnets asylansökan, frågor om dagersättning och särskilt bidrag enligt LMA till barnet samt ersättning till kommunerna under asyltiden. Regionerna ansvarar för att barnen får samma hälso- och sjukvård som övriga barn bosatta i Sverige. Asylsökande barn, inklusive så kallade papperslösa barn (som vistas i landet utan tillstånd), har också rätt till

grundskola precis som alla andra barn (dock inte skolplikt). Länsstyrelserna har övergripande ansvar för beredskap och kapacitet för mottagningsplatser för ensamkommande barn, Socialstyrelsen ansvarar för att utarbeta riktlinjer och kunskapsstöd, och Inspektionen för vård och omsorg (IVO) ansvarar för tillsyn samt tillståndsprövning av boenden.

SiS särskilda ungdomshem

SiS särskilda ungdomshem är till för barn och ungdomar som bedöms ha behov av "särskilt noggrann tillsyn" enligt 12 § LVU (Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga). Även ungdomar som har dömts till sluten ungdomsvård för brottslighet enligt lagen om verkställighet av sluten ungdomsvård (LSU) avtjänar sitt straff på dessa ungdomshem (SiS, 2021). SiS särskilda ungdomshem har särskilda befogenheter att inskränka den unges tillvaro, såsom kroppsvisitering, vård i enskildhet, avskiljning m.m. (Mattsson, 2018). Villkor för att tvångsvård ska kunna användas är att frivilliga vårdinsatser inte anses möjliga samt att det föreligger sådana missförhållanden som innebär påtaglig risk för skada av den unges hälsa eller utveckling. Det är förvaltningsdomstolen som beslutar om vård enligt LVU, efter ansökan från socialnämnden. Det är dock socialnämnden som bestämmer hur vården ska se ut och hur länge den ska pågå (ibid.). Majoriteten av de ungdomar som placeras vid de särskilda ungdomshemmen är omhändertagna enligt 3 § LVU, vilket innebär att de har omhändertagits med tvång på grund av påtaglig risk att skadas genom eget beteende (Enell, Gruber & Vogel, 2018). Ofta sker placeringarna akut genom ett omedelbart omhändertagande enligt 6 § LVU, där beslutet kan fattas av socialnämndens ordförande och därefter underställas prövning av förvaltningsdomstolen (Ponnert, 2018).

Teoretiska perspektiv

Såväl SiS-institutioner som socialtjänsten kan inordnas under begreppet människobehandlande organisationer (Hasenfeld, 2000; Johansson m.fl., 2015). Arbetsformerna i sådana organisationer handlar om att (1) definiera vilka som har rätt till hjälp och hur hjälpen ska utformas, (2) ge omsorg och stöd och (3) genom behandlingsarbete förändra klienterna. Central i alla dessa funktioner är den process varigenom organisationerna kategoriserar individerna till "fall" i syfte att bestämma vilken typ av service eller bemötande som de ska få, en process som ofta tenderar att styras av organisationens intressen (Hasenfeld, 2000). Det organisationsteoretiska perspektivet har styrt vårt analytiska fokus mot hur denna så kallade typifieringsprocess kan förstås när det gäller de ensamkommande ungdomar som placeras på SiS.

Ett annat organisationsteoretiskt begrepp som har använts i detta sammanhang är domän, som ofta används i studier av olika organisationers interaktion med varandra och syftar på olika aspekter som karaktäriserar dessa organisationer, såsom vilken typ av service de producerar, mål samt huvudmän (se t.ex. Danermark & Kullberg, 1999; Grape, 2006). Inom ett visst verksamhetsområde, såsom behandling riktad till ungdomar

med social problematik, kan olika organisationer ha olika domänanspråk på vem som ska göra vad, vilket i vissa fall kan leda till domänkonflikt om att få utföra eller slippa utföra vissa uppgifter (Grape, 2006; Lindqvist, 2000).

Ett ytterligare perspektiv som har färgat den analytiska ingången i förståelsen av intervjumaterialet är ett utvecklingsekologiskt perspektiv på *resilience*, vilket i det här fallet handlar om individens och omgivningens förmåga att interagera på ett sätt som stödjer en optimal utveckling under stressfyllda förhållanden (Ungar, Ghazinour & Richter, 2013). I det utvecklingsekologiska perspektivet betonas barnets utveckling i samspel med sin omgivning i en vid bemärkelse. Det utvecklingsekologiska systemet bygger på olika sfärer, där den innersta cirkeln – mikronivån – utgör de närmiljöer som har direktkontakt med barnet, såsom familj och skola. Mesonivån definierar i sin tur relationerna mellan olika sådana närmiljöer, till exempel kontakten mellan boende och skola. Nästa cirkel – exonivån – innefattar miljöer som kan påverka barnets utveckling indirekt, såsom socialtjänstens eller Migrationsverkets organisation. Ensamkommande barn har bytt miljö på samtliga nivåer. Relationerna på mikronivån har, åtminstone delvis, ersatts av olika professionella kontakter i det svenska mottagningssystemet. Alla dessa nivåer samspelar dessutom med förhållanden på makronivån som utgör värderingar, samhällsförhållanden, regler och normer på nationell nivå samt med en global nivå som för ensamkommande barn blir särskilt påtaglig i och med flykten till ett annat land (Bronfenbrenner, 2000; Brunnberg, Borg & Fridström, 2011, s. 23). Detta perspektiv riktar fokus mot hur relationer inom och mellan olika system framträder i intervjumaterialet, samt hur dessa – liksom interaktionen mellan ungdom och omgivning – kan förstås som främjande eller hämmande för den unges utveckling.

Tidigare forskning

Ensamkommande barn och mottagandet av dem

Forskning visar att ensamkommande barn är en heterogen och över tid varierande grupp (se t.ex. Eide, 2005; Chase, Knight & Statham, 2008; Jayshree & Reisch, 2018), men också att traumatiska erfarenheter i hemlandet och under flykten är vanliga. Det senare kan handla om upplevelser av hot, våld mot eller död av närstående, kidnappning, hot om att bli eller ha tvingats att bli barnsoldat, tvångsäktenskap, våld och övergrepp eller trafficking (Ayotte, 2000; Backlund, Eriksson, von Greiff & Åkerlund, 2012; Hopkins & Hill, 2008; Jakobsen, Heir & Dermott, 2014; Thomas, Thomas, Bhugra & Nafees, 2004; Unicef, 2017). Internationell forskning om ensamkommande barn har till stor del fokuserat på frågor om barnens psykiska hälsa, där gruppen som regel definieras som sårbar med hög risk för psykisk ohälsa (Broekaert, Derluyn & Mels, 2009; Oppedal & Idsoe, 2015; Wernesjö, 2012). Även svensk forskning har visat liknande resultat. I en studie konstateras en tiofaldigt ökad risk för suicid bland ensamkommande barn och unga jämfört med jämnåriga i Sverige under 2017 (Hagström, Hollander & Mittendorfer Rutz, 2018). En svensk registerstudie av ensamkommande som fått uppehållstillstånd år 2003–2014 visar att ensamkommande ungdomar betydligt oftare än unga med svensk bakgrund hade fått en psykiatrisk diagnos (Wadensjö & Çelikaksoy, 2018).

Parallellt med denna dystra bild så beskrivs dock ensamkommande barn också som en resursstark och resilient grupp i forskningen. Studier visar att ensamkommande barn och unga ofta uttrycker en stark motivation att komma över hinder och använda de möjligheter som ges i det nya samhället till utbildning och arbete (Thommessen, Corcoran & Todd, 2015; Oppedal, Guribye & Kroger, 2017; Luster, Qin, Bates, Rana & Lee, 2010; Groark, Sclare & Raval, 2011). Svensk forskning tyder på att det, i relation till barn som anlänt till Sverige med sina föräldrar, går bra för ensamkommande barn som fått stanna i Sverige när det gäller arbete (Wadensjö & Çelikaksoy, 2018). Det är dock få som når gymnasieexamen och det är stora skillnader mellan olika grupper av ensamkommande unga (ibid.).

På senare år har en särskild kategori av ensamkommande barn med "gatubarns-beteende" och den bristfälliga kunskapen om dessa barn uppmärksammats. Barnen beskrivs som avvikande från andra ensamkommande barn och ungdomar, med tyngre social problematik (Aagaard Madsen & Kjems, 2014). Det är troligt att barn inom denna kategori ingår bland dem som hamnar på SiS-institutioner. Enligt en rapport från Barnrättsbyrån (Leander, 2016) om "marockanska gatubarn", baserad på intervjuer med myndighetspersoner, så befinner sig denna grupp i en särskilt utsatt livssituation, bland annat utifrån att de sällan har asylskäl i Sverige, att de har levt "gatuliv" innan de kom till Sverige, att de ofta har ett drogberoende samt att de har låg tilltro till myndigheter. Liknande beskrivning sägs karaktärisera en majoritet av de ensamkommande unga

inom SiS i en intern kartläggning av SiS (Kaunitz & Jakobsson, 2016, se vidare nedan).

Flera forskare framhåller mottagandet den första tiden som kritisk för de ensamkommande barnens fortsatta utveckling och hälsa (Eide & Hjern, 2013; Fazel, Reed, Panter Brick & Stein, 2012; Kohli & Mather, 2003), men också vikten av att se till behov av stöd under längre tid i de ungas etablering i det nya landet (Seglem, Oppedal & Raeder, 2011; Jensen, Solheim, Andersson & Skogbroo Birkeland, 2019). Forskning om såväl ensamkommande som andra barn och vuxna flyktingar med traumatiska erfarenheter har också påvisat betydelsen av så kallad postmigrationsstress, såsom långa väntetider på asylansökan, diskriminering, oro för anhöriga och andra förhållanden knutna till tiden efter flykten (Carswell, Blackburn & Barker, 2011; Hjern & Angel, 2000; Montgomery, 2008; Jensen m.fl., 2019; Laban, 2009).

När det gäller vad som gynnar en positiv utveckling för ensamkommande barn och ungdomar så återkommer faktorer som grundläggande trygghet och stabilitet i tillvaron, nära relation till omsorgsgivare, individuellt anpassat stöd och uppföljning, kontakt med anhöriga, socialt nätverk, stöd i utbildning och i förhållande till psykisk ohälsa samt möjlighet till både anpassning och kontinuitet avseende kulturella aspekter (se t.ex. Brunberg m.fl., 2011; Eide, 2012a; SBU, 2018; Rehn-Medoza, 2020; Wade m.fl., 2005).

Kunskapen om socialt arbete i förhållande till migration och den sociala barnavårdens arbete med migranter är generellt sett begränsad (Cox & Geisen, 2014; Gruber, 2018). Forskning har dock pekat på att barns och ungdomars etniska och/eller migrantbakgrund får betydelse i den sociala barnavårdens praktik, samt att detta riskerar att skapa ojämlika villkor (Backlund & Malmsten, 2013; Gruber, 2018; Ekström, 2019; Montesino & Jiménez Alvarez, 2019). Ett tema i både svensk och internationell forskning om mottagandet av ensamkommande barn handlar om vilka principer och synsätt som präglar arbetet och mer specifikt om hur motsättningar mellan reglerad invandring och barnets bästa kommer till uttryck (se t.ex. Derluyn & Broekaert, 2008; Shamser & Shruti, 2009; Stretmo, 2014). Eide (2012b) har studerat hur olika grupper av ensamkommande barn har tagits emot i Norge över tid, och drar slutsatsen att historien påminner oss om att alltid förhålla oss kritiska till den rådande förståelsen av gruppen. Forskning har också pekat på hur ensamkommande barn har mötts och omgärdats av negativa föreställningar och misstänkliggöranden, såväl i Sverige som internationellt (Hedlund, 2015, 2018).

Svenska studier om socialtjänstens arbete med de ensamkommande barnen, har visat att ordinarie metoder och rutiner har uppfattats som utmanade, att barnen antingen ses som en särskild grupp eller "som alla andra", samt att socialtjänstens arbete med målgruppen har specialiserats i takt med det ökade antalet ensamkommande barn (Backlund m.fl., 2012, 2014; Backlund, 2018; Backlund, Lundström & Thorén, kommande; Eriksson m.fl., 2013; Stretmo & Melander, 2013). Brist på adekvata placeringsoptioner, tillgängligt stöd i förhållande till psykisk ohälsa och samverkansproblem har påtalats (ibid.).

Forskning om ensamkommande barn inom SiS verksamhet är mycket begränsad. I den mån inläsning av ensamkommande barn har behandlats i tidigare forskning så är det framför allt utifrån länder som frihetsberövar barnen som en del av själva flyk-

tingmottagandet (se t.ex. Fekete, 2007). Ett till denna studie parallellt forskningsprojekt vid SiS behandlar emellertid frågan (*Ensamkommande flyktingungdomars placering på SiS särskilda ungdomshem: Orsaker, innehåll och eftervård*, sökande Medhi Ghazinour). Två interna kartläggningar på SiS har också resulterat i en vetenskaplig artikel (Kaunitz & Jakobsson, 2016). Av denna framgår att en majoritet av de ensamkommande unga som placerades på SiS i januari–april 2014 och 2015 kom från nordafrikanska länder eller Afghanistan och saknade uppehållstillstånd. Gruppen pojkar från Marocko/Algeriet beskrivs som kraftigt överrepresenterad inom SiS i relation till hur stor den är i gruppen ensamkommande asylsökande i Sverige. Vidare beskrivs att dessa ungdomar ofta mer eller mindre är uppvuxna på gatan, att de inte alltid söker asyl i Sverige (då chansen att få asyl ofta är liten) och att misstankar om människohandel har framförts kring denna grupp (ibid.). Majoriteten av de ensamkommande ungdomarna placerades enligt kartläggningen akut på grund av att de inte kunnat bo kvar på det boende de placerats på, ofta beroende på utagerande beteende. I de flesta fall angav socialtjänsten missbruk som orsak till placeringen. Konflikter/våld på HVB-hem var den näst vanligast uppgivna orsaken, följt av psykiska problem såsom självskadebeteende och suicid, upprepade rymningar och stöld/snatteri. I vissa fall fanns även misstankar om människohandel. Även om det i nästan samtliga fall fanns ett behandlingsuppdrag från socialtjänsten, framkom i intervjuer med avdelningsföreståndare på SiS att uppdragen kan uppfattas som mer diffusa för denna grupp, och ibland som förvaring i brist på alternativ. Samtidigt beskrevs en del av ungdomarna som mer vårdkrävande än genomsnittet på SiS. Ett centralt problem som framfördes från SiS-personal var bristen på ett gemensamt språk. Andra problem som lyftes var upplevda brister i samarbetet med bland annat socialtjänsten och att ungdomarna ibland upplevs vara äldre än vad de uppger (ibid.).

SiS ungdomsvård

I denna rapport finns inte utrymme att ge någon översikt över forskning kring SiS ungdomsvård. Vi väljer att här främst nämna några teman som berörs i antologin *Kontrollerade unga. Tvångspraktiker på institution* (Enell, Gruber & Vogel, 2018), som vi finner särskilt intressanta i förhållande till denna studie. Det handlar bland annat om hur själva organiseringen av SiS-vården motverkar möjlighet till behandling för alla placerade ungdomar (Vogel, 2018; Ponnert, 2018) och ett återkommande dilemma för SiS att individanpassa insatser till en mycket heterogen grupp (Enell, Gruber & Vogel, 2018). Vidare berörs hur institutionstillvaron för ungdomarna försvåras av en obestämd vårdtid (Ponnert, 2018) och svårighet att kontrollera sina självrepresentationer (Enell, 2018). Det senare innebär att ungdomarna upplever begränsad möjlighet att själva kunna påverka vilken uppfattning som andra människor ska få av dem (ibid.). En i detta sammanhang viktig fråga är hur fokus på säkerhet inom SiS hindrar personal och ungdomar från att tala ett gemensamt modersmål (Gruber, 2018). Tidigare forskningsrapporter har även visat på betydelsen av etnicitet och kön inom SiS verksamheter (Basic, 2010; Gruber, 2013; Andersson Vogel, 2012). Basic (2010) visar till exempel att etnicitet spelar en central roll i SiS-vården utifrån att ungdomarna ofta kategoriseras utifrån etnicitet samt att det förekommer olika verbala uttrycks sätt hos både personal och ungdomar som anspelar

på olika föreställningar om etnicitet. Gruber (2013) fångar upp ett liknande mönster då hon visar att den vardagliga praktiken inom SiS är färgad av föreställningar kring både etnicitet och kön. Könssaspekten är något som Vogel (2012) också betonar i sin studie av SiS-placerade flickor, där hon finner att vården oftast är utformad efter pojkars behov och att flickornas problematik inte passar in i SiS ramar och rutiner.

Socialtjänstens övervägningar och bedömningar vid LVU

Central för denna studie är frågan om hur socialsekreterare resonerar i bedömningar gällande LVU. Ponnert (2007) beskriver och analyserar LVU-processen ur socialsekreterares perspektiv. Ponnerts egen studie samt forskningsgenomgång pekar, liksom andra studier av utredningsarbete inom den sociala barnvården i Sverige (Östberg, 2010), på ett starkt föräldrafokus, där (bedömningen av) föräldrarnas inställning till vården och samarbetsvilja får stor betydelse och prioritet i socialsekreterares beslut. Författaren menar att målet att upprätthålla en god terapeutisk relation med föräldrarna verkar mer betydelsefullt än att göra detsamma med de barn och ungdomar som är föremål för utredningen. Detta resultat väcker frågor om hur det kan se ut för ungdomar som inte har några föräldrar eller andra vårdnadshavare i sin närhet i samband med LVU-bedömningar.

Ett annat tydligt tema som Ponnert (2007) tar upp är att tvångsvård ses som ett misslyckande som socialsekreterarna strävar efter att undvika. Många uttryckte en bristande tilltro till vårdens möjlighet att hjälpa ungdomarna, med hänvisning till forskning om dåliga effekter av institutionsvård. När det handlade om ungdomar med normbrytande beteende föreföll tvångsvård dock inte undvikas på samma sätt som i andra fall, vilket enligt författaren ligger i linje med tidigare forskning. I studien urskiljs en snabb respektive en utdragen tvångsvårdsprocess, där den förstnämnda beskrivs som mer vanlig när det handlar om normbrytande ungdomar. Detta förstås bland annat utifrån att översättningen från socialtjänst till rättssystem är enklare i dessa fall. I beteendefallen framträder också vad Ponnert kallar för en "inflation i argumentation", eftersom socialsekreterarna dels använder en tydligare legitimerande intention med en högre grad av "juridifiering" än i miljöfallen, dels använder en mer terapeutisk logik för att betona allvaret. På det sättet menar författaren att argumentationen framstår som "hård" och bidrar till att normbrytande ungdomar ofta framställs som "farliga" (ibid., s. 240).

Metodbeskrivning

Föreliggande studie kan metodologiskt delas upp i fyra delar, som i stort följer dess frågeställningar (även om de olika frågorna också delvis studeras genom flera av metoderna). Nedan redogörs för dessa olika delstudier, hur etiska frågor har hanterats, samt analytiska tillvägagångssätt och perspektiv.

Kvantitativ analys av dokumentationsmaterial

Studiens första frågeställning om vad som kännetecknar de placeringar som rör ensamkommande ungdomar vid SiS samt i vilken mån gruppen skiljer sig åt jämfört med andra SiS-placerade ungdomar, har delvis studerats kvantitativt genom statistisk bearbetning av befintlig dokumentation inom SiS, som görs vid intag och utskrivning i SiS klient- och institutionsadministrativa system (KIA). Uttaget av data gjordes i september 2016 över samtliga ensamkommande ungdomar som skrivits in på SiS med stöd av LVU från och med 1 januari 2014 till och med 31 december 2015, sammanlagt 369 ansökningar (323 individer). Sex ansökningar (gällande fem individer) togs bort då det av dokumentationen framgick att det inte handlade om ensamkommande barn. KIA innehåller uppgifter om kön, ålder, land, typ av personnummer (ej själva personnumret utan Skatteverkets kategorier), lagrum, avdelning vid inskrivning och utskrivning, vistelsetid, eventuell avskiljning under vistelsen, samt vad personen skrivits ut till. Dessa uppgifter har kompletterats med information från det ansökningsformulär som socialtjänsten fyller i vid ansökan om plats vid SiS. Dessa blanketter innehåller bland annat frågor om orsak till placeringen, önskad avdelning (akut-, utrednings- eller behandlingsavdelning), eventuella särskilda vårdbehov, problem som är viktiga för SiS att känna till vid riskbedömning, samt uppgifter om skola, familj och tidigare vårdinsatser. Uttagna data från KIA och ansökningshandlingar har avidentifierats av SiS innan de tillhandahållits forskarna, och har markerats med löpnummer för respektive individ. På detta sätt har uppgifterna från respektive dokumentation kunnat sammanföras.

Fokusgruppsintervjuer med personal

Frågeställningen om socialsekreterares perspektiv på och erfarenheter av ansökningar om placering vid SiS baseras på fyra fokusgruppsintervjuer med socialsekreterare som har erfarenhet av att ha ansökt om placering för ensamkommande ungdom på SiS. Fokusgruppsintervjuerna genomfördes i två storstadsregioner, där det sammanlagt deltog 17 socialsekreterare, med tre till sex personer i varje fokusgrupp. Målet med fokusgruppsintervjuerna var att deltagarna själva skulle få möjlighet att formulera sig omkring dessa frågor och att fånga grupprelaterade föreställningar och erfarenheter, samt likheter och skillnader inom och mellan grupperna.

Frågeställningen om SiS-personalens erfarenheter och perspektiv har undersökts genom individuella intervjuer med föreståndare för tre av de institutioner som tagit

emot flest ensamkommande ungdomar under 2015 samt genom fokusgruppsintervjuer (en vid varje institution) med personal vid dessa institutioner. I gruppintervjuerna deltog sammanlagt 24 personer med sex till nio i varje grupp. I dessa fanns personal från olika avdelningstyper samt skola representerade.

Individuella intervjuer med ungdomar

Vid samma institutioner som ovan har även individuella intervjuer med elva ungdomar (ungefär jämnt fördelat mellan de tre institutionerna) genomförts för att besvara frågeställningen om hur ensamkommande ungdomar själva uppfattar och förstår sin tillvaro på SiS institutioner och skälen till att de vistas där. De intervjuade ungdomarna är samtliga pojkar/unga män. Uppgift om ålder saknas i en del av intervjuerna, men samtliga var enligt vår bedömning i övre tonåren. Ungdomarna kommer från Afghanistan/Iran, Syrien, Tunisien, Pakistan, Algeriet och Somalia. De flesta hade vid intervjutillfället varit i Sverige i runt två år, men information om detta finns inte i alla intervjuer. De hade vid intervjun varit på SiS ifrån två veckor till 20 månader. Fem av dem var på akutavdelning när intervjun gjordes och fyra på behandlingsavdelning. I två fall misslyckades vi med att inhämta information om vilken avdelning de befann sig på vid intervjutillfället. Alla ungdomar var placerade enligt LVU (Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga) utom en som var placerad enligt LSU (Lag om verkställighet av sluten ungdomsvård).

Vid samtliga intervjuer med ungdomarna erbjöds tolk, och detta önskades och användes vid fem av intervjuerna. Intervjuerna var semistrukturerade med fokus på hur ungdomarna uppfattar och förstår sin tillvaro på SiS-institutionen och skälen till att de vistas där. Ambitionen var att få intervju ungdomar både under själva placeringen vid SiS, och en kortare tid efter att placeringen avslutats. Uppföljningsintervjuer kunde dock bara genomföras med två av ungdomarna. Dessa intervjuer gjordes cirka ett halvår efter den första intervjun. Den ena ungdomen var vid det andra intervjutillfället utskrivna från SiS. Den andra var fortsatt placerad men vid en annan institution än vid den första intervjun. I de flesta andra fall var det inte möjligt att få tag på ungdomen vid uppföljningstillfället då socialtjänsten inte längre hade kontakt och saknade kontaktuppgift, och i något fall avråddes vi från att kontakta ungdomen på grund av att den aktuella situationen var turbulent. Samtliga intervjuer genomfördes hösten 2017 (uppföljningsintervjuer våren 2018). Intervjuerna varade mellan cirka 30 och 60 minuter och har transkriberats ordagrant.

Etik

Studien har godkänts vid etisk prövning hos etikprövningsnämnd. Den dokumentation som studien bygger på har avidentifierats av SiS innan forskargruppen gavs tillgång till den. Samtliga intervjuer har skett på basis av informerat samtycke, med information om sådant som forskningens syfte, det frivilliga deltagandet och rätten att när som helst avbryta deltagandet. Informationen har lämnats både muntligt på svenska/via tolk där sådan använts och skriftligt på svenska, arabiska och dari. Ungdomarnas personliga livshistoria har inte behandlats i intervjuerna om de inte själva valt att ta upp denna. I redovisningen av intervjumaterialet har citat och referat avidentifierats.

Analys

Det kvantitativa materialet har behandlats i statistikprogrammet SPSS med deskriptiv statistik och enklare korrelationsanalyser. I den mån det har funnits möjlighet har statistiken från dokumentationsmaterialet jämförts med tillgänglig publicerad statistik över samtliga placeringar vid SiS särskilda ungdomshem från ungefär samma tidpunkt.² Det är dock viktigt att komma ihåg att ensamkommande ungdomar ingår i statistiken över samtliga placerade ungdomar, och att det därmed inte handlar om att jämföra en grupp med en annan. Av detta skäl har vi, där vi funnit det relevant och möjligt, även jämfört med statistik några år tillbaka i tiden när antalet ensamkommande ungdomar på SiS var färre.

När det gäller ansökningshandlingarna så bör det understrykas att det är socialtjänstens perspektiv på problemen som dokumenterats i ett specifikt syfte, att blanketterna inte alltid är fullständigt ifyllda, samt att olika slags formulär ibland har använts. Sammantaget påverkar detta förstås materialets validitet och det kan förekomma viss osäkerhet gällande uppgifterna för gruppen ensamkommande på SiS. Datamaterialet bör dock kunna ge en rimlig bild av hur denna grupps problem uppfattas av socialtjänsten och i grova drag ge kunskap om likheter och eventuella skillnader i förhållande till ungdomar på SiS generellt.

Intervjumaterialet har analyserats genom tematisk analys (Braun & Clarke, 2006). Efter en första genomläsning av intervjuerna, där spontana reflektioner har noterats, har intervjumaterialet sorterats i preliminära övergripande kategorier utifrån studiens frågeställningar, såsom utsagor om problembeskrivningar, övervägningar, SiS-vårdens innehåll och tillvaro, samverkan etc. Därefter har intervjumaterialet mer systematiskt kodats och tematiserats. Det organisationsteoretiska perspektivet med särskilt fokus på nyinstitutionell organisationsteori samt utvecklingsekologisk systemteori har delvis styrt vårt analytiska fokus, men har framför allt använts för att nå en fördjupad förståelse för resultatet i den senare delen av analysprocessen. När det gäller det utvecklingsekologiska perspektivet har ungdomsintervjuerna även i viss mån analyserats utifrån de individuella berättelserna, för att få en bild av hur individuella kontexter framträder i intervjuerna.

² *SiS i korthet* rapporterar kortfattat statistiska uppgifter utifrån från SiS klient- och institutionsadministrativa system KIA i början på det år som rapporten gäller (rapporten för 2016 bygger på uttag från KIA i januari 2016 t.ex.). SiS årsredovisningar bygger på statistik från KIA över det år som varit (rapporten för 2016 handlar om hela året 2016). Eftersom vårt material baserar sig på inskrivningar under 2014 och 2015, så har vi främst använt statistik från *SiS i korthet* från 2015 och 2016, samt från årsredovisningar från 2014 och 2015, som jämförelsematerial

Resultatredovisning

Vad kännetecknar SiS-placeringar av ensamkommande ungdomar? En kvantitativ analys

Följande analys är baserad på uppgifter från SiS klient- och institutionsadministrativa system KIA samt ansökningshandlingar från socialtjänsten gällande samtliga ensamkommande ungdomar som skrivits in på SiS särskilda ungdomshem enligt LVU under 2014 och 2015. Statistiska uppgifter har i möjligaste mån jämförts med befintlig statistik och forskning om den totala gruppen placerade ungdomar på SiS (SiS årsredovisningar och årliga statistik).

Placeringsformer

En betydligt högre andel av de ensamkommande ungdomarna (82 %) var omedelbart omhändertagna enligt 6 § LVU jämfört med samtliga (53 till 56 %) mellan åren 2010 och 2016 (SiS årliga statistik *SiS i korthet*, 2010–2016). För nästan alla (96 %) ensamkommande ungdomar i materialet har socialtjänsten önskat plats på akutavdelning (enbart eller i kombination med andra avdelningar). För cirka en tredjedel efterfrågades utredningsavdelning och för en knapp fjärdedel önskades behandlingsavdelning. Den övervägande majoriteten (87 %) blev också först placerade på akutavdelning. Detta är en något högre andel än vad som uppgett för samtliga placeringar (Kaunitz & Jakobsson, 2016). Det fastställda lagrummet är där uppgift finns i regel 3 § LVU (dvs. placerade utifrån eget beteende), men för en stor grupp (39 %) saknas uppgift angående lagrum.

Bakgrundsfaktorer

De ensamkommande ungdomarnas ålder vid placering varierade under den studerade perioden från nio till 20 år, med medel-/medianålder på 16 år för båda könen. Nära en tredjedel var 15 år eller yngre. Medelåldern är samma som för samtliga placerade ungdomar (där ensamkommande i förekommande fall ingår) i SiS årsredovisningar för åren 2009–2015 (medelålder 16–17 år). Av SiS årsredovisningar framgår att minimiåldern hos placerade barn har legat på i snitt elva år mellan åren 2003 och 2014, men att minimiåldern minskat i takt med att andelen placerade ensamkommande ungdomar ökat.³ Det går inte att utifrån tillgänglig statistik säga att det är de ensamkommande som dragit ned minimiåldern, men det förefaller inte osannolikt. Tre individer i uttaget av ensamkommande från SiS dokumentationssystem hade registrerad ålder nio år.

3 2015: 9 år, 2016: 8 år, 2017: 8 år (SiS årsredovisning 2015, 2016, 2017)

Endast fyra procent av placeringarna gällde (ensamkommande) flickor, vilket är en lägre andel än i statistiken över samtliga SiS-placerade ungdomar. Detta är inte förvånande eftersom pojkar också är kraftigt överrepresenterade i gruppen ensamkommande asylsökande i Sverige. Andelen SiS-ansökningar gällande ensamkommande flickor är dock även lägre än andelen ensamkommande flickor som enligt SCB sökte asyl i Sverige åren 2012–2016 (SCB, 2019).

Majoriteten (ca två tredjedelar) av de placerade ensamkommande ungdomarna kom från den afrikanska kontinenten, pojkar främst från norra Afrika (Marocko, Västsahara, Algeriet, Libyen och Tunisien) och flickor främst från östra Afrika (Eritrea, Somalia och Etiopien). Den näst största gruppen (ca en fjärdedel) kom från Centralasien (Afghanistan och Pakistan) och därefter från Mellanöstern (Syrien, Libanon, Irak och Egypten), vilket stämmer överens med tidigare uppgifter från Kaunitz och Jakobsson (2016).⁴ I en fjärdedel av placeringarna har de ungdomar som det gällt haft ett personnummer⁵, vilket indikerar att de fått uppehållstillstånd (folkbokföring kräver uppehållstillstånd) men i gruppen från norra Afrika är andelen med personnummer betydligt lägre (8 %).

Uppgifter om familj är generellt sett mycket bristfälligt dokumenterat i ansökningshandlingarna från socialtjänsten. I många fall står det under rubriken familj bara att den unge är ensamkommande. I en dryg fjärdedel av ansökningarna framgår det att kontakt med familj saknas, och i en knapp tiondel att kontakt med familj finns. I en knapp femtedel framgår att det finns eller har funnits familjerelaterad social problematik (t.ex. att ha blivit slagen eller utslängd, alternativt att det funnits missbruk och/eller kriminalitet i familjen).

Problembeskrivningar i socialtjänstens ansökan

I Tabell 1 nedan redovisas de orsakskategorier som socialtjänsten har fyllt i vid ansökan om SiS-placering, i andel av antalet ansökningar gällande ensamkommande 2014–2015 samt av samtliga intagningar vid SiS särskilda ungdomshem enligt LVU/SoL enligt SiS redovisade årliga statistik vid två närliggande tidpunkter. Den vanligaste angivna orsaken till ansökan om placering vid SiS för de ensamkommande ungdomarna i materialet är kriminalitet (70 %), därefter annat socialt nedbrytande beteende (64 %) och ungefär lika stor andel anger missbruk (59 %). I jämförelse med tillgänglig statistik för samtliga placerade ungdomar i början av åren 2015 och 2016 (SiS 2015, 2016a) är det en något *högre* andel bland de ensamkommande som har kriminalitet respektive annat socialt nedbrytande beteende som angiven orsak än bland samtliga, medan andelen som angivit missbruk som orsak är ungefär densamma. Om man tittar på statistik från några år tillbaka i tiden (med tanke på att gruppen ensamkommande ökat de senare åren, visas ej i tabellen) så kvarstår mönstret att kriminalitet som orsak är något lägre bland

4 Samtliga landgrupper tillhör också de mest förekommande bland asylsökande ensamkommande 2013–2014 enligt SCB:s statistik, dock förefaller andelen med medborgarskap i afrikanska länder vara större i uttaget från SiS dokumentationssystem än i statistiken över asylsökande (det är dock svårt att enkelt jämföra rakt av p.g.a. att alla medborgarländer inte står namngivna i SCB:s statistik) (SCB, 2019).

5 Vi har endast haft tillgång till information om ungdomarna haft personnummer eller inte, ej vilket personnummer de har.

samtliga (48–63 % 2010–2016) än bland de ensamkommande, medan andelen som angivit missbruk och/eller socialt nedbrytande beteende som orsak är ungefär densamma (48–66 % för socialt nedbrytande beteende samt 47–64 % för missbruk 2010–2016).

Av tabellen framgår också att andelen ensamkommande som bara har en orsak angiven är lägre (35 %) i uttaget om ensamkommande än för samtliga (49/43 %) 2015–2016, vilket talar för en mer komplex problematik i gruppen ensamkommande ungdomar. Det är också betydligt vanligare med en kombination av alla tre orsakskategorierna i dokumentationen gällande ensamkommande (29 %) än i statistiken för samtliga 2015–2016. Om vi tittar på äldre statistik så framkommer att andelen bland samtliga placerade ungdomar med endast en orsakangivelse var lägre (23–30 %) mellan åren 2010 och 2014 samt att andelen med tre orsakskategorier har varierat under dessa år: mellan 15 och 23 procent. Sammantaget tyder detta på att jämförelserna ska tolkas med stor försiktighet, då siffrorna kan variera mycket från år till år. Att de ensamkommande ungdomarna ligger i överkant när det gäller att ha alla tre orsaksgivningarna är dock ett tydligt mönster.

Kombinationen missbruk och annat socialt nedbrytande beteende (men ej kriminalitet) som orsaksgivning är vanligare i statistiken för samtliga (13–19 %) 2010–2016 än i materialet gällande ensamkommande (7 %). Om man bara tittar på andelen av samtliga pojkar som placerats utifrån denna orsakskombination (2015–2016), så är dock siffrorna i princip desamma som för ensamkommande. Detta tyder på att det mer handlar om att denna kombination är vanligare bland flickor än att ensamkommande ungdomar skiljer sig från övriga i detta avseende.

Eftersom det är mycket få flickor i ansökningarna gällande ensamkommande så går det inte att göra en tillförlitlig analys av könsskillnader. Uppgifterna i Tabell 1 nedan antyder dock stora skillnader, där flickorna uppvisar ett helt annat mönster än det ovan beskrivna. I ansökningarna beträffande ensamkommande flickor anges orsakskategorierna kriminalitet och missbruk i betydligt mindre utsträckning än i statistiken för samtliga, medan motsatt förhållande gäller socialt nedbrytande (dessa skillnader gäller även om man bara jämför med flickorna bland samtliga).

Tabell 1. Orsaker till placering. Andel i procent av ansökningar gällande ensamkommande ungdomar 2014–2015 (totalt samt fördelat på kön) samt gällande samtliga intagningar vid SiS särskilda ungdomshem enligt LVU/SoL i februari/mars 2015 och januari 2016

Angiven orsak till placering (enskild orsak eller i kombination)	Andel av ansökningar gällande ensamkommande			Andel av samtliga intagningar enligt SiS statistik	
	2014–2015	2014–2015	2014–2015	2015	2016
	Totalt (n=361)	Pojkar (n=345)	Flickor (N=16)	(N=1304)	(N=1258)
Kriminalitet	70	73	13***	48	51
Socialt nedbrytande beteende	64	63	88*	48	51
Missbruk	58	60	25**	59	62
En orsakskategori	35	34	75**	49	43
Tre orsakskategorier	29	30	0*	6	11

* p = < 0,05 ** p = < 0,01 *** p = < 0,001

Källa: Uppgifterna om SiS statistik är hämtade från SiS rapporter SiS i korthet (SiS 2015, 2016a).

Av socialtjänstens kommentarer i ansökningsformulären framkommer ytterligare viss information kring de problem som föranlett ansökningarna. Dessa kommentarer tyder generellt på stor variation i problemtyngd. Avseende ungdomar med orsakskategorin kriminalitet kan det handla om allt ifrån "utagerande beteende på HVB" till "personrån" och "försök till dråp". I påfallande många fall (ca en femtedel av de 254 där det står en kommentar) står endast att ungdomen är *misstänkt* för brott av olika slag men inte dömd för brott. Även i de ansökningshandlingar där alla tre orsakskategorierna är angivna förekommer stor variation i hur problemen beskrivs i kommentarerna. Det kan exempelvis vara "svårt följa regler, avvikit vid flera tillfällen", "HVB säger upp plats" eller "flera självmordsförsök, slagit sönder boende". I ansökningar där enbart "socialt nedbrytande beteende" har angivits är det vanligt med kommentarer om att de unga avviker från boenden, är suicidbenägna och/eller omnämns med uttrycket "vagabondage".

I ansökningsformuläret finns vanligtvis en ruta för "särskilda vårdbehov" med ett antal olika fasta kategorier. Uppgifter om hur dessa kategorier används redovisas i Tabell 2 nedan. I majoriteten (80 %) av ansökningarna har någon form av särskilt vårdbehov kryssats för. För två tredjedelar har kategorin "fysiskt utagerande" angetts som särskilt vårdbehov och för nästan hälften har "psykiatrisk problematik" kryssats för. I en dryg fjärdedel av fallen uppges "suicidförsök/-hot" som särskilt vårdbehov och, i en ungefär lika stor andel, "självskadebeteende". För knappt en tiondel nämns "övergreppsproblematik". I enstaka ansökningsformulär har "funktionsnedsättningar" eller "somatisk problematik" kryssats för som särskilda vårdbehov. Som framgår av tabellen framträder även här en del könsskillnader, vilket dock som nämnts ovan måste tolkas med stor försiktighet med anledning av det låga antalet flickor i materialet. Fysiskt utagerande och självskadebeteende nämns i något lägre grad för flickorna, medan övergreppsproblematik, psykiatrisk problematik och någon form av funktionshinder eller somatisk problematik nämns för en högre andel av (de ensamkommande) flickorna än för pojkarna.

Tabell 2. Dokumenterade särskilda vårdbehov i socialtjänstens ansökningar till SiS gällande ensamkommande ungdomar 2014–2015

Förkryssat särskilt vårdbehov i ansökan	Andel (%) ansökningar totalt (n=353)	Andel (%) pojkar (n=337)	Andel (%) flickor (n=16)
Fysiskt utagerande	64	65	50
Psykiatrisk problematik	44	44	50
Suicidförsök/-hot	27	27	31
Självskadebeteende	25	26	19
Övergreppsproblematik	8	7	19
Funktionshinder	2	2	6
Neuropsykiatrisk diagnos	3	2	19***
Somatisk problematik	3	3	13*
Något av ovanstående	80	80	75

* p = < 0,05 ** p = < 0,01 *** p = < 0,001

I kommentarer från socialtjänsten i dessa ansökningsformulär ges även exempel på vad som kan innefattas av kategorierna ovan. När det gäller fysiskt utagerande är några sådana exempel: "rån försök med glasflaska", "hot och våld mot personal", "slår sönder saker", "verbalt aggressiv", "hotat flera till livet" och "skadegörelse mot inredning". Exempel på kommentarer där "psykiatrisk problematik" har kryssats i som särskilt vårdbehov är: "uttrycker själv paranoia", "gått på tågspår", "dragit snara runt halsen", "skurit sig flera gånger", "försökt styra mot mötande bil", "PTSD", "svår traumatisering", "ångest" och "gränspsykotisk".

Vi har också tittat på vad som finns dokumenterat i hela socialtjänstens ansökan avseende tidigare, aktuella, misstänkta eller bekräftade, problem. Dessa anteckningar bekräftar i stort det som framkommit av ovanstående när det gäller omfattning av missbruk, kriminalitet och övergreppsproblematik.

Dokumentation om någon form av hot eller våld (mot person eller materiell omgivning) finns i två tredjedelar av ansökningarna och övrig kriminalitet i drygt hälften. Självskadebeteende beskrivs i knappt en tredjedel av ansökningarna, en lite högre andel än de som angivit det som särskilda vårdbehov. En problembenämning som kan antas vara mer specifik för gruppen ensamkommande är uttryck som "gatubarn" eller liknande, vilket återfinns i en femtedel av fallen. Liksom när det gäller kriminalitet och missbruk som orsakskategorier så förekommer anteckningar om hot/våld, övrig kriminalitet samt "gatubarnsliv" signifikant oftare för pojkar.

I sju procent av ansökningarna finns dokumentation om vad som kan förstås som postmigrationsstress (oro för avvisningshot och liknande), och i en lika stor andel finns dokumentation om att det finns ett avvisningsbeslut. För en något större grupp, runt en tiondel, finns dokumentation som tyder på migrationsrelaterade trauman före eller under flykt (såsom att ha bevittnat mord på nära anhöriga, ha krigs- och tortyrerfarenheter, ha varit utsatt för våld exempelvis övergrepp under flykt).

Olika typer av problem i relation till varandra

Psykiatrisk problematik som dokumenterat särskilt vårdbehov förekommer i signifikant lägre utsträckning bland de som har kriminalitet som angiven orsak till placeringen, jämfört med dem som inte har det. Motsvarande gäller även för dem som har anteckningar om självskadeproblem eller suicidförsök i ansökan. Detta tyder på att det delvis handlar om olika grupper som anses ha en kriminell problematik respektive en mer psykisk sådan. När det gäller kopplingen självskadeproblem och missbruk är relationen den motsatta, det vill säga: dessa problembilder hänger signifikant samman. Det är samtidigt viktigt att understryka att problem av psykisk karaktär beskrivs i kombination med samtliga andra orsakskategorier.

Skillnader mellan olika åldersgrupper

Om vi tittar på orsakskategorier i förhållande till ålder så tycks den mest komplexa problematiken – mätt i antal orsaksangivelser – minska med stigande ålder. Detta mönster återfinns även i tillgänglig statistik över samtliga placerade ungdomar (SiS 2015, 2016a),

men andelen som har alla tre orsaksangivelserna är mindre i alla ålderskategorier i statistiken gällande samtliga ungdomar, än bland de ensamkommande. I en tredjedel av ansökningarna för den yngsta åldersgruppen (upp till 15 år) bland de ensamkommande finns alla tre orsaksangivelserna, vilket endast gäller för nio respektive 19 procent i statistiken över samtliga (SiS 2015, 2016a).

I den äldsta gruppen (18 till 20 år) handlar det om en tiondel av ansökningarna gällande ensamkommande, jämfört med två till tre procent av samtliga, som har alla tre orsakskategorierna förkryssade (SiS 2015, 2016a). Den andel som enbart har missbruk som orsaksangivelse ökar med åldern, i båda grupperna.

Skillnader mellan olika landgrupper

Vi har också tittat på orsaksangivelser i förhållande till medborgarländer (se landgrupper ovan under rubriken *Bakgrundsfaktorer*). Detta utifrån att det kan antas finnas skillnader i problemkaraktär utifrån olika länders förhållanden och även villkor för asyl. Enligt en tidigare kartläggning från SiS beskrivs pojkar från Marocko/Algeriet vara överrepresenterade inom SiS (Kaunitz & Jakobsson, 2016) och situationen för så kallade gatubarn från norra Afrika har beskrivits som särskilt problematisk (Aagaard Madsen & Kjærns, 2014; Leander, 2016).

Av de studerade ansökningarna är det en högre andel (39 %) som har alla tre orsakskategorierna förkryssade i gruppen från norra Afrika än i övriga landgrupper (0–20 %). Det finns en tydlig och signifikant överrepresentation i den nordafrikanska gruppen av ansökningar där "gatubarnsproblematik" finns dokumenterad. Detta finns dokumenterat i nära en tredjedel av ansökningarna gällande barn och unga från dessa länder (Marocko, Algeriet, Libyen, Västsahara och Tunisien) jämfört med två procent i den andra stora landgruppen, från Centralasien (Afghanistan och Pakistan).

I ansökningarna gällande ungdomar från östra Afrika och Centralasien har en majoritet endast en orsakskategori, vilket inte gäller i övriga landgrupper. I dessa landgrupper är det också mindre vanligt med missbruk som orsak, än i övriga.

I ansökningar gällande ungdomar från Mellanöstern, Centralasien och östra Afrika finns i högre grad "psykiatrisk problematik" angivet som särskilt vårdbehov (50–60 %) än gällande ungdomar från norra Afrika (38 %). När det gäller uppgift om självska- debeteende, suicidhot/-försök eller övergreppsproblematik (som förövare eller utsatt) framkommer inga signifikanta skillnader mellan olika landgrupper. I ansökningar som gäller ungdomar från Mellanöstern är dock dokumenterade suicidhot vanligare än i ansökningar som gäller ungdomar från andra landgrupper (i drygt en tredjedel av dessa ansökningar finns suicidhot noterade, jämfört med mellan 0 och 23 % i andra grupper).

Utskrivning

Nära hälften av de ensamkommande ungdomarna i uttaget från SiS dokumentations-system befann sig vid utskrivning fortfarande på akutavdelning, något färre (38 %) på behandlingsavdelning och cirka en tiondel på utredningsavdelning. För fem procent saknas uppgift (ej utskrivna vid uttag av dokumentationen). Av de ansökningar där

utredningsavdelning kryssats för som önskad avdelning (kan ha gjorts i olika kombinationer), uppgavs den unge i 43 procent av fallen fortfarande vara på akutavdelning vid utskrivning. I en femtedel av dessa fall uppgavs den unge vara på utredningsavdelning och 37 procent på behandlingsavdelning. Av de ansökningar där behandlingsavdelning önskats var motsvarande siffror 38 procent kvar på akutavdelning vid utskrivning, 53 procent på behandlingsavdelning och en tiondel på utredningsavdelning. Enligt dokumentationen skrevs 39 procent ut till fortsatt vård vid HVB-hem och 13 procent till familjehem, medan 17 procent uppgavs vara avvikna vid utskrivning.

Den genomsnittliga tiden mellan inskrivning och utskrivning var 129 dagar (median 98 dagar), med en variation på en (1) till 683 dagar (de 18 stycken som ännu ej var utskrivna vid dokumentationsuttaget undantagna). Detta är en kortare genomsnittlig tid än för samtliga utskrivningar från LVU- och SoL-placeringar under 2011–2015 (SiS 2016b). Det är även en lägre andel av de ensamkommande ungdomarna som har en inskrivningstid på över ett år i förhållande till statistiken över samtliga utskrivna från LVU (4 % jämfört med ca en tiondel) (a.a.). Det är dock (statistiskt signifikanta) skillnader i genomsnittlig inskrivningstid mellan grupper från olika medborgarländer, där ungdomar med medborgarskap i länder från norra Afrika har längst genomsnittlig tid, och ungdomar från länder i Östeuropa och Mellanöstern har kortast.

De som befann sig på akutavdelning vid utskrivning har en variation i inskrivningstid på en (1) till 683 dagar, med ett medelvärde på 73 dagar. Enligt SiS riktlinjer ska vårdtid på akutavdelning inte överstiga åtta veckor (56 dagar). Av de 117 utskrivningar som skett från akutavdelning hade cirka 40 procent en inskrivningstid som överskred denna tid.

Sammanfattning

Analyser av det studerade dokumentationsmaterialet tyder på att placeringarna av ensamkommande ungdomar skiljer sig från placeringar av samtliga SiS-ungdomar i följande avseenden: En högre andel av de ensamkommande ungdomarna är pojkar. Att det är få flickor bland de ensamkommande gör att det inte går att få en tillförlitlig bild av könsskillnader, men materialet tyder på stora könsskillnader. Det är vanligare att de ensamkommande pojkarna uppges ha en mer komplex problembild i bemärkelsen att alla tre orsaksangivelserna (missbruk, kriminalitet och annat socialt nedbrytande beteende) är förkryssade i socialtjänstens ansökan, detta gäller i alla ålderskategorier men framför allt bland de som är upp till 15 år. Kriminalitet (pojkar) uppges totalt sett i högre grad som orsak för ensamkommande ungdomar än bland samtliga. Ensamkommande ungdomar är i högre grad akutplacerade och omedelbart omhändertagna enligt 6 § LVU jämfört med samtliga.

Vidare visar materialet angående placeringarna av de ensamkommande ungdomarna att uppgift om familj ofta saknas i socialtjänstens ansökningshandlingar. En majoritet uppges ha någon form av "särskilda vårdbehov". Nära hälften uppges ha "psykiatrisk problematik". I en femtedel av fallen finns dokumentation om "gatubarns-problematik" eller liknande. Dokumentation om migrationsrelaterade trauman före eller under flykt finns i en tiondel av ansökningarna och i en något mindre andel av

ansökningarna, dokumentation om vad som kan förstås som postmigrationsrelaterad stress. I en knapp tiondel nämns övergreppsproblematik (som offer och/eller förövare). Det framkommer signifikanta skillnader i problembenämningar gällande ensamkommande ungdomar från olika landgrupper, där analyserna bekräftar tidigare kartläggning (Kaunitz & Jakobsson, 2016) och pekar mot en mer komplex problembild och "gatubarnsproblematik" bland pojkar från Nordafrika. Benämningar som "psykisk problematik" förekommer i kombination med alla orsakskategorier men är mindre vanlig i kombination med kriminalitet som angiven orsak och mer vanlig i kombination med missbruk.

Vid utskrivning befann sig nära hälften fortfarande på akutavdelning. Detta gällde även en stor andel av dem där socialtjänsten önskat behandlings- eller utredningsavdelning. Av de som vid utskrivning befann sig på akutavdelning hade 40 procent en inskrivningstid som översteg riktlinjen på maximalt åtta veckor på akutavdelning. Ensamkommande har dock i genomsnitt en kortare vistelsetid än samtliga ungdomar.

Socialekreterarnas perspektiv och erfarenheter

Bakgrund till placeringar – olika problembilder

Utifrån fokusgruppsintervjuerna med socialekreterare betonas generellt att de ensamkommande ungdomar som placeras på SiS är en liten och heterogen grupp. Det som också framkommer i socialekreterarintervjuerna är olika typer av problembilder som ligger till grund för besluten om att ansöka om SiS-placering. Dessa problembilder har tematiserats enligt nedan.

Tydlig och traditionell social problematik

Ett tema som framkommer i socialekreterarnas beskrivningar av vilka problem som föranlett SiS-placeringarna är att det handlar om relativt tydliga och traditionella sociala problem som missbruk och/eller kriminalitet, som också beskrivs som likartade problemen för andra ungdomar som placeras vid SiS. I en del fall beskrivs ett missbruk som har börjat före ankomsten till Sverige, och som ibland också förstås som en bakgrund till att ungdomen fått lämna sitt hemland:

Anledningen till att han blev bortskickad var just på grund av missbruk. Han hade missbruk i hemlandet. (Fokusgrupp 2, socialtjänst)

I andra fall beskrivs att missbruket startat under flykten eller i Sverige och att det sedan har eskalerat. Kriminalitet beskrivs ibland som en enskild orsak till placeringen genom att ungdomen dömts till vård på SiS via LSU (Lag om verkställighet av sluten ungdomsvård) och ibland i kombination med missbruk. I en fokusgrupp uttrycks uppfattningen att ensamkommande ungdomar generellt sett har mindre tung kriminalitet än andra SiS-placerade ungdomar.

Komplex problembild – stor social problematik och skadliga beteenden hos vissa ensamkommande

I en del fall beskriver socialekreterarna problemen som mer komplexa med långvarig och tung social problematik. Det är särskilt en grupp som framträder i detta sammanhang och det är de ungdomar som beskrivs som "gatubarn", främst från Marocko. För dessa barn uppfattas problembeteendet som normaliserat genom att det har funnits under lång tid i den unges liv som ett sätt att överleva och utan att vuxenvärlden har reagerat.

Ett dilemma för denna grupp är enligt socialekreterarna att dessa ungdomar har behov av lång och omfattande behandling, samtidigt som de i regel har ringa möjligheter till att få uppehållstillstånd i Sverige och att de ofta avviker från sina placeringar.

Min var också ett marockanskt gatubarn, från tioårsåldern i alla fall ... och det han ändå hade berättat för mig om sin bakgrund, med barnhem, övergrepp och knarkande föräldrar, helt frånvarande, och ... ja, och att han naturligtvis hade använt cannabis där också, eller allt, alla droger han kom över, det gjorde att jag blev mer övertygad om att LVU var ett bra

alternativ. Så att han skulle stanna, för att han hade ju rymt så mycket från många tidigare, frivilliga placeringar. (Fokusgrupp 1, socialtjänst)

Reaktion på asylsituationen

I ett annat tema beskrivs problematiken som legat till grund för SiS-placeringen som en reaktion på situationen som asylsökande och/eller på ett avvisningsbeslut, där ungdomen tidigare har uppfattats som välfungerande. På liknande sätt beskrivs även beslut om uppehållstillstånd kunna utlösa en reaktion av dåligt mående:

Det tänker jag att det var ju där vi hamnade med en ungdom, där han var väl fungerande, alltså fungerade jättebra. Fritid, skola, alltså var en av de bästa i skolan, i sin klass, sen kommer beskedet, och allting rasar ihop, [...] det bara eskalerar och eskalerar, kommer till Migrationsverket, slår sönder allting där, slår sönder boenden. Alltså, och det triggas av just det här, det var triggern att du kommer inte att få stanna, och det enda han säger jag kommer att dö, och kan inte hantera sitt mående, och till slut hamnar han på institution ... (Fokusgrupp 1, socialtjänst)

Viktigt att kommentera i detta sammanhang är att det i ett par intervjuer betonas att långt ifrån alla ensamkommande ungdomar som får avslag reagerar med ett destruktivt beteende.

Trauma och psykiatrisk problematik

I flera fall benämns ungdomarnas problematik som kopplade till trauma och/eller som "psykiatrisk", och allvarliga traumatiska upplevelser och PTSD (posttraumatiskt stressyndrom) beskrivs också som utmärkande för ensamkommande ungdomar som grupp.

... man kanske har bevittnat mordet på sina föräldrar, övergrepp på sin mamma eller sina syskon, av soldater eller talibaner eller vad det nu må vara, det finns ganska omfattande beskrivningar i vissa fall där man har upplevt svåra, svåra trauman sedan kombinerat med någonstans måste ju detta ut ju, och sedan kan det vara i form av aggressivitet, att det får sociala konsekvenser så klart, då får man ju liksom, vad är hönan och vad är ägget och vad ska man jobba med här. (Fokusgrupp 4, socialtjänst)

Ibland diskuteras dessa ungdomar som en specifik grupp som uppfattas kunna komma ifråga för LPT (Lag om psykiatrisk tvångsvård).

Otydlig/diffus problembild

En annan typ av problembeskrivning som framträder i intervjuerna karaktäriseras av oklarhet – att socialsekreteraren har en splittrad bild av ungdomen som är svår att få ihop, att socialsekreteraren misstänker ett dolt trauma, eller är osäker på det grundläggande problemet och främst vill ha en utredningsplats på SiS för att få en bättre bild av ungdomens problematik:

Vi ville utreda, vi kände inte honom, vi har haft honom en månad, han hade varit i Sverige i ett år, hade ett väldigt utagerande beteende, misstanke om eller viss bekräftad drogproblematik, och begått nåt rån och så och misshandel. Men vi visste inte vad problemet var, det kunde vi inte liksom ... Så det var svårt för oss att säga "behandla det här". Mer än socialt utåtagerande, lite kriminalitet, lite missbruk. (Fokusgrupp 1, socialtjänst)

Specifika förutsättningar

I intervjuerna berörs också vad som ses som specifikt när det gäller ensamkommande ungdomars situation i relation till andra ungdomar som socialsekreterarna arbetar med. Socialsekreterarna lyfter i detta sammanhang ungdomarnas bristande sociala nätverk i Sverige. Detta diskuteras dels utifrån att ungdomarna blir särskilt ensamma på institutionerna, dels utifrån att det innebär ett begränsat sammanhang för socialtjänsten att arbeta med i frivilliga vårdformer och att uppbrott från relationer i mottagningssystemet (socialsekreterare, boendepersonal, gode män) därför kan bli desto svårare. Att systemet i sig (både mottagningssystemet och placeringar på SiS) ofta leder till upprepade uppbrott från påbörjade relationer och sammanhang, tas upp som ett dilemma som särskilt drabbar denna grupp.

Övervägningar – "självklara" respektive tveksamma fall

Socialsekreterarnas beskrivningar av övervägningar i samband med ansökan om SiS-placering för ensamkommande ungdomar kan delas upp i två övergripande teman: ett där beslutet framstår som förhållandevis självklart och ett där beslutet beskrivs som mer präglad av osäkerhet och dilemman.

De svar som faller inom det förstnämnda temat – de mer "självklara" (eller åtminstone mindre tveksamma) fallen – kan i sin tur delas upp i två kategorier. I den ena framställs insatserna som en förebyggande åtgärd som ska förhindra att ett destruktivt beteende eskalerar, placeringen förväntas kunna "stoppa upp" och få ungdomen att "inse allvaret":

Det jag tänker, alltså, det är ju precis som våra andra ungdomar, ibland är det nödvändigt med en sån placering alltså inom låsta former för att stoppa upp, så att det inte eskalerar. (Fokusgrupp 1, socialtjänst)

Insatsen kan också beskrivas som en mer akut skyddsåtgärd för ungdomens egen eller andras säkerhet:

... jag tänker att vi var jätteeoroliga att det skulle ske en massa saker, för att om vi bara pratar om det var ett självklart val eller inte kring LVU, då tycker jag att ungdomen medverkade till att det blev ett självklart val för oss, utifrån att ... brände upp sin lägenhet och i detalj ... berättade hur den skulle mörda sina handläggare på Migrationsverket och såna saker. (Fokusgrupp 1, socialtjänst)

Även de fall som beskrivs som mer tveksamma kan delas in i två kategorier. Den ena innefattar beskrivningar av situationer då problembilden upplevs som oklar eller svårbegriplig. Ett exempel på denna kategori illustreras i nedanstående citat, där en socialsekreterare beskriver svårighet med att få ihop sin egen bild av ungdomen med de problem hen fått kännedom om och sin tvekan om en SiS-placering var rätt beslut:

... jag tyckte det var svårt, för jag fick inte ihop bilden av den trevlige pojken. Med att han skulle ha gjort alla de här sakerna. Och om det verkligen var nödvändigt med en sluten vård, skulle han inte få en chans till? På nåt annat boende, jag var väldigt velig där. Men jag hade chefer som var övertygade, och övertygade mig om att skriva ihop något som höll. (Fokusgrupp 1, socialtjänst)

I citatet beskrivs också hur socialsekreteraren blivit övertygad av sina chefer om att "skriva ihop något som höll", vilket antyder att socialsekreteraren uppmanats att inte förmedla den information som gjorde hen mer tveksam i ansökan om LVU.

Den andra situationen som beskrivs som tveksam är då LVU och en SiS-placering ses som ett lite för drastiskt och/eller dåligt alternativ men där socialsekreterarna beskriver att de har haft svårt att finna fungerande alternativ:

Där så ville vi först leta efter behandlingshem innan vi tog SiS-steget, men problemet var ju alla behandlingshem vi ringde, så fort de fick veta att det är en ensamkommande, som inte riktigt behärskar svenska språket, då var det bara nej, då fanns det inte, det alternativet, och då stod vi i en punkt där vi hade inget ... eller nån ... än att skicka ansökan för SiS-plats. (Fokusgrupp 2, socialtjänst)

I flera intervjuer tas upp att det saknas någon slags mellanled av mer kvalificerade frivilliga vårdformer för denna grupp, både som alternativa placeringar i stället för/före en SiS-placering och som form för eftervård.

Kontakten med SiS – frustration över väntetid och ifrågasatta bedömningar

I intervjuerna framkommer två huvudsakliga teman kring kontakten med SiS. Dessa teman är långa väntetider och ifrågasatta bedömningar. I samtliga intervjuer med socialsekreterare beskrivs olika former av svårigheter att över huvud taget få en placering på SiS. I första hand beskrivs väntetider för att få akutplats, men också att ungdomarna blir kvar länge på akutavdelningarna i avvaktan på utredning och behandling. Detta beskrivs som ett generellt problem vid SiS-placeringar och inte specifikt för ensamkommande, men det ges också exempel på hur detta innebär stora svårigheter i arbetet med de ensamkommande ungdomarna. Ett exempel som ges är att socialsekreteraren fått beskedet att en akutplats kunde ges tidigast om fyra veckor eller att det är två års kötid till behandlingsplats (fokusgrupp 4).

Och så kommer nästa problem när man tänker nu ska du vidare till någon behandlingsplats eller utredningsplats. Och vänta ytterligare flera månader. Och det är inte så jättebra för deras mående att befinna sig på en akutplats under flera månaders tid. (Fokusgrupp 1, socialtjänst)

Bristen på akutplatser beskrivs ha lett till krisartade lösningar med exempelvis inkallade vakter till HVB-hem. I samband med diskussioner kring detta tema framfördes också i ett par intervjuer synpunkter om att SiS administrativa system vid inskrivning upplevs som stelbent och att detta kan leda till fördröjning av insatser.

Förutom långa väntetider på grund av brist på platser, så beskriver socialsekreterarna i olika grad erfarenheter av att ha mött motstånd från SiS mot att ta emot ensamkommande ungdomar och att anpassa vården till dem. Enligt socialsekreterarna har SiS personal bland annat hänvisat till ungdomarnas bristande språkkunskaper eller att de väntar på avvisning som hinder för behandling:

Man möts ju alldeles för ofta med att man får höra vilka hinder det finns för placeringar, och man ser ett, ja det kanske är ny problematik vi har just ensamkommande som är lite nytt kanske för hela samhället, men det finns ju inte en tendens till att SiS är på väg att anpassa sitt sätt att jobba på just för den här gruppen ungdomar, för det är inte sällan vi får höra att hur tänker ni här alltså, hon eller han kan ju inte svenska så bra, då kan de ju inte få behandling? Ja men då får ni kanske lösa det på något sätt, vi kan inte avvisa våra klienter som kommer till oss, men du ursäkta mig du kan inte språket så att tyvärr, det gör man inte hos läkaren eller någon annanstans varför skulle man göra det där? (Fokusgrupp 4, socialtjänst)

Deltagare i ett par av intervjuerna berättar att de blivit uppringda av en "placeringsansvarig"/"placeringskoordinator" på SiS som kommit med påtryckningar om att socialtjänsten bör avsluta placeringen för (ensamkommande) ungdomar. I en av intervjuerna beskriver även en socialsekreterare att hen blivit ifrågasatt i sina bedömningar av ungdomens problem och behov samt möjligheten att få stöd vid SiS utifrån att ungdomen inte kunde svenska. Informanterna i denna fokusgruppsintervju uttrycker stor upprördhet över en upplevelse att deras bedömningar, när det gäller just ensamkommande ungdomar, blivit ifrågasatta på ett sätt som de inte varit med om när det handlat om placeringar för andra ungdomar (i denna gruppintervju fanns deltagare med lång erfarenhet av att ha arbetat med LVU med andra ungdomar):

Och där tänker, där får man ju ändå en fundering att är det någon skillnad mellan oss som har ensamkommande och vanlig socialtjänst, som sagt under mina 13 år med LVU så har jag aldrig varit med om det, aldrig blivit uppringd i ett sådant sammanhang. När jag pratar med gamla kollegor som fortfarande är kvar inom vanlig socialtjänst har de heller aldrig blivit kontaktade av den här personen, och det gör ju en bekymrad. (Fokusgrupp 4, socialtjänst)

I denna intervju beskrivs erfarenheter av dialogen med SiS i vissa fall som ett "ställningskrig" som skett öppet inför ungdomen. I samtliga intervjuer framförs emellertid att det är stora skillnader mellan olika SiS-institutioner, och även mellan olika avdelningar på samma institution, när det gäller hur man uppfattar kompetens, bemötande och vilja till anpassning:

Den erfarenhet jag har av kvalitén på SiS-placeringar så är ... har ... de här två ungdomarna som jag haft placerade på SiS har väl bott på, jag vet inte, men sju institutioner sammanlagt, och där har kvalitén varit väldigt olika, och kompetensen har varit väldigt olika. (Fokusgrupp 3, socialtjänst)

Att placeringar kan ske var som helst i landet tas upp som ett dilemma då det blir svårt för socialsekreterarna att kunna besöka ungdomarna när placeringen sker långt ifrån hemkommunen. Det framförs önskemål om mer språkkompetens och kunskap kring gruppen ensamkommande (t.ex. avseende asylprocessen) inom SiS generellt och förslag på att vissa institutioner skulle kunna specialisera sig mer för att kunna erbjuda språkkompetensen. Samtidigt betonas vikten av att inte generalisera ensamkommande ungdomar och att inte se dem som annorlunda än andra ungdomar. I en intervju berörs vikten av att arbeta med familjerelationer (även om inte dessa finns i Sverige) i utredning och behandling. Detta tas upp som en del av socialsekreterarnas arbete men med föreställningen att detta inte görs inom SiS för denna grupp.

Samtidigt som det framförs en hel del kritik och önskemål om utveckling inom SiS enligt ovan, så beskrivs i flera av intervjuerna flera exempel på goda erfarenheter av att ensamkommande ungdomar fått hjälp och stöd vid placering på SiS, som har kunnat vända ungdomarnas utveckling positivt.

Sammanfattning av socialtjänstens perspektiv

Enligt socialsekreterarintervjuerna uppfattas de ensamkommande ungdomar som socialtjänsten ansöker om SiS-placering för delvis ha traditionell social problematik likartad andra SiS-placerade ungdomar. I en del fall uppfattas de ensamkommande ungdomarna dock ha mindre omfattande sociala problem än andra SiS-placerade ungdomar, och i andra fall en tyngre och mer komplex problematik. "Gatubarn" från norra Afrika nämns ofta som exempel på det senare.

Specifikt för de ensamkommande ungdomarna beskrivs vara att de har bristande socialt nätverk, att problemen kan vara migrationsrelaterade och att det i högre grad än för andra placerade ungdomar handlar om problem av psykiatrisk karaktär. Vidare visar intervjuerna att det förekommit fall då ansökan om SiS-placering har präglats av tveksamhet men där socialtjänsten har haft svårt att finna fungerande alternativ såsom behandlingshem som tar emot ensamkommande barn. Socialsekreterarna beskriver problem med väntetider för att få plats på SiS, och i vissa fall beskrivs även ett upplevt motstånd från SiS mot att ta emot och anpassa vården till ensamkommande ungdomar samt att socialtjänstens bedömningar ifrågasätts i högre grad för denna grupp. Det framförs också att det är stora skillnader mellan olika SiS-institutioner, och även mellan

olika avdelningar på samma institution, när det gäller hur man uppfattar kompetens, bemötande och vilja till anpassning. Socialsekreterarna ger dock flera exempel på när de uppfattat att SiS-vården har varit till hjälp för placerade ensamkommande ungdomar.

SiS-personalens perspektiv och erfarenheter

Olika syn på ensamkommande som kategori

SiS-personalen – både föreståndare och annan personal – beskriver i regel ensamkommande ungdomar inom SiS som en relativt heterogen grupp med varierande problem och individuella behov. Personalen vid de tre olika institutionerna beskriver dock detta i olika grad och på olika sätt. Vid en institution betonas heterogeniteten inom gruppen särskilt och föreståndaren beskriver att de arbetat aktivt med att se dessa ungdomar som enskilda individer:

... alltså det är en sån bredd ... i de här ungdomarna. Och det tror jag väl kanske egentligen det som vi framför allt har jobbat mycket med att sluta prata bara om att man är ensamkommande utan att vi faktiskt oavsett varifrån man kommer och oavsett vad man kommer med för problematik så behöver vi gå in och titta individuellt vad finns det för styrkor och svagheter hos just den här individen, så. (Föreståndare, institution 2)

Vid en annan institution framhålls samma uppfattning, det vill säga att det inte handlar om någon homogen grupp utan att de ensamkommande ungdomarna kan ha väldigt olika bakgrunder och möjligheter.

I diskussioner om huruvida de ensamkommande ungdomarna skiljer sig från övriga placerade ungdomar, framkommer dock uppfattningar om att det finns olika subgrupper inom gruppen ensamkommande med gemensamma kännetecken. En sådan subgrupp som personalen lyfter fram är "gatubarn", som även av SiS-personalen beskrivs komma från nordafrikanska länder samt ha en bakgrund med långvarigt missbruk och kriminalitet som "livsstil". En annan subgrupp som nämns är ungdomar från Afghanistan, vilka uppfattas som mer skolmotiverade och skötsamma, men med ett sämre psykiskt mående än andra SiS-placerade ungdomar.

Jag känner också det här med, som du säger, att man märker ganska stor skillnad mot dem som kommer från Nordafrika och Afghanistan. Man har ganska mycket respekt för skolan många som kommer just från Afghanistan, mer respekt för lärare och skola över huvud taget, medan de från Marocko och så där, ibland är lite i skolan för att vara med de andra som pratar arabiska och sånt där, och man ser inte skolan på samma sätt. (SiS-personal, institution 2)

I enstaka fall förekommer mer negativt generaliserande uttalanden om gruppen ensamkommande. Vid en institution uttrycker sig föreståndaren på följande vis och tror sig även uttala sig för merparten av personalen:

... de som har kommit från såna länder som Marocko, Tunisien, Afghanistan, Iran, först har de problem att förstå, de har fått nån slags felaktig bild från början och bilden säger att staten är en kossa, och sen när de kommer hit och fattar att det inte är precis så, då blir det motstånd, så de är vilseledda från början, de tror att de kan få allt här och göra vad som helst och ingen-

ting händer och sedan plötsligt hamnar de hit och då är det en chock för dem. Det är min tolkning. Men jag tror att de flesta som jobbar här delar min tolkning. (Föreståndare, institution 1)

Denna typ av generaliserande beskrivningar av ensamkommande som specifik grupp förekommer dock inte särskilt ofta i personalintervjuerna och när det sker möts det i regel av motstånd och ifrågasättande av annan personal. Det mest tydliga exemplet är i en fokusgrupp (institution 1) där en deltagare uttrycker att "alla" ensamkommande "ljuger om sin ålder", vilket andra deltagare i fokusgruppen då invänder mot. Även om detta slags generaliserande (och negativa) utsagor om "gruppen ensamkommande" förekommer, så är det som framträder tydligast i personalintervjuerna att ensamkommande ungdomar uppfattas som en heterogen grupp där vikten av att se de individuella behoven betonas.

Personalen ger dock även en relativt samstämmig bild av att det finns olika subgrupper av ensamkommande ungdomar på SiS med liknande problem och förutsättningar. I intervjuerna ges också beskrivningar av vad som uppfattas som mer generella skillnader när det gäller gruppen ensamkommande ungdomar i relation till andra SiS-placerade ungdomar, vilket beskrivs närmare i det följande.

Bristande socialt nätverk som begränsande för möjlighet till stöd och behandling

Den omständighet som främst beskrivs som kännetecknande för de ensamkommande ungdomarna är bristen på socialt nätverk och då i första hand avsaknad av familj i Sverige. Detta diskuteras i personalintervjuerna bland annat utifrån att det antas begränsa socialtjänstens möjligheter till insatser som bygger på samarbete med familjer. En föreståndare menar att avsaknaden av familj och nätverk kan innebära att placeringar med stöd av LVU sker tidigare för ensamkommande och att de därmed kan ha en "lindrigare" problematik än andra SiS-placerade ungdomar.

... det är ju en risk i sig att ungdomarna inte har någon, några anhöriga. Så det är väl kanske inte så konstigt, för de utsätter sig på ett annat sätt än ungdomar där det finns ett nätverk av personer som, som kan ändå utgöra någon typ av stöd. Så visst det är klart att när man läser domarna så kan de ju se tunna ut. Men, jag har svårt att se alternativet, jag vet inte vad man ska göra med de ungdomarna om de inte skulle komma till oss. (Föreståndare, institution 3)

En annan föreståndare tar upp att eftersom vissa behandlingsprogram inom SiS bygger på familjekontakter blir de ensamkommande ungdomarna inte aktuella för dessa insatser.

Från både föreståndare och personal förmedlas att de ensamkommande ungdomarna är mer "ensamma" än andra SiS-placerade ungdomar, vilket personalen erfar på olika sätt. De beskriver till exempel att ensamkommande ungdomar sällan har någon familj eller några anhöriga att kontakta om de mår dåligt, som hälsar på eller som de kan besöka vid eventuella vistelser utanför institutionen.

Språkbarriär – hinder och strategier för kommunikation och kontroll

Ett annat tema i SiS-personalens tal om vad som är specifikt för ensamkommande ungdomar är att bristande kunskaper i svenska utgör ett hinder i kommunikation, utredning och behandling. Även om bristande språkkunskaper beskrivs som en utmaning i arbetet, framkommer det i intervjuerna att man har olika strategier att hantera detta. Både personal och föreståndare uttrycker att det är viktigt att ha personal som talar de språk som är vanligt förekommande hos de ensamkommande ungdomarna. Betydelsen av att ha tillgång till fler språk i personalgruppen betonas särskilt vid en institution:

Jag som också har jobbat från jättetidigt innan vi fick in personal som kan språk, så såg jag också en jätteskillnad. [...] jäklar vilken skillnad det blev när vi fick in språkkunskap. Alltså jag kommer ihåg vilken skillnad! [andra mumlar instämmande] Det var pang! Och så ungdomarna funkade 50 procent bättre bara genom att förstå LVU. (SiS-personal, institution 2)

Vid en annan institution framhåller dock föreståndaren att personal som enbart har språkkompetensen kan medföra andra problem, då dessa ibland inte har tillräcklig professionell kompetens i övrigt.

Andra strategier att hantera språkbarriärer som tas upp är ökad medvetenhet kring det egna kroppsspråket, tydlig språkintrösktion i skolan samt översättning av program- och behandlingsinsatser samt av övrigt informationsmaterial. Personalen tar särskilt upp vikten av att kunna kommunicera vid inskrivning då många ensamkommande inte känner till vare sig SiS eller LVU-lagstiftningen. Eftersom inskrivningar vid SiS ofta sker oplanerat upplever dock personalen att det många gånger är svårt att få en tolk med kort varsel eller hitta språkkunnig personal som kan vara med vid dessa situationer. Detta beskrivs som en stor utmaning och en extra utsatt situation för de ensamkommande ungdomarna.

En annan erfarenhet som personalen ger uttryck för är att ensamkommande ungdomar från samma språkgrupp ibland skapar egna gruppkonstellationer på en avdelning. Detta beskrivs i vissa fall som att ungdomarna "gaddar ihop sig" och en föreståndare beskriver detta som ett "gigantiskt problem". En annan föreståndare beskriver att om sådana gruppbildningar sker så är det ett "misslyckande" utifrån att personal alltid ska vara tillsammans med ungdomarna så att den typen av grupperingar begränsas. Ett gemensamt språk mellan personal och ungdomar upplevs som förebyggande för detta. I personalintervjuerna beskrivs att man försöker bryta sådana gruppkonstellationer då de kan göra det svårare att kontrollera ungdomarna och för att personalen vill undvika att ungdomar från samma länder/språkgrupper bara umgås med varandra. Samtidigt problematiseras ett sådant förhållningssätt då dessa grupperingar också kan skapa trygghet och gemenskap för annars relativt ensamma och isolerade ungdomar:

Både på gott och ont tänker jag lite grann [att personalen försöker bryta grupperingar, förf. anm.]. För jag kan uppleva att det kan vara väldigt skönt ibland om vi har en kille som är afghan säger vi och så kommer det in en annan kille, att de finner en trygghet i varandra också på något vänster. De har varit med om ungefär samma resa, de liksom har ett ur-

sprung tillsammans, de har liksom någonting att prata om och det kan jag uppleva, som inte kan dela det med dem, som en ganska skön trygghet också. Sedan så kan ju det här få andra aspekter i form av att man kanske gaddar ihop sig och försöker hitta på någonting som kanske inte vi tycker är helt okej, vad det nu kan handla om, det vet jag inte. (SiS-personal, institution 3)

Att förhålla sig till asylprocess och utvisningsbeslut

En annan aspekt som berörs som specifik i arbetet med ensamkommande ungdomar är att personalen måste förhålla sig till ungdomarnas asylsituation och eventuella utvisningsbeslut. Både personal och föreståndare påpekar vikten av att vara tydlig med att SiS inte kan påverka Migrationsverkets beslut och att vara ärliga med att ungdomarna kan få avslag på sin asylansökan och bli utvisade. Vidare menar personalen att denna situation skapar särskilda svårigheter att arbeta långsiktigt och framåtsyftande.

Vidare beskrivs hantering av den ångest och stress som uppstår vid ett utvisningsbeslut som särskilt utmanade. Vid en av institutionerna beskrivs att personalen går in med extra stöd till de ungdomar som fått utvisningsbeslut genom att exempelvis låta ungdomarnas kontaktpersoner arbeta extra nära innan en utvisning ska ske eftersom ungdomarna ofta får ökad ångest under dessa perioder.

Begränsad kunskap om normer och samhällssystem i Sverige

I ett flertal personalintervjuer tas det upp som en utmaning att ensamkommande ungdomar har bristande kunskaper om det svenska samhällssystemet. Både personal och föreståndare vid samtliga institutioner poängterar att de ensamkommande inte "kan systemet" och att de ensamkommande ungdomarna därmed har svårt att förstå varför de blir placerade på SiS, men uttrycker även att ungdomarna inte vet vad som är "rätt och fel" i Sverige. SiS-personalen betonar att de i sitt arbete behöver hjälpa dessa ungdomar att förstå den svenska kontexten, såväl när det gäller den lagliga bakgrunden till placeringen som övriga regler och normer i samhället. Det framhålls i flera intervjuer att de ensamkommande ungdomarna borde få någon form av samhällsinformation om Sverige, innan eller i ett tidigt skede när de kommer hit.

Som med tanken på att de flesta kan inte liksom systemet här, som sagts tidigare, då behöver de alltså någon som kan förklara vad LVU betyder, vad LSU innebär för det är viktigt att de förstår att LVU är inget straff och det är mest för att hjälpa och skydda dem ifrån miljöer och sedan de olika paragraferna som finns och förklara till dem. Och efter man förklarar systemet LVU och vad det innebär och vad det betyder och vad är syftet med LVU då kan de alltså förändra sig helt och hållet. (SiS-personal, institution 2)

Därmed framträder en gemensam bild där personalen överlag belyser behovet av mer samhällsinformation så att ungdomarna får en ökad förståelse av det svenska samhället och dess regelverk, något som också kopplas till att bemöta vad som uppfattas som kulturskillnader, vilket beskrivs närmare nedan.

Olika föreställningar om och förhållningssätt till kulturell olikhet

Ett annat tema i personalintervjuerna är hur de ensamkommande ungdomarnas kulturella bakgrund uppfattas påverka arbetet på SiS-institutionerna. Här framträder olika och delvis motstridiga föreställningar vid de olika institutionerna. Några uttrycker att ensamkommande ungdomar har andra uppfattningar om vad som är "rätt och fel" samt att de visar mindre respekt, för främst kvinnlig personal, än andra placerade ungdomar. Andra uttrycker motsatta erfarenheter, det vill säga att ensamkommande ungdomar snarare visar en större respekt för personalen, och för kvinnlig personal specifikt, än andra ungdomar.

Kulturella olikheter tas ibland också upp som en del av bakgrunden till placeringarna. SiS-personal uttrycker då uppfattningen att kulturella missförstånd vid tidigare HVB-hem har lett till konflikter där ungdomarna ibland har tolkats som mer farliga och hotfulla än de varit av HVB-personalen, och därmed har föranlett SiS-placering:

Ja men det är mera generellt med ensamkommande, det har också hänt att ifrån vår sida har det upplevts och uppfattats felplaceringar på grund av på ett HVB-hem så har det varit kanske brist på att förstå den kulturen, underskattat respekten, hur man ska vara, hur man ska bemöta dem och det har föranlett till att det har uppstått en situation, affekt, man säger ett och annat som man inte är van att tolerera eller accepteras i Sverige. Och då har det föranlett till att man har hamnat på en låst avdelning. (SiS-personal, institution 2)

SiS-personalen beskriver olika strategier för att bemöta utmaningar kopplade till vad de uppfattar som kulturella skillnader. Bland annat betonar delar av personalen att de behöver anpassa sitt bemötande och arbeta "kultursensitivt". Detta beskrivs som att bemöta ungdomarna på ett respektfullt sätt även när man har olika synsätt och värderingar samt att bejaka kulturella olikheter och uttryck. Vid en institution ger personalen ett exempel på hur man kan bekräfta ungdomens kulturella bakgrund i stället för att enbart se den som ett hinder:

... vad ska man säga svensk-svensk, alltså om hon bara skulle ge en bekräftelse på att "åh kolla/titta jag kan laga en maträtt som är från eran kultur" alltså om man ska "bonda" bara det gör att de känner igen att aha den här personen har koll på min kultur, ger ju trygghet. Så egentligen spelar det ingen roll, tänker jag, alltså om du är blond eller mörk utan visar man bara en liten bekräftelse ... (SiS-personal, institution 2)

Ett liknande förhållningssätt beskrivs av föreståndaren vid samma institution som ett exempel på hur SiS värdegrundsarbete konkretiseras i det dagliga arbetet:

Om man till exempel tar ungdomar med en annan religiös bakgrund. Så kommer ju frågan direkt upp att ja men kan vi få annan mat? Det är ett respektfullt bemötande att faktiskt erbjuda till en nivå som alla kan vara överens om. Det handlar också skulle jag säga om att vara respektfull i sitt bemötande gentemot en religiös tanke, att inte gå in alltför mycket, att faktiskt låta ungdomen ha kvar sin religion som viktig utan att utmana i det. Däremot

erbjuda till exempel stödjande samtal med imam om det är islam som är religionen, men vi har också andra ungdomar som pratat med präster, så att visa respekten gentemot den enskilda ungdomen. (Föreståndare, institution 2)

På en annan institution betonas – som svar på frågan om man ändrat något på arbetsätt eller innehåll i verksamheten i relation till gruppen ensamkommande barn – att det är ungdomarna som måste anpassa sig. Föreståndaren vid institutionen tar upp det som ett problem att personal som anställts på grund av språkkompetens har bekräftat ungdomar i förhållningssätt och beteenden som inte ligger i linje med det svenska samhällets regler och värderingar:

Den gruppen som kommit, de ska anpassa sig till vårt regelverk här, och där har vi också problem, om vi pratar anställda, så, det är bra att ha förståelse om man ska bemöta nån som kommer från en annan kultur, jättebra, men problemet är att man börjar leva likt genom att tillämpa det, detta är mer tillåtet i Afghanistan, det är inte tillåtet här ... så jag har haft personal som jag har anställt här som jag har varit tvungen att skicka hem sen.[...] De har till exempel, tittar på tv tillsammans med en ungdom, men ungdomen sitter där och säger att, ja det är lite svårt för mig att uttrycka mig men för att ni ska förstå, att det finns tjejer där i korta kjolar och så och bikini och sånt och ungdomen börjar ha anspelningar, men sen inte bara typ sexuella utan såna andra, att typ en tjej ska inte ha en sån kjol och sen personalen nickar och bekräftar. (Föreståndare, institution 1)

Dessa exempel tyder på olika föreställningar om och förhållningssätt till kulturella skillnader vid de olika institutionerna, som i olika grad lyfter fram kultur som problem eller möjlighet.

Mer (?) psykisk ohälsa och trauma

I samtliga intervjuer med SiS-personal framträder uppfattningar om att de ensamkommande ungdomarna vid SiS generellt sett mår psykiskt sämre och bär på större och djupare trauman än andra ungdomar vid SiS, samt att dessa ungdomar också far illa av själva asylprocessen. Det uppfattas vara vanligare med självskadebeteende, suicidhandlingar och PTSD.

Majoriteten av ensamkommande är ju randiga [tecken på att de har rispat eller skurit sig på kroppen, förf. anm.], de har jättemycket självskadebeteende. (SiS-personal, institution 1)

En del beskriver att dessa ungdomar har ett större behov av att prata med psykolog, läkare eller sjuksköterska samt att de ofta medicinerar på ett eller annat sätt för att hantera ångest och psykiskt mående. Det förekommer också uppfattningar om att ensamkommande ungdomar även har en sämre fysisk hälsa än andra placerade ungdomar, men det är främst den psykiska ohälsan som lyfts fram. I intervjuerna förstås självskadebeteenden och viss missbruksproblematik som sätt att lindra ångest och oro, delvis kopplad till den stress som asylprocessen innebär. Att situationen för många ensamkommande ungdomar är mycket oviss uppfattas försämra deras psykiska mående.

Även om den psykiska ohälsan generellt sett beskrivs som större ibland de ensamkommande ungdomarna, förekommer också uppfattningar om att det mer kan handla om hur beteenden tolkas och att det inte alls behöver vara så att den psykiska ohälsan är vanligare i denna grupp:

Det tar sig i andra uttryck. Jag är inte så säker på, alltså, vi, jag tror ju att vi tolkar det som större därför att det tar sig i andra uttryck eller uttryck som vi inte riktigt är vana vid. (Föreståndare, institution 3)

En del personal framhåller kombinationen av traumatiska erfarenheter och inlåsning som särskilt problematisk då inlåsningen i sig också kan innebära ett trauma och öka ångest och psykisk ohälsa hos vissa av ungdomarna. Parallellt påpekas att personalen inte känner sig riktigt rustade att ta hand om allvarlig psykisk ohälsa och trauman. En av föreståndarna tar upp detta som ett dilemma och önskar att de ibland kunde vårda ungdomar som mår mycket psykiskt dåligt med stöd av LPT (Lag om psykiatrisk tvångsvård). Vidare beskriver personal och föreståndare att de kan ha svårt att få till stånd fungerande kontakter med psykiatrin, både barn- och vuxenpsykiatrin för denna grupp ungdomar, trots att de uppfattar att ungdomarna i vissa fall har mer behov av den typen av hjälp än en SiS-placering. En föreståndare uppfattar situationen så här:

Där säger ju ofta också barnpsykiatrin att ja men den här ungdomen är ju ingen ungdom, den är ju mycket äldre, ska den, den kan inte vara hos oss. Nä visst och vuxenpsyki säger att den är bara 16 år. Nej. Då är det inte någonting för oss. Vi är rätt glada när de har fyllt 18 för vuxenpsyki är ju mycket mycket bättre på det här. (Föreståndare, institution 3)

Här beskrivs alltså ungdomarnas uppfattade ålder, inte den formella, få konsekvenser för deras tillgång till vård inom psykiatrin. Vi återkommer till frågan om ålder nedan.

Missbruk och kriminalitet – traditionell social problematik med delvis specifika förutsättningar

Missbruk och kriminalitet beskrivs som en vanlig orsak till SiS-placeringen för ensamkommande ungdomar i likhet med andra SiS-placeringar. Samtidigt framhåller SiS-personalen att problemen delvis skiljer sig åt mellan ensamkommande och andra placerade ungdomar. I detta sammanhang omnämns också, på samma sätt som av socialtjänstpersonalen, kategorin "gatubarn", som beskrivs som "anknytningsstörda" med en uppväxt på gatan där kriminalitet och missbruk blivit en överlevnadsstrategi. I citatet nedan efterfrågas generellt sett större möjlighet att differentiera insatser inom SiS utifrån olika behov, men också att familjehemsplaceringar skulle vara ett lämpligare alternativ för en del av dessa ungdomar:

Och att den här gruppen av marockanska ungdomar som hasar runt i Europa, lösningen för dem är ju inte att bli inlåsta på ett ungdomshem. De har inget som helst intresse av att skapa relationer med oss och de är oftast så anknytningsstörda dessutom så att våra van-

liga vägar för att liksom skapa relationer funkar dåligt. Jag tror att kommunerna skulle behöva anstränga sig mer, det är ju lätt att säga naturligtvis, att hitta vettiga familjehem. Det skulle nog få en del av de här ungdomarna ändå att ... Kunna slå sig till ro på ett annat sätt än vad de gör på HVB. Sen måste man börja prata om, om det missbruket, det rätt så omfattande missbruket som många av de här pojkarna har. (Föreståndare, institution 3)

I förhållande till denna grupp framförs också att SiS-placeringen kan innebära ett kort-siktigt stopp på det nedbrytande beteendet men att det är svårt att få till stånd ett långsiktigt behandlingsarbete för gruppen.

För andra (ensamkommande) ungdomar beskrivs missbruket ibland som något ungdomen hållit på med i hemlandet utan att det där ansetts som olämpligt. I andra fall förstås missbruket som en slags självmedicinering kopplad till situationen som migrant, och kriminaliteten som en följd av ett liv "på gatan" där ungdomarna måste försörja sig på detta sätt.

Olika uppfattningar om ålder och mognad som problem eller resurs

Ett tema som framkommer i några personalintervjuer handlar om de ensamkommande ungdomarnas ålder och mognad, där olika perspektiv och förhållningssätt framträder. I några fall uttrycker personal osäkerhet eller tvivel kring åldern på de ensamkommande ungdomarna och ger uttryck för att det är problematiskt eftersom SiS verksamhet inte är utformad för vuxna. Vid en fokusgruppsintervju framkommer, som beskrivits ovan, en mer generaliserande utsaga om att ensamkommande ungdomar är äldre än vad de säger sig vara. Denna utsaga motsades dock av andra i gruppen, som också menade att åldersfrågan inte har någon betydelse för deras uppdrag att ge en grundtrygghet och struktur på tillvaron.

En annan uppfattning som lyfts i detta sammanhang från både personal och föreståndare är att ensamkommande uppfattas ha en annan livserfarenhet än andra SiS-placerade ungdomar. En del ger uttryck för att personalen bör ta tillvara denna erfarenhet genom att bemöta och respektera ungdomarnas erfarenheter och mognad. Exempelvis beskrivs att ensamkommande ungdomar ofta tar till sig information på ett bättre sätt och uppvisar en större skolmotivation än andra placerade ungdomar, vilket förstås som en följd av mognad och tidigare livserfarenheter.

Långvariga (akut-)placeringar och delvis onödiga inlåsnings

Personal och föreståndare vid alla tre institutionerna uttrycker relativt likartade uppfattningar om hur det övergripande systemet kring omhändertagandet av ensamkommande barn och ungdomar fungerar. En gemensam bild som framträder är att placeringarna av ensamkommande uppfattas ske relativt planlöst från socialtjänstens sida samt att placeringarna, särskilt på akutavdelningarna, tenderar att bli mer långvariga för de ensamkommande ungdomarna. I personalintervjuerna framkommer en tydlig frustration kring att ensamkommande ungdomar blir kvar inom SiS långa perioder trots att personalen bedömer att det inte längre finns ett behov av en akutplacering. I detta sammanhang beskriver personalen ungdomar som sköter sina vardagliga rutiner,

fungerar bra i skolan, inte uppvisar pågående missbruk och så vidare men trots detta blir kvar på SiS under långa perioder. På motsvarande sätt som i intervjuerna med socialsekreterare, så beskriver även SiS-personalen svårigheter i dialogen mellan SiS och socialtjänst i dessa situationer samt att detta drabbar ungdomar. I citaten nedan beskrivs också hur man från SiS ibland "trycker på" socialtjänsten för att få ut ungdomen från SiS:

Det är ju flera gånger som vi också har upplevt och sett att det är ett ärende där de söker uppehållstillstånd och jag, det här är min upplevelse, att det är som att soc väntar på att "ja men de kanske blir utvisade så då behöver jag inte placera den här ungdomen på ett HVB". Så man väntar på det och så kanske det tar en månad till och en månad till och sedan har det gått sju månader. Och vår chef trycker på och man försöker få något att hända. Så att de hamnar i kläm det är som att ingen vill ta på dem, alltså soc vill inte placera dem, Migrationsverket det tar världens process där, ja men så! (SiS-personal, institution 2)

I anslutning till diskussioner om placeringarnas längd påpekar personal att långvariga och ovissa placeringar påverkar ungdomarnas mående och motivation negativt, till exempel att det blir särskilt svårt att motivera ungdomarna till aktiviteter som skolgång, träning, och samtal. Särskilt problematisk uppfattas situationen som ifall ungdomarna inte heller får information av socialtjänsten om vad som ska hända med deras placering.

Med koppling till långa placeringstider tar SiS-personalen – i likhet med socialsekreterarna – också upp att utbudet av placeringsoptioner för ensamkommande ungdomar uppfattas som begränsat, både inom SiS egen verksamhet och utanför. När det saknas lämpliga placeringsoptioner före en SiS-placering med stöd av LVU menar personalen att det finns risk att SiS-placeringen snarast blir en form av "förvaring". Detta leder enligt personalen till frustration hos både dem och ungdomarna.

Som nämnts ovan beskrivs även erfarenheter av att placeringar för ensamkommande ungdomar som uppfyllt det mål som ställts upp för placeringen, ändå inte avslutas eftersom det (enligt SiS-personalen) inte finns något annat placeringsoptioner att tillgå. Med andra ord, en del av de ensamkommande ungdomarna anses inte vara i behov av inlåsning om det finns ett bättre utbud av alternativa vårdformer. I intervjuerna ges även exempel på att SiS-personal kan uppfatta socialtjänstens problembeskrivningar som överdrivna och inte överensstämmande med den egna bilden av ungdomarna:

Jag upplever att för nio av tio personer är det väldigt överdrivna saker man får läsa om ungdomarna, innan de kommer till oss och så tänker man: "Wow vad är det här för monster vi ska få?" Sedan när personen kommer så tycker man att papperet och personen det sitter inte ihop, det stämmer inte. Ungdomen är väldigt lugn och liksom respektfull och man lär sig. Jag känner att ibland jag vet inte om det stämmer men det kan kännas som att man måste skriva lite överdrivet för att kunna placera dem, det känns lite så. Jag har fått den upplevelsen. (SiS-personal, institution 2)

Trots de frustrationer som uttrycks kring dialogen med socialtjänsten så beskrivs samtidigt, från både personal och föreståndare, en förståelse för socialtjänstens arbete och

att det är en svår situation även för dem samt att de många gånger har ett bra samarbete med socialtjänsten.

Fokus på bemötande, motivationsarbete och skola

På en fråga om SiS-personalen arbetar på något särskilt sätt (för att möta utmaningar och skapa möjligheter i arbetet) i förhållande till de ensamkommande ungdomarna, beskrivs ett antal olika strategier och förhållningssätt. Det mest centrala förhållningssättet som lyfts fram är, som nämnts, ovan att inte se dessa ungdomar som en "särskild" grupp utan som "alla andra" ungdomar vid SiS och som individer med sin egen problematik. Vidare beskriver personalen att det är viktigt att bemöta dessa ungdomar med respekt och att försöka skapa förståelse och tillit, eftersom de ensamkommande ungdomarna i vissa fall har negativa erfarenheter av myndigheter, samhället och andra vuxna vilket medför att de ofta har en låg tillit (vilket sannolikt inte är specifikt för just dessa ungdomar vid SiS). I detta sammanhang beskriver personalen också att de behöver vara mer medvetna om hur de kommunicerar, till exempel hur de använder sig av sitt kroppsspråk, när ungdomarna inte kan svenska.

Andra aspekter som lyfts fram är att arbetet med dessa ungdomar innebär mycket motivationsarbete: motivera till skolgång och skötsamhet även när framtiden är osvis i förhållande till asylansökan eller själva placeringen på SiS. I ett par intervjuer beskrivs MI⁶ som ett verktyg för att arbeta med dessa ungdomar. En föreståndare uttrycker att det i arbetet med ensamkommande ungdomar är centralt att få ungdomarna att "leta fram den inre styrkan".

Skolan beskrivs som mycket central för de ensamkommande ungdomarna och på två av institutionerna uttrycktes det som en norm att alla ska gå i skolan varje dag, även de som inte är skolpliktiga (som asylsökande barn). Vidare beskrivs vikten av tidig språkin introduktion i skolan. I intervjuerna betonas ett fokus på omsorg, trygghet och utbildning snarare än behandling för de ensamkommande ungdomarna, vilket motiveras utifrån språkbarriärer samt osäkerhet inför framtiden.

Det finns vissa saker som vi inte kan göra, vi kan inte förändra asylprocessen, vi kan inte göra världen mer begriplig. Men, men vi kan, vi kan göra vad vi kan för att beskriva hur det svenska systemet fungerar och att ge dem en större kunskap om det landet de ska befinna sig i. Så jag tror att det är mer, mer utbildning och mindre behandling just när det gäller den gruppen. (Föreståndare, institution 3)

Vid framför allt en institution betonas SiS egna värdeord: respekt, omtanke och tydlighet (ROT), och hur dessa värdeord omsätts i praktisk handling av både föreståndare och personal, som sammanfattande för ett centralt förhållningssätt generellt på institutionen och vad dessa specifikt kan innebära i relation till de ensamkommande ungdomarna.

6 Motiverande samtal, MI efter engelskans Motivational Interviewing

ROT kan tolkas på olika sätt och särskilt hos ensamkommande. Respekt kan tolkas på ett annat sätt eftersom de kommer från en annan bakgrund och en annan kultur och då ska man verkligen vara försiktig med själva kroppsspråket och liksom det sättet man pratar med tanke på att de har varit med om mycket under resan hit. Så blir de jättekänsliga. De blir inte behandlade på rätt sätt, alltså från polisen, i Turkiet, i Grekland, i många andra länder, så därför respekt, omtanke och tydlighet kan tolkas på ett annat sätt och kan kräva mer energi från en ensamkommande flykting. (SiS-personal, institution 2)

Detta gemensamma värdegrundsrelaterade förhållningssätt framhålls inte lika tydligt vid alla institutioner.

Även om personal och föreståndare beskriver flera möjligheter i arbetet med ensamkommande ungdomar, poängteras samtidigt att det finns behov av att ytterligare differentiera insatserna både inom SiS och i socialtjänstens verksamheter för att bemöta dessa ungdomars behov på ett mer adekvat sätt.

Jag hoppas ju att vårt projekt 2020 inom myndigheten kommer att innebära att vi kommer få större möjligheter att, att differentiera ungdomarna efter behov. Många av de ensamkommande ungdomarna har inte den antisociala problematik som vår normalmålgrupp har och då, ska man inte blanda dem. För det, när vi låg- och högriskungdomar och, och det handlar naturligtvis inte specifikt om de ensamkommande, men det behöver även de. (Föreståndare, institution 3)

Sammanfattning av SiS-personalens perspektiv

Sammanfattningsvis beskriver SiS-personalen ensamkommande ungdomar som en heterogen grupp men med ett antal specifika särdrag och omständigheter i förhållande till andra SiS-placerade ungdomar, såsom bristande socialt nätverk, sämre psykiskt mående, bristande kunskap om det svenska samhället samt att de kan befinna sig i en asylprocess. De beskriver också, liksom socialtjänstpersonalen, olika kategoriseringar inom gruppen ensamkommande som förknippas med specifika problem och resurser. Språkbarriärer uppfattas som hinder för kommunikation och därmed redskap för information, utredning, behandling och kontroll. Samtidigt pekar personalen på olika strategier att komma över språkbarriären. Vidare uttrycker personalen olika föreställningar om och förhållningssätt till vad de uppfattar som kulturella olikheter. Sådana olikheter förstås ibland ligga bakom konflikter som lett till att HVB-placeringar har brutit samman. En del lyfter osäkerhet kring eller tvivel på de ensamkommande ungdomarnas uppgivna ålder som ett problem i verksamheten i situationer då en ungdom uppfattas vara äldre än ungdomshemmens målgrupp, men här framträder olika förhållningssätt och föreställningar. Främst uppfattas en del ensamkommande som "äldre" eftersom de har en stor livserfarenhet. Personalen ger också uttryck för frustration kring bristande kommunikation med socialtjänsten angående ensamkommandes placeringar, planering av placeringarna samt avslut på placeringarna. Brist på placeringalternativ uppfattas som ett problem som förlänger tiden på SiS och kanske även

skapar onödiga placeringar. SiS-personalen betonar vikten av generella förhållnings-sätt som att satsa på skolan inom SiS verksamhet, att bemöta ungdomarna med respekt, skapa tillit samt att arbeta med motivationshöjande insatser. Värdegrundsarbete med fokus på SiS värdeord – respekt, omtanke och tydlighet – betonas särskilt vid en av de tre institutionerna.

Ungdomarnas perspektiv och erfarenheter

För att levandegöra citat och refererat från intervjuerna så har vi gett ungdomarna fingrade namn enligt nedan. Vi har valt att inte skriva vilket land respektive ungdom kommer ifrån för att inte riskera att de ska kunna identifieras.

Institution 1: Nasir, Adam, Hani, Asif, Zakariya

Institution 2: Cyrus, Yusuf, Samir

Institution 3: Daniel, Issa, Faisal

Två av ungdomarna, Zakariya och Daniel, har intervjuats vid två tillfällen (se *Metod*).

Förståelse av placeringen – ”ett straff” av oklara skäl

Samtliga intervjuade ungdomar beskriver SiS-placeringen helt eller delvis som en konsekvens av att de antingen använt droger, och/eller att de begått/dömts eller misstänks för någon form av kriminell handling alternativt har ”gjort något fel”. SiS-institutionen beskrivs av flera ungdomar i termer av ett ”fängelse”. I flera intervjuer framkommer att den mer precisa orsaken till SiS-placeringen och innebörden av den, åtminstone inledningsvis, varit oklar för ungdomarna.

Daniel berättar att han blivit omhändertagen enligt LVU i samband med ett slagsmål. När polisen hämtade honom trodde han att han skulle skickas tillbaka till sitt ursprungsland. En arabisktalande vakt på polisstationen försökte hjälpa honom att få klarhet i vad som hände. Först efter en vecka fick han, enligt honom själv, träffa sin socialsekreterare och få en förklaring till placeringen. Zakariya säger att han fått diagnosen PTSD (posttraumatiskt stressyndrom) av en psykolog på SiS, och beskriver sin PTSD som den enda motivering han har fått till sin (vid det andra intervjutillfället nästan års-långa) placering på SiS. Han beskriver en upplevelse av SiS-vistelsen som ett ”straff” för sin PTSD.

I intervjuerna ges också exempel på att ungdomar känt sig lurade av socialtjänsten i och med placeringen. Asif berättar att han placerats på SiS efter att han själv sökt hjälp för sitt missbruk hos socialtjänsten och då fått uppfattningen att han skulle placeras i ett familjehem:

Jag sa till min soc, jag behöver hjälp, jag använder droger, ni måste hjälpa mig, jag vill inte fortsätta. Sen de skit i det och skickade mig hit, placerade mig hit. De skulle placera mig till en familjehem. (Asif, institution 1)

Adam ger en liknande berättelse då han beskriver att han placerats på SiS efter att själv ha sökt hjälp hos sin socialsekreterare för sitt missbruk.

Det första intrycket beskrivs i flera fall som chockartat och skrämmande. Detta på grund av den fängelselika miljön och att ungdomarna inte alltid varit förberedda på att

det var en låst placering. Daniel säger att han var väldigt rädd, för det är första gången som han "sitter i ett fängelse". Cyrus beskriver hur hans erfarenhet av liknande miljöer från andra länder förstärkt rädslan vid mötet med institutionen:

Jag visste inte vad som ska hända. När jag kom till den här utsikten jag tänkte det här är lite svårare, lite hårdare plats. För att kanske de vill tortera mig, för att jag har varit i andra länder, i ett annat land, i Iran när de har olika nivåer ... (Cyrus, institution 2)

Långvarig och tung social utsatthet

I en del fall beskriver ungdomarna själva problem sedan tidig uppväxt. De berättar om en stor social utsatthet där droger och/eller kriminalitet varit en del av livet sedan mycket unga år:

Jag flyttar till Europa när jag är elva eller tio år, men jag är själv, ingen pappa, ingen mamma, ingen familj, ingenting. Och vad ska jag göra? Ska jag bli advokat? (skratt). Jag tror inte. Man kommer själv, man måste börja med kriminalitet, vad ska jag göra. Man är elva år, man fattar ingenting. Jag tror att de andra är elva år och de sitter hemma och spelar Playstation. När jag är elva år, jag säljer knark och jag vet inte, det blir problem. Hela mitt liv är ett fucking problem. Jag är trött på fucking livet. (Hani, institution 1)

Problem kopplas till situationen i Sverige

I andra fall beskrivs de sociala problemen ha börjat i Sverige och vara kopplade till det sociala sammanhanget där ungdomarna befunnit sig och/eller att de använt droger som självmedicinering för att lindra oro och ångest. Daniel berättar att han placerades i ett bostadsområde där det förekom mycket droger och kriminalitet och att han där fick kompisar som höll på med detta:

Jag umgås med dem och det känns så här inom mig de är bra vänner och de är snälla men i verkligheten de är kriminella, de använder droger. (Daniel, institution 3)

Asif berättar att han börjat ta Tramadol (narkotikaklassat läkemedel, opiat) och hasch efter att han av socialtjänsten flyttats till en storstad där dessa droger varit lätta att få tag på. Han beskriver att han tagit drogerna i syfte att lugna ner sig och kunna sova och liknar sin droganvändning vid att ta en huvudvärkstablett.

Problem på boenden – att inte känna sig hörd, sedd eller förstådd

Oberoende av om problemen beskrivs ha börjat i Sverige eller tidigare, så berättar flera ungdomar om problem på tidigare boenden. Detta beskrivs ibland som en explicit orsak till placeringen på SiS, ibland som en del av den berättelse som ungdomarna väljer att ge om sin bakgrund till sin nuvarande situation. Till exempel beskriver Nasir som svar på frågan om hur han hamnat på SiS, att hans socialsekreterare inte lyssnat på honom eller frågat honom hur det var där han bodde och att han flyttades hela tiden. Han

uttrycker att de familjehem där han placerats inte brytt sig om honom och att han känt sig väldigt ensam på det boende han varit på. Hani uttrycker att hans problem började när han placerades på ett HVB-hem långt uppe i norra Sverige. Som uppvuxen på gatan i en stor stad stod han inte ut med att bo kvar säger han, men menar att socialtjänsten inte lyssnat när han pratade med dem och att han då rymt till Stockholm och där börjat ta droger. Daniel berättar att han rymt från ett tidigare gruppboende där han upplevde att personalen inte brydde sig om ungdomarna:

Nä om jag är sjuk, ingen kommer och frågar. Skitdåligt där. De kan inte jobba med ungdomar alltså. Det är därför jag blev arg. (Daniel, institution 3, uppföljningsintervju)

Daniel berättar också att han talat om för sin socialsekreterare hur han upplevde det på boendet men att socialsekreteraren inte trott på honom utan på boendepersonalen. Yusuf i sin tur berättar att han inte velat bo i den familj som han varit placerad hos och att de inte heller velat ha honom där. Han förklarar att han inte bott med sin familj i sitt hemland och att det är svårt för honom att bo med någon som han inte känner.

Zakariya beskriver en incident som lett till att han fick flytta ifrån sitt gruppboende:

Jag bråkade med ungdomarna. Och jag slog sönder ett fönster, för annars var det inte mitt fel, jag hade inte hashish [arabiska för hasch, förf. kommentar], jag var helt, det var mycket tankar. Sen jag började kasta tallrik och glas mot så där allt. Nu jag ångrar mig varför jag gjorde sådär, jag kunde prata med dem men jag kunde inte svenska heller, hur jag ska förklara till dem. (Zakariya, institution 1)

Citatet kan förstås som att ångest i kombination med att inte kunna kommunicera på sitt eget språk blivit för svår för Zakariya att hantera på boendet.

Okunskap om lagar och regler

Ett par ungdomar relaterar problem som uppstått i Sverige delvis till egen okunskap om svenska lagar och regler. Nasir uttrycker att sådan okunskap ofta ligger bakom att det blir problem på boenden, och att det därför skulle behövas en bättre samhällsintroduktion för ensamkommande unga:

Ja och jag känner att den tiden som har skett mycket brott här i Sverige, jag tror att de flesta beror på att de som bor på boende eller familjehem, det är ingen som berättar för dem om lagar och regler, så länge de är på boendet eller i familjehemmet, då händer ingenting, och så fort de lämnar och ska gå ut i staden de möter nåt problem som de inte känner igen situationen tidigare och det blir stort problem för en annan. (Nasir, institution 1)

På liknande sätt uttrycker sig Asif, som säger att om han känt till reglerna kring LVU så hade han aldrig hamnat på SiS.

Att känna sig oskyldigt anklagad och straffad

Två ungdomar uppger att de är på SiS för att de är misstänkta för någon form av brott som de säger att de är oskyldiga till, vilket starkt präglar dessa intervjuer. Faisal är en av dem, och han återkommer flera gånger i intervjun till att anklagelserna om sexuella övergrepp gör honom mycket ledsen:

... jag säger, svär på min mamma och pappa att jag inte gjort nåt så här [...] Om jag själv läser denna papper jag blir ledsen där inne mitt hjärta sprängs mer. (Faisal, institution 3)

Även Cyrus, som placerats på SiS på grund av en misstänkt misshandel, återkommer i intervjun till upplevelsen av att vara oskyldigt anklagad och straffad och att ingen lyssnar på honom. Issa, som till skillnad från Cyrus och Faisal placerats på SiS enligt LSU på grund av ett brott han dömts för, uppfattar att han blivit orättvist dömd. Han berättar att han under åtta månader suttit helt isolerad i häkte och att han under den tiden försökt ta livet av sig flera gånger.

Tillvaron på SiS – starkt präglad av ofrihet och ovisshet om framtiden

Ofrihet och ovisshet om framtiden präglar starkt ungdomarnas beskrivna upplevelser av SiS-miljön, nära kopplat till upplevelsen av placeringen som ett straff. Hani beskriver ofriheten som det svåraste med att vara på SiS-institution:

Jag kan inte till exempel ha pengar i telefon, jag kan inte ha musik i min ficka, jag kan inte få Tinder i och vi kan inte få pengar här, vi kan inte få ingenting. Dem, alla, de bestämmer personalen. De låser dörrar, de öppnar dörrar. (Hani, institution 1)

För dem som uppfattar sig som oskyldigt anklagade och straffade framstår ofriheten särskilt svår att acceptera och hantera, då den också uppfattas som orättvis. "Jag är också en människa, jag har inte gjort något fel", säger till exempel Nasim.

Ovissheten förstärks ytterligare av vad som uppfattas som otydliga besked från socialtjänsten om hur länge placeringen ska fortgå och vad som sedan ska hända, vilket behandlas mer i avsnittet om kontakten med socialtjänsten nedan.

För de ungdomar som saknar uppehållstillstånd framstår ovissheten och maktlösheten inför framtiden i en del fall som starkt dominerande och svår att förhålla sig till (se även i avsnitt nedan om SiS-vistelsens betydelse). Cyrus uttrycker oro för att SiS-placeringen ska påverka hans asylprocess. Zakariya menar att inlåsningen på SiS hindrar honom från att ta ansvar för sitt liv och sin familj.

SiS-vårdens vardag: Betydelsen av möjlighet till aktiviteter

Vardagen på SiS beskrivs som strukturerad runt måltider, skola, rökning, träning och tv/dataspel/film. I en del intervjuer framstår innehållet som torftigt, medan andra ger en bild av en mer aktivitetsfylld och uppstyrd vardag. Asif, som befinner sig på en akutavdelning, beskriver tillvaron som likformig och händelselös:

Det är samma dag varje dag. Vi bara går till skolan, kom hem, äta, sova, kolla på film. Vi gör ingenting roligt. På helgen är det lov, vi har inte nånting för att göra. (Asif, institution 1)

Adam från samma akutavdelning ger en liknande bild när han säger att det är "skola på två timmar", men att de annars "mest sitter och tittar på film". Bristen på aktivitet säger Asif, leder till att han tänker på problem.

Daniel, som vid intervjutillfället befann sig på en behandlingsavdelning vid en annan institution än Asif och Adam, ger en detaljerad och mer positiv bild av vardagen på SiS, där ett flertal gemensamma aktiviteter men också valmöjligheter inom ramen för den hårt strukturerade vardagen beskrivs.

Skolan – viktig men inte riktig

Skolan lyfts generellt sett fram som ett uppskattat och lärorikt inslag i tillvaron på SiS. Daniel från institution 3 säger till exempel att han på tre månader i SiS skola lärt sig det svenska språket, trots att han bott i landet ett par år innan han kom till SiS. Även Issa vid samma institution uttrycker att skolan på SiS varit mycket betydelsefull:

Jag har gått i skolan varenda dag från dagen jag kom hit. Jag gått i skola. Skolan det är mitt favoritrum och det är min grej. Jag har inte gått i skola sen jag var liten men nu jag tackar Gud för det. (Issa, institution 3)

Samtidigt beskrivs i intervjuerna en uppfattning om att SiS skola inte är en "vanlig" skola och en del ungdomar efterfrågar fler ämnen, lektioner och lärare. Cyrus uttrycker att skolan inte känns som en riktig skola. Detta på grund av att andra ungdomar inte tar skolan seriöst vilket han menar gör det svårt att koncentrera sig och lära sig något. Han uttrycker frustration över att inte kunna utvecklas i sina studier:

Det påverkar mig jättemycket. Och man blir besviken, man tänker att det finns inte framsteg alltså. Man kan inte gå framåt. (Cyrus, institution 2)

Generellt beskrivs dock skolan som uppskattad och ibland det enda som varit bra med SiS.

Stora skillnader i upplevt bemötande från personal

Ungdomarna beskriver mycket blandade upplevelser av bemötande från SiS-personal. Flera uttrycker sig – i kontrast till det första mer skrämmande intrycket av institutionen – i generella eller specifika positiva termer om personalen. Mest i uttryck som att personalen är "trevliga", "bra", "omtänksamma" eller liknande. Daniel vid institution 3 beskriver personalen som "underbar" och menar att de ger ett personligt bemötande till varje ungdom:

Vet du vad de behandlar varje en på sitt sätt liksom ja på specialsätt. (Daniel, institution 3)

Issa från samma institution ger uttryck för att han upplever en genuin omsorg och vilja att hjälpa från personalen. Ungdomar med erfarenhet från flera SiS-institutioner uttrycker att personalens bemötande skiljer sig åt på olika institutioner. Vid en av de tre institutionerna i studien är de intervjuade ungdomarna tydligt mer kritiska och menar att personalen brister i respekt och kompetens. De beskriver också erfarenheter av vad de uppfattar som rasistiskt bemötande. Hani uttrycker att "halva personalen är inte bra". De som inte är bra menar han är "rasister" som betar sig illa bakom ryggen på honom och kallar honom för "invandrare", vilket han uppfattar som nedsättande.

Zakariya, som vid första intervjutillfället var placerad på samma institution som Hani, säger att han inte har förtroende för någon på institutionen och jämför med en annan institution han varit på där han menar att personalen var bättre. Vid uppföljningsintervjun (då han befann sig på en annan institution) uttrycker Zakariya att han upplevt att han som ensamkommande ungdom blivit behandlad annorlunda än andra ungdomar på den första institutionen:

Jag som är ensamkommande, det är många gånger det har hänt att de gör saker som är orättvist och det är inte rätt att göra så. Men tyvärr de gjorde på [namn på institutionen] mot mig, för att jag var ensamkommande och jag hade ingen familj, ingen föräldrar här. Ingenting. Och jag berättade till min social, min social han kunde inte hjälpa mig. (Zakariya, institution 1, uppföljningsintervju)

Zakariya tar som ett exempel på hur han uppfattar att han särbehandlats, upp att han inte fått "permission" på två månader, medan andra som är eller "räknas som svensk" fått det efter ett par veckor. Han uttrycker att det är svårt och inte känns okej "att se så mycket skillnad mellan mig och en annan". Adam från samma institution beskriver en upplevelse av att SiS-personalen inte lyssnar och litar på honom. Asif, även han från samma institution, ger en mer nyanserad bild av personalen men menar också att det finns de i personalen som inte har respekt för och bryr sig om ungdomarna. Den femte ungdomen som intervjuats vid denna institution, Nasir, uttrycker på frågan om det finns någon som han litar på i personalen att "vi måste ha förtroende personalen", vilket kan tolkas som att han uppfattar det som omöjligt att vistas på institutionen utan ett visst mått av förtroende men att det inte handlar om en upparbetad tillit.

Positiva erfarenheter av behandling – konkret stöd inom ramen för tillitsfulla relationer

Det är inte så många ungdomar som beskriver erfarenheter av specifika behandlingsinsatser på SiS, och flera av de intervjuade ungdomarna befann sig också på akutavdelning vid intervjutillfället. Två ungdomar, Daniel och Issa, ger dock exempel på behandlande insatser från SiS som de upplevt som hjälpsamma. Daniel berättar om konkreta insatser och specifika relationer på SiS som han uppfattar varit viktiga i positiv bemärkelse:

Vet du vad när jag flyttat hit så jag har varje två veckor jag har ett nytt mål, jag sätter framför mig ett nytt mål för att jag ska nå det här målet. Största målet att jag ska inte bli upprörd snabbt och inte för små saker. Jag har uppnått tre, fyra mål. Första målet jag lärt mig att säga nej om någon erbjuder mig någonting som inte känns bra. Andra målet att sluta att bråka, jag har gjort det. Som jag sa till dig det där tredje målet att jag ska inte bli upprörd och bli arg på småsaker. Jag fortfarande sysslar att jag ska ha kontroll på mina nerver liksom inte bli snabbt upprörd, jag jobbar med det. Men vet du vad, [personnamn], kontaktpersonen hon hjälper mig jättemycket för att jobba med det här målet. (Daniel, institution 3)

Vid uppföljningsintervjun med Daniel uttrycker han att det var psykologen på den institution där han var placerad (institution 3) som hjälpte honom mest. Han beskriver att han "berättade allt" för psykologen och att denne fick hans förtroende trots att det "är svårt att lita på någon" på SiS.

Även Issa från samma institution berättar om positiva erfarenheter av kontakt med en psykolog på institutionen som han betonar att han själv kan välja att träffa varje vecka, och att det finns en ömsesidighet i kontakten där han lär sig av psykologen men också vice versa. Issa uttrycker liksom Daniel också att han uppfattar de program som han fått ta del av på SiS som hjälpsamma, där han fått stöd i hur han kan hantera situationer på andra sätt än tidigare.

Negativa erfarenheter av behandling – brist på stöd eller brist på tillit

Förutom Daniel och Issa så är det få ungdomar som nämner behandlande insatser av något slag. Adam säger att han har försökt att få läkarkontakt men inte fått någon. Han uttrycker att personalen "sagt att de hjälper mig men jag har inte sett någon hjälp". Zakariya uttrycker att personalen inte vet hur de ska hjälpa och refererar till det stöd som ges som "dagis":

Jag är 17 år jag är inte barnet längre, de säger vad ska man göra, hur ska man fixa tjej, hur ska man tacka nej till droger, hur ska man bete sig. Vadå, jag, tror ni jag är dum eller vad? (Zakariya, institution 1)

Vid den första intervjun berättar Zakariya att han pratat med en psykolog vid SiS-institutionen, att denne gett honom diagnosen PTSD och sagt att han ska få en tid på BUP. Han berättar att han pratat med en psykolog tidigare men då inte kunnat berätta "varför han var ledsen". I uppföljningsintervjun ger Zakariya uttryck för uppfattningen att det är hans PTSD-diagnos som har lett till den fortsatta SiS-placeringen, och han är därför skeptisk till att ha fler samtal med psykolog.

Hur ungdomarna uppfattat betydelsen av relationer och insatser från SiS behandlas mer under avsnittet *SiS-placeringens betydelse* nedan.

Kontakten med socialtjänsten – maktlöshet och bristande tillit

I intervjuerna som helhet ges kontakten med socialtjänsten en central roll, men då utifrån socialsekreterarens makt över ungdomarnas framtid, snarare än utifrån relation. Ungdomarnas beskrivningar av denna kontakt präglas generellt sett av upplevd makt-

löshet och bristande tillit, tydligt kopplad till ovisshet och otydlighet om framtiden. Här finns utsagor om att inte bli lyssnad på och om att socialtjänsten upplevs som otillgänglig, men också – som tagits upp ovan – av att känna sig lurad i och med placeringen på SiS.

Asif, som väntar på en behandlingsplats, uttrycker i nedanstående citat en frustration över att inte få klara besked från sin socialsekreterare om hur länge han ska vara kvar på institutionen:

Jag säger till dem berätta vad ni planerar för min framtid, de säger vi vet inte, vi vet inte. Vi kan inte berätta. Jag säger varför? Det är mitt liv. Ni måste säga vad ska ni göra. De säger nej du måste vänta. De säger, en gång de säger du är nummer 53. Efter två veckor jag ringer de säger du är nummer 63. What the fuck, den går upp! Den måste komma ner. De gjorde två gånger så där, jag säger varför ni ljuger? Bättre ni säger sanningen. Om ni säger till mig nej du måste vara här ett år jag kan. Bara om ni säger till mig vi vet inte, vi vet inte. Jag blir arg och så. (Asif, institution 1)

Samir ger en liknande berättelse av att återkommande ha fått ändrade besked om vad som ska hända i framtiden och att han därför känner sig lurad och inte litat på socialtjänsten. Cyrus beskriver socialtjänsten som svårtillgänglig när det handlar om att få en större klarhet kring framtiden och tolkar det som att hans socialsekreterare inte vill träffa honom.

Adam säger att hans socialsekreterare inte varit och hälsat på honom under de två månader han varit på SiS. Han, liksom flera andra av de intervjuade ungdomarna, förmedlar upplevelser av att socialtjänsten inte "lyssnar", tror eller litat på dem:

... de lyssnar inte på mig, de tror inte på det jag säger, de frågar mig vad du själv har för planer, vad du kommer göra när du kommer ut härifrån, då sitter jag och förklarar för dem vad jag själv har för plan men de tror inte på det. (Adam, institution 1))

En av intervjuerna sticker ut genom att den beskriver en god erfarenhet av socialtjänsten. Det är Daniel, som i uppföljningsintervjun med honom berättar att han under tiden på SiS tänkte att socialsekreteraren inte var så bra, men att han i efterhand uppskattat hur hans socialsekreterare "jobbat hårt" med honom och att detta varit till hjälp. Samtidigt berättar Daniel att han nyligen fått byta socialsekreterare. Han reflekterar i intervjun över hur denna nya socialsekreterare – som han antar – vet "allt" om honom medan han inte vet något om henne.

Att mer "stränga" åtgärder kan uppskattas i efterhand är något att ta hänsyn till vid tolkning av intervjuerna, utan att för den skull ta mindre allvarligt på ungdomarnas upplevelser av maktlöshet och tillitsbrist.

Brist på stödjande relationer utanför SiS

Viktiga men ibland komplicerade och förhindrade familjerelationer

Den generella bilden som ges i intervjuerna är att viktiga relationer utanför SiS främst består av kontakt med familjemedlemmar i den mån sådana finns, relationer som emellertid också beskrivs kunna innebära svårigheter. Nasir berättar att han första dagen när han kom till SiS frågade efter att få ringa till sin mor och syster, medan Cyrus beskriver det som mycket svårt att ha fått förbud från åklagare att vara i kontakt med sin familj. Issa berättar att hans mamma är mycket viktig för honom. Daniel beskriver en känsla av ansvar för familjen som en motivering för honom att förändra sitt beteende. Han uttrycker att han under sin period med kriminalitet och droger "glömt" sin familj, men att hans mamma försökt få honom att känna ansvar för familjen.

Ett par ungdomar uppger att de av SiS-personalen nekats möjlighet att få besök av/besöka nära anhöriga. Zakariya berättar att han fått ett barn under sin tid i Sverige, men att han inte fått lov att besöka barnet på två månader. Yusuf nämner sin flickvän som den enda viktiga relationen utanför SiS, men säger att hon nekats att komma och besöka honom.

Hinder för relationen kan även finnas inom relationen. Bland de ungdomar som har kontakt med anhöriga uttrycker flera att de har svårt att berätta för anhöriga om sin SiS-vistelse:

Nej jag kan inte, hur jag kan säga till dem jag tog droger och de placerade mig till fängelse, det går inte. (Asif, institution 1)

Samir beskriver relationerna till sina föräldrar och syskon som de viktigaste och berättar att familjen sedan några månader finns i Sverige. Han har kontakt med dem men säger samtidigt att han och de inte vet hur de ska kunna hjälpa honom. Hani säger att han litar på sin mamma, men att han inte har haft kontakt med henne på nio år. Zakariya uttrycker i den första intervjun att han inte kontaktar sina föräldrar för att det får honom själv att må dåligt. Vid uppföljningsintervjun berättar dock Zakariya att han återupptagit kontakt med sin familj och att han upplever den som viktig även om den är problematisk:

Ändå de var inte snälla eller, hur de var, men ändå, det är mamma och pappa, man kan inte glömma dem. Om de är dålig, om de är knarkare, om de är mördare, vad som helst, men det är mamma och pappa för mig. De mobbar mig, de slår mig, men ändå de är min mamma och pappa, jag kan inte sluta att tänka på dem. Jag har inte träffat dem på tre år, kanske mer. (Zakariya, institution 1, uppföljningsintervju)

Få, ytliga och avbrutna andra vuxenrelationer

Förutom eventuella familjemedlemmar framstår den sociala kontexten som tunn sådd på nära relationer. Kontakter med aktörer i mottagningssystemet i Sverige beskrivs ofta som ytliga eller präglade av besvikelser och avbrott i kontakten.

En viktig funktion i mottagandet har den gode mannen, som i vårdnadshavares ställe ansvarar för att barnets behov tillgodoses. Gode män nämns dock förvånansvärt sällan

på frågan om ungdomarnas relationer utanför SiS och i den mån det görs framstår relationen i regel som negativ eller yttlig. Zakariyas berättelse ger ett exempel:

Jag har bara haft en god man och jag träffade henne bara två gånger i ett år och jag pratade med henne en gång eller två gånger. En minut, två minuter så där, hon är, hon verkar inte vara bra. Jag försöker byta henne men det går inte, de säger vi har inte många god män. Men vad ska jag göra med någon som kan inte hjälpa mig. Hon kommer aldrig och hälsar på mig, hon kommer aldrig ringa mig och fråga hur mår du, vad gör du. (Zakariya, institution 1)

Issa uttrycker att han har en bra relation med sin gode man men säger också att den kontakten ska avslutas eftersom han snart blir myndig. Issa hoppas på att få ha kvar den gode mannen som kontaktperson.

Det finns också relativt få exempel på att andra vuxna nämns som betydelsefulla i intervjuerna. I den mån det görs handlar det främst om boendepersonal/familjehem. Zakariya berättar om en kontaktperson från ett tidigare HVB-hem som han haft kontakt med efter att han flyttat därifrån. Vid uppföljningsintervjun med Zakariya framgår det dock att han känner sig sviken och lurad i denna kontakt då han uppfattat att personalen lovat att finnas till hands efter att han lämnat boendet men inte gjort det.

Zakariya uttrycker i samband med detta att han har lärt sig av livet att han måste klara sig själv, men att han ändå blir sårad. Hani nämner en familj som han vill bo hos och som han menar är beredd att ta emot honom, men säger att hans socialtjänst inte godkänt familjen som placering. I båda fallen tycks det handla om relationer där ungdomarna uppfattat en genuin omsorg, men där denna inte kunnat inrymmas i det formella systemet för omhändertagande.

Positiva undantag ges stor betydelse

Det förekommer enskilda positiva undantag till de i övrigt relativt mörka beskrivningarna av vuxenrelationer. Dessa relationer ges då en central betydelse i ungdomarnas berättelser. Adam beskriver en stark nära relation till sin gode man, som också ges en viktig roll i hans beslut att sluta med droger:

Jag, det är så, och eftersom jag har lovat till min god man vilket är väldigt nära person och min kära person som är väldigt nära mig och är mycket viktig för mig, jag har lovat den personen att jag har slutat med droger och jag kommer absolut att göra det. (Adam, institution 1)

Samir nämner ett tidigare familjehem som en del av ett stöttande nätverk för honom. Daniel beskriver, som nämnts ovan, en socialsekreterare som varit viktig för honom och ger även en mycket positiv bild av relationerna vid det HVB-hem som han placerats vid efter SiS-vården. Han berättar att vardagen vid boendet är fylld av aktiviteter tillsammans med personalen som han nämner vid namn, och beskriver att han får mycket hjälp av dem.

Uppfattningar om SiS-vistelsens betydelse – hjälp eller stjälp?

I intervjuerna framträder tre huvudsakliga teman avseende hur SiS-vistelsens betydelse beskrivs av ungdomarna. I detta sammanhang är det viktigt att påminna läsaren om att ungdomarna vid intervjutillfället befann sig vid olika avdelningar och i olika faser av sin SiS-vistelse, och att endast en ungdom är intervjuad efter avslutad SiS-vård.

Bristande tillit till att SiS kan vara till någon hjälp

De flesta av de intervjuade ungdomarna, och särskilt de som ger uttryck för att de inte riktigt förstår SiS-placeringen, ger uttryck för bristande tillit till att SiS-placeringen kan vara till hjälp för dem. Detta motiveras dels med uppfattningen att hjälp inte kan ske med tvång och inlåsning, dels med att det krävs ett eget beslut för att kunna bryta ett beteende på sikt. Ungdomarna uttrycker också att personalen inte har rätt förståelse eller verktyg. Asif säger till exempel att personalen måste veta varför ungdomarna börjar använda droger för att kunna hjälpa och betonar att han inte tar droger för att det är "coolt".

SiS-vistelsen upplevs som destruktiv

Några ungdomar beskriver placeringen som destruktiv för dem: att upplevelser och erfarenheter av SiS-miljön och inlåsningen leder till ett försämrat mående och en försämrad utveckling. Cyrus beskriver till exempel hur han upplever att det sociala umgänget med andra placerade ungdomar på SiS påverkar honom negativt:

Det påverkar på mig att jag ändrar min personlighet, mina tankar. För innan jag hamnar här jag bara tänkte på min framtid. Jag ville utbilda mig och ville bara vara med normala personer, bra människor, med artiga människor. Men since jag hamnar här... här bara finns kriminella ungdomar, de hela tiden pratar om droger och jag vill inte höra såna grejer och jag är tvungen, jag hamnar här med många ungdomar, de hela tiden pratar om droger, kriminalitet, såna grejer. För mig det är jättejobbigt och jag vill inte höra såna grejer, men jag är tvungen, jag har ingen val. (Cyrus, institution 2)

Zakariya uttrycker vid uppföljningsintervjun med honom (då han är fortsatt placerad) att det blir "värre och värre med allt" för varje dag som går och att han "överlever" dag för dag. Adam beskriver tillvaron på SiS som "en plåga" som han kommer att bära med sig framöver. Hani menar att inlåsningen och miljön på SiS gör att ungdomar mår psykiskt sämre, att de "får psykos" och slutar prata.

Tre av de fyra ungdomar (Adam, Hani, Zakariya och Cyrus) som tydligast beskriver SiS-vistelsen som en destruktiv erfarenhet var placerade vid samma institution (institution 1). I deras berättelser beskrivs relationerna till SiS personal främst i negativa termer. Adam beskriver till exempel en upplevelse av att personalen inte lyssnar och inte litar på honom, och genom uttrycket "de vädrar dig som en hund" förmedlar han en känsla av att bli avhumaniserad i den hårda kontrollen. Han säger också att han blivit slagen vid en tidigare SiS-vistelse.

SiS-vistelsen som en positiv vändpunkt

Ett par ungdomar beskriver SiS-vistelsen som en tydlig positiv vändpunkt för dem. Daniel ger i den första intervjun uttryck för att SiS-placeringen varit av signifikant positiv betydelse för honom, vilket han håller fast vid och utvecklar i den uppföljande intervjun ett halvår senare då han befinner sig på ett HVB-hem:

Det är skitbra för jag har slutat, jag har slutat kriminella saker och droger och jag, jag blev vuxen där. Jag har vaknat liksom. (Daniel, institution 3, uppföljningsintervju)

Även Issa, som var placerad på samma institution, uttrycker att SiS-institutionen har förändrat hans liv. Både Issa och Daniel lyfter fram olika delar av SiS-vårdens innehåll och relationer som betydelsefulla för dem.

Daniel beskriver hur innehållet i SiS-vården har hjälpt honom genom att han fått arbeta mot olika målsättningar som har handlat om att successivt förändra sitt beteende. En kontaktperson på SiS beskrivs som särskilt viktig för honom i detta arbete. Han berättar också att han lärt sig svenska i skolan på SiS och lyfter fram sin lärare där som "den bästa" han haft. Det innehållsiga i lärandet kopplas alltså i båda fallen till relationer med specifika personer. Vid uppföljningsintervjun beskriver Daniel SiS-personalen som en "familj", som han saknar.

Issa uttrycker att SiS-personalen "var där" för honom när han behövde dem och att detta förändrat hans liv och gett honom möjlighet att utveckla sig själv. Precis som Daniel lyfter även Issa fram skolan som viktig. Issa berättar även, som nämnts ovan, att han på SiS haft en regelbunden psykologkontakt som han menar inneburit ett ömsesidigt och för honom givande lärande. Han lyfter också fram "program" som han menar har gett tillfälle till självreflektion och utveckling.

Betydelse av relationell kontext och framtidstro

För att få en lite djupare förståelse för de olika betydelser som beskrivits ovan så har vi tittat lite närmare på situationen för de ungdomar som ger uttryck för de mest positiva respektive negativa bilderna av SiS betydelse för dem.

Från de ungdomar som förmedlar den mörkaste bilden framträder en upplevd frånvaro av stödjande relationer även utanför SiS. Zakariya uttrycker maktlöshet – "Jag vet inte, vad ska jag göra för att få hjälp" – och svårighet att bära tunga tankar ensam, men att han inte känner att han har någon att vända sig till:

Men någon måste höra, det går inte så här att leva så här. Det är svårt. Att gå runt och skratta bara, men de vet inte vad jag tänker på och vad jag har i hjärtat och vad som jag har i bakgrunden. Ingenting, ingen vet någonting. De bara, jobbar varje dag, går förbi, skrattar, hur mår du? Jag säger jag mår bra, tack, själv? Jag går förbi. (Zakariya, institution 1, uppföljningsintervju)

Ingen av dessa fyra ungdomar beskriver någon tillitsfull relation till socialtjänsten och inte heller att de kunnat få stöd från sin familj under SiS-vistelsen. Även när det gäller övriga kontakter framstår nätverket som mycket bristande.

Ingen av dessa fyra ungdomar hade vid intervjutillfället uppehållstillstånd och risken för utvisning berörs i intervjuerna. Adam uttrycker att det enda han tänker på är att han inte vill bli deporterad ut ur landet om han inte får uppehållstillstånd. Zakariya menar att det faktum att han har slutat med droger och förändrat sitt tänkande i Sverige kan innebära svårigheter för honom att överleva i de livsvillkor som en utvisning skulle innebära för honom, där droger och våld är en del av vardagen.

För de två ungdomar som beskriver SiS-vistelsen som en positiv vändpunkt framstår, förutom relationer och innehåll på SiS, även vuxenrelationer utanför SiS som viktiga för den positiva vändningen. Daniel ger också kamratrelationer en viktig betydelse i både problem och lösning. Han beskriver att de kamratrelationer han haft under sin första tid i Sverige varit viktiga för honom, men också att de dragit in honom i kriminalitet och droger. Att hålla sig undan det gamla kompisnätverket och skapa ett nytt lyfts vid uppföljningsintervjun fram som viktigt för honom. Issa förklarar den positiva vändningen med ett eget beslut om att "det räcker" och kopplar detta till sin religiösa tro: "Gud visade mig den rätta vägen".

Daniel hade, till skillnad mot flera av de ungdomar som uttryckte sig mer kritiskt till SiS möjlighet att hjälpa dem, vid intervjutillfället fått uppehållstillstånd. För Issa var framtiden ännu oviss avseende om han kunde vara kvar i Sverige och återförenas med sin familj, men han uttrycker i intervjun en hoppfull inställning.

Sammantaget ger intervjuerna en bild av att SiS-vistelsens betydelse för ungdomarna kan förstås både utifrån de relationer som skapats och det innehåll som erbjuds inom ramen för SiS verksamhet, men också utifrån hur den relationella kontexten kring ungdomen ser ut och möjligheten att känna hopp inför framtiden.

Sammanfattning av ungdomarnas perspektiv

De intervjuade ungdomarna förmedlar en förståelse av SiS-placeringen som ett straff av ibland oklara skäl. Problem som beskrivs ur ungdomarnas perspektiv framträder som antingen tunga och långvariga sedan tidig ålder, eller kopplade till livssituationen i Sverige. Problemen kopplas delvis till boendemiljöer i Sverige där de inte känt sig sedda och förstådda men också till kamratpåverkan och till avsaknad av kunskap om det svenska samhällssystemet. Det första mötet med SiS-miljön beskrivs generellt som chockartat och skrämmande. Ofriheten och ovisshet om framtiden präglar starkt ungdomarnas upplevelser av SiS-miljön. Ovissheten och maktlösheten förstärks ytterligare av vad som upplevs som otydliga besked från socialtjänsten kring framtiden samt i en del fall av avsaknad av uppehållstillstånd. Tillvaron på SiS beskrivs som strukturerad med ibland torftigt innehåll. Skolan lyfts ut som ett uppskattat och lärorikt inslag, samtidigt som den inte uppfattas som en "riktig" skola. Ungdomarna beskriver blandade upplevelser av bemötande från SiS-personal, där framför allt ungdomarna från en av institutionerna ger en mer negativ bild. Ungdomarnas beskrivningar av relationen till socialtjänsten präglas generellt sett av upplevd maktlöshet och bristande tillit, tydligt

kopplad till ovisshet och otydlighet om framtiden. Kontakt med familj framstår som mycket viktig för de ungdomar som har möjlighet till det, men flera ungdomar ger också uttryck för att de har svårt att berätta för anhöriga om sin SiS-vistelse och/eller om ensamhet i att inte kunna besöka eller bli besökt av familj som andra ungdomar. Ungdomarnas sociala kontext framstår generellt som tunnsådd på stödjande relationer och kontakter till professionella som präglad av besvikelser och avbrott. De flesta ungdomarna ger uttryck för bristande tillit till att SiS-placeringen kan vara till hjälp för dem och några ungdomar beskriver placeringen snarast som destruktiv. Ett par ungdomar beskriver dock SiS-vistelsen som en tydlig positiv vändpunkt. Upplevelsen av SiS-vistelsens betydelse för ungdomarna framstår som kopplad till tillgång till stödjande relationer både inom och utanför SiS, men också med möjligheten till grundläggande trygghet och hopp angående framtiden.

Diskussion

I detta avsnitt sammanfattas studiens mest centrala resultat utifrån studiens frågeställningar och de olika datamaterialen. Resultaten diskuteras också i relation till de teoretiska perspektiv som presenterats tidigare i rapporten, samt till tidigare forskning.

En heterogen grupp

Sammantaget visar studien att ensamkommande ungdomar som placeras på SiS, liksom SiS-placerade ungdomar generellt (Enell, Gruber & Vogel, 2018), är en mycket heterogen grupp. Studien visar på en stor spännvidd i hur ungdomarnas problem beskrivs avseende karaktär och tyngd, men också att problemen delvis uppfattas skilja sig i dessa aspekter från andra placerade ungdomar. Vissa ensamkommande ungdomar uppfattas ha mindre omfattande sociala problem än SiS-placerade ungdomar generellt, medan andra beskrivs ha en mer komplex och tung problematik som pågått under många år. Mönstret återfinns även i hur problemen beskrivs i ungdomsintervjuerna. Detta utvecklas mer nedan. Det förefaller utifrån den kvantitativa analysen vara delvis olika grupper som anses ha en kriminell problematik respektive en mer psykiatrisk sådan, medan den senare oftare är överlappande med definierad missbruksproblematik. Det är svårt att få en tillförlitlig bild av könsskillnader på grund av liten andel flickor bland de ensamkommande i denna studie, men materialet tyder på divergerande problembilder mellan könen.

Vissa specifika förutsättningar

Som grupp förknippas ensamkommande ungdomar med några mer specifika och gemensamma karaktäristika i förhållande till andra ungdomar inom SiS:

För det första omnämns att de ensamkommande ungdomarnas problem kan vara migrationsrelaterade: kopplade till flyktrelaterade trauman och/eller till själva asylprocessens utmaningar. Detta är inte särskilt anmärkningsvärt i sig. Mer förvånande är kanske att dokumentation om migrationsrelaterad problematik (pre- eller postmigration), såsom oro för avvisningshot och/eller traumatiska erfarenheter före eller under flykt, endast förekom i cirka en tiondel av ansökningshandlingarna från socialtjänsten. Migrationsrelaterad problematik är dock inte något definierat alternativ på den ansökningsblankett som socialtjänsten fyller i, utan i den mån sådan information finns så är det i socialtjänstens egna kommentarer. Utifrån tidigare studier av ensamkommande barns och ungas erfarenheter före och under flykt är det dock troligt att andelen med migrationsrelaterade traumatiska erfarenheter är betydligt högre än så (se t.ex. Hodess m.fl., 2008; Jakobsen m.fl., 2017; Thomas m.fl., 2004). En majoritet – dock inte samtliga – av de ensamkommande ungdomarna på SiS under den studerade tidsperioden saknade, enligt dokumentationen på SiS, uppehållstillstånd. Viktigt att beakta i detta

sammanhang är att tidigare forskning visat på betydelsen av s.k. postmigrationsstress, förhållanden efter flykten, för den psykiska hälsan hos migranter (se t.ex. Carswell, Blackburn & Barker, 2011; Laban, 2009). Som specifikt för de ensamkommande ungdomarna framhålls i intervjuerna med personal (från både SiS och socialtjänst) också att det i denna grupp finns en högre grad av "psykiatrisk" problematik än hos andra placerade ungdomar. Tillgänglig statistik från SiS möjliggör inte jämförelser mellan ensamkommande och andra placerade ungdomar i dessa avseenden, men den kvantitativa analysen visar att socialtjänsten, i nästan hälften av ansökningarna rörande ensamkommande ungdomar under den studerade perioden, angett "psykiatrisk problematik" som särskilt vårdbehov. För en dryg fjärdedel uppgavs suicidförsök/-hot och i ungefär lika stor andel självskadebeteende. En jämförelse kan göras med en avhandling som innefattar material om 128 SiS-placerade ungdomars situation utifrån intervjuer vid inskrivning (Vogel, 2012), där upplevelser av psykisk ohälsa beskrivs som "omfattande" och en fjärdedel av de intervjuade ungdomarna själva uppgett att de försökt ta livet av sig. Både psykisk ohälsa generellt och självmordsförsök var dock betydligt vanligare bland flickor än bland pojkar, och en av författarens slutsatser i avhandlingen är att flickors mer inåtvända problematik inte passar in i de givna ramarna för SiS verksamhet och att detta leder till att deras psykiska ohälsa inte adresseras i vården (ibid.). Utifrån ovanstående kan vi anta att ensamkommande ungdomar vid SiS när det gäller graden av (definierade) psykiska problem mer avviker från SiS-placerade pojkar än från SiS-ungdomar generellt. Mot bakgrund av tidigare forskning om ensamkommande barns risk för psykisk ohälsa är omfattningen av psykiskt relaterad problematik inte särskilt förvånande, om än inte desto mindre viktig att beakta.

En tredje omständighet som i denna studie beskrivs som specifik för de ensamkommande ungdomarna är att de i regel har bristande kunskap om det svenska samhällets system och regler. Detta tas upp av båda personalgrupperna och även i ungdomsintervjuerna. Det kan handla om att de inte förstår att de kan placeras på SiS med tvång (genom LVU) utan att de dömts för ett brott, men även omedvetenhet om vad som utgör ett brott i Sverige, såsom bruk av narkotika. Att SiS-placerade ungdomar inte förstår varför de placerats har framkommit i tidigare forskning (Vogel, 2017; Enell, 2018) och även i denna studie. Okunskap om det svenska samhället i kombination med språkbarriär gör det särskilt utmanande att göra SiS-placeringen begriplig för de ensamkommande ungdomarna.

Slutligen så framträder i både intervjuer och dokumentationsanalys "gatubarn" som en definierad kategori inom gruppen ensamkommande ungdomar, vilken kopplas till en specifik form av problematik. Vi återkommer till detta nedan.

Delvis mindre omfattande sociala problem (?)

Intervjuerna med socialsekreterare och (främst) SiS-personal visar att de ensamkommande ungdomar som placeras på SiS delvis uppfattas ha mindre omfattande sociala problem än andra SiS-placerade ungdomar. Den kvantitativa analysen av ansökningshandlingar från socialtjänsten ger inte stöd för denna bild då den tyder på att ensamkommande som grupp oftare bedöms ha fler olika typer av problem än samtliga SiS-

placerade ungdomar, främst i de yngre åldersgrupperna. Hur många orsakskategorier (kriminalitet, missbruk och/eller socialt nedbrytande beteende) som är förkryssade i socialtjänstens ansökan är dock ett grovt mått som inte säger något om hur omfattande dessa problem är, vilket gör det svårt att dra slutsatser om jämförelser mellan grupperna avseende problemtyngd. I granskningen av socialtjänstens ansökningshandlingar har vi sett exempel på att endast misstankar om missbruk och kriminalitet kan ligga bakom att en sådan orsak angivits i ansökan. Detta skulle kunna tala för att de ensamkommande ungdomarna generellt sett har mindre omfattande problem än SiS-placerade ungdomar generellt, se vidare nedan. I intervjuerna med socialsekreterare och (främst) SiS-personal kopplas uppfattningen om mindre omfattande problem hos de ensamkommande ungdomarna till att det inte finns något socialt nätverk för socialtjänsten att arbeta med, samt bristande tillgång till alternativa och tillräckligt kvalificerade placeringar som alternativ till SiS. Dessa faktorer kan ses som delvis sammanhängande, eftersom en viktig del av det nätverk som finns på plats för denna grupp är de omsorgsgivare som finns i boendet. Tillgången till kvalificerade HVB- och familjehem för denna grupp är utifrån detta en viktig fråga som har belysts i tidigare studier (Backlund m.fl., 2014; Backlund, 2018). En annan aspekt i detta sammanhang är i vilken mån familjenätverket där ett sådant finns, om än inte i Sverige, beaktas i socialtjänstens arbete. Det senare berörs mer nedan under rubriken *SiS-vården i ett sammanhang*.

Delvis mer omfattande problem – främst yngre ”gatubarn”

Såväl intervjumaterialet som den kvantitativa analysen visar att det också förekommer tyngre och mer komplex problematik hos de ensamkommande ungdomarna på SiS. Den (delvis) mer komplexa problembilden framträder i den kvantitativa analysen för alla åldersgrupper men främst bland de yngsta (upp till 15 år). I personalintervjuerna nämns i detta sammanhang särskilt den grupp som kallas ”gatubarn”, en bild som understöds av den kvantitativa analysen. I en femtedel av ansökningarna rörande ensamkommande ungdomar under den studerade perioden fanns dokumentation om gatubarnsliv eller liknande, och i denna grupp är ungdomar från norra Afrika överrepresenterade. Samtidigt bör det understrykas att det i majoriteten av ansökningarna gällande ungdomar från norra Afrika inte fanns någon dokumentation om gatubarns-problematik. ”Gatubarn” från företrädesvis Marocko beskrivs i en rapport från Barnrättsbyrån som en särskilt utsatt grupp utifrån att de sällan har asylskäl i Sverige, att de ofta har levt ett liv ”på gatan” innan de kom till Sverige men också att de ofta inte kan utvisas och därmed hamnar i ett juridiskt ”vakuum” (Leander, 2016). Barnrättsbyrån trycker bland annat på vikten av flexibla boendeformer för denna grupp (ibid.). Själva kategoriseringen ”gatubarn” har problematiserats i internationell forskning. Detta främst utifrån att det saknas en enhetlig definition, att kategoriseringen rymmer stor heterogenitet, att den får stigmatiserande effekter samt styr riktlinjermot åtgärder som individualiserar problemen (De Moura, 2002; Makofane, 2014). Detta understryker återigen vikten av att både se och möta varje enskild individ, och att samtidigt uppmärksamma hur stödutbudet ser ut i relation till förutsättningar som kan vara specifika för gruppen, vilket kan gälla såväl socialtjänsten som SiS.

Kortare inskrivningstider men längre akutplaceringar

En dominerande del av placeringarna gällande ensamkommande ungdomar under den studerade tidsperioden, en högre andel än när det gäller samtliga, var akutplaceringar, och ungefär hälften av dem som skrivits ut under den denna tid skrevs också ut från akutavdelning. Brist på platser generellt på SiS beskrivs i intervjuerna leda till långa väntetider. Den genomsnittliga inskrivningstiden (vid samtliga avdelningar) för de ensamkommande ungdomarna var under den studerade perioden kortare än för samtliga placeringar utifrån från LVU och SoL under 2011–2015 (SiS 2016b). Det är dock signifikanta skillnader i genomsnittlig inskrivningstid mellan grupper från olika medborgarländer. Vad skillnader i inskrivningstid beror på kan inte denna studie besvara, men studien visar att ungdomar med medborgarskap i länder från norra Afrika har längst genomsnittlig tid. Det är också den grupp som förefaller mest problemtyngd och som i lägst grad har haft uppehållstillstånd. En tolkning av den generellt sett kortare inskrivningstiden för ensamkommande ungdomar kan vara att stödbehoven helt enkelt generellt sett anses vara mindre. En högre andel av de ensamkommande än SiS-placerade ungdomar generellt motsvarande år var omedelbart omhändertagna, vilket innebär att omhändertagandet kan beslutas av socialnämndens ordförande och det är då inte säkert att förvaltningsdomstolen har fastställt omhändertagandet. En annan tolkning skulle kunna vara att de ensamkommande ungdomarna får mindre omfattande stödinsatser av andra skäl.

Av de utskrivningar som skett från akutavdelning hade cirka 40 procent (av de ensamkommande ungdomarna) en inskrivningstid som överskred SiS riktlinjer för maximal vårdtid på akutavdelning: åtta veckor (jämförande uppgift för samtliga saknas). En av de ungdomar som intervjuats i studien satt enligt egen utsago åtta månader på akutavdelning. I sådana fall är det lätt att uppfatta placeringen mest som en förvaring. Långa akutplaceringar innebär längre tid i en tvångsvård med obestämd vårdtid. Ett flertal tidigare studier har precis som denna belyst hur just ovisshet om vårdtiden är svår att hantera för ungdomar i tvångsvård (Ponnert, 2018, s. 136). För de ensamkommande barn som saknar uppehållstillstånd läggs denna ovisshet till den osäkerhet som kommer sig av att befinna sig i asylprocess.

Språk som barriär eller möjlighet

Språket som barriär är ett tydligt tema i intervjuerna med SiS-personalen, liksom i en tidigare studie av SiS arbete med gruppen (Kaunitz & Jakobsson, 2016). Samtidigt är det tydligt att det pågår en del arbete inom SiS för att komma över sådana hinder. Ett medvetet arbete kring kommunikation och tillitsskapande, att anställa flerspråkig personal, att satsa mer på svenskundervisning i skolan samt översättning av behandlingsprogram, är sådana exempel. SiS-personal trycker särskilt på vikten av att personal och ungdomar ska kunna göra sig förstådda vid inskrivningen på SiS, vilket är centralt utifrån det faktum att en majoritet av de ensamkommande ungdomarna placeras akut och att flera av de intervjuade ungdomarna uttryckte osäkerhet kring placeringens orsak.

Gruber (2018) har pekat på hur normen inom SiS är att svenska ska vara det talande språket, även om det finns flerspråkig personal tillgänglig. Detta tolkas av författaren som en prioritering av att upprätthålla kontroll och säkerhet framför att etablera förtroendefulla relationer med hjälp av samspråkiga relationer (ibid.). Mot denna bakgrund

kan en grupp vars svenskkunskaper kan vara för otillräckliga för att verksamheten ska kunna bedrivas på svenska, också antas utmana den enspråkiga normen och den kontroll som följer med den. Uppfattningen om grupper av ensamkommande ungdomar från samma språkgrupp vid en institution/avdelning som utmanande för verksamheten, kan förstås i linje med detta resonemang. Samtidigt ges exempel i personalintervjuerna på hur sådana grupperingar också kan förstås som trygghetsskapande för de ensamkommande ungdomarna.

Vikten av aktiviteter och en ”riktig” skola

SiS miljö beskrivs i regel som torftigt avseende innehåll, även om det också ges exempel på positiva upplevelser av framför allt behandlande inslag. En sysslös tillvaro är problematisk utifrån forskning om ensamkommande barns copingstrategier, där distraktion från smärtsamma tankar och känslor genom olika slags aktiviteter lyfts fram som en viktig sådan (Groark m.fl., 2011; Goodman, 2004). Att frånvaro av aktiviteter leder till sämre mående tas också upp av en av de intervjuade ungdomarna. Skolan beskrivs dock generellt som ett uppskattat och meningsfullt inslag, samtidigt som den även kritiserats utifrån att ha för få ämnen, lektioner och lärare samt att andra ungdomar uppfattas som omotiverade, vilket gör att skolan inte upplevs som ”riktig”. Liknande kritik har tidigare framförts av Skolinspektionen, exempelvis för lite undervisning, obehöriga lärare samt ostrukturerade lektioner där många ungdomar inte deltar (Skolinspektionen, 2015).⁷ Wästerfors (2018) menar att kunskapen om det starka preventiva värdet i skolgång för unga i samhällsvård inte riktigt fått fäste inom den särskilda ungdomsvården utan hamnar i konkurrens med ”behandlingstanken” (ibid., s. 192). Ponnert (2018, s. 133) beskriver hur skärpt lagstiftning avseende skolverksamheten på särskilda ungdomshem sedan dess har lett till en centraliserad organisering som riskerar att försämrade tillgången till skola för ungdomar på akutavdelning. Vi kan inte utifrån vårt material dra några slutsatser kring detta, men konstatera att det vore mycket olyckligt om så är fallet. På två av de institutioner som ingick i studien lyftes skolan som särskilt central och daglig skolgång var norm även för ungdomar utan skolplikt (vilket gäller asylsökande). Tidigare forskning har visat att ensamkommande barn och ungdomar ofta är skolmotiverade, och att skola och utbildning kan vara ett sätt för dessa ungdomar att få en normaliserad tillvaro och försöka få en viss kontroll över sin framtid (se t.ex. Rana m.fl., 2011; de Wal Pastoor, 2017; Groark m.fl., 2011). Av denna studie framgår att skolan, förutom att ge ämneskunskaper, även kan ge viktig språkundervisning och information om det svenska samhället för denna grupp ungdomar.

Skillnader mellan och inom institutionerna

I intervjuerna med SiS-personal framträder skillnader både inom och mellan olika institutioner i uttryckta föreställningar om samt förhållningssätt till de ensamkommande ungdomarna. Uppfattningen att sådana skillnader finns förmedlas också i intervjuerna med socialsekreterare och ungdomar. Tidigare forskning har belyst hur olika tvetydiga

⁷ Den 1 juli 2015 skärptes lagstiftningen kring skolgången på särskilda ungdomshem genom att undervisningen ska motsvara utbildningen i grundskolan (24 kap. 8 § Skoll.; lag 2015:176 om ändring i skollagen).

föreställningar om ensamkommande barn uttrycks från yrkesverksamma i mottagandet, och får betydelse för det praktiska arbetet (se t.ex. Stretmo & Melander, 2013). Även i denna studie framträder olika och ibland motstridiga och stereotypa uppfattningar om såväl ensamkommande ungdomar generellt som om subgrupper från olika länder. Eide, Kjelaas och Larsgaard (2017) beskriver på liknande sätt att olika och konkurrerande förståelser av de ensamkommande barnens behov och förutsättningar präglar institutionsvården (i detta fall "vanliga" gruppboenden och inte tvångsvård). Föreställningar och ideologi som beskrivs från institutionernas ledning förefaller i vår studie kopplad till hur sammanhållna de föreställningar och förhållningssätt som uttrycks av personalen är, samt även med ungdomarnas upplevelse av bemötandet. Även om det är ett begränsat antal intervjuer med personal och i synnerhet med ungdomar som har gjorts vid varje institution och dessa därmed inte kan sägas vara representativa för institutionerna, så pekar resultatet mot betydelsen av institutionernas regim när det gäller värdegrundsarbete.

Domänkonflikt mellan socialtjänsten och SiS

Studien pekar mot vad som kan förstås som en domänkonflikt (Grape, 2006) mellan SiS och socialtjänsten om hur denna grupp av ensamkommande ungdomars problem ska definieras och vilken organisation som ska ha det huvudsakliga ansvaret för att ta hand om dem. Inom SiS framkommer uppfattningar om att en del ensamkommande ungdomar som placeras på SiS är "på fel plats" och att socialtjänsten brister i sin planering för denna grupp. Från socialtjänsten beskrivs SiS i vissa fall som motvilliga att ta emot de ensamkommande ungdomarna och att anpassa vården till dem. I intervjuerna ges exempel på att socialsekreterare uppmanats av chefer att "skriva ihop något som håller" och att SiS-personal uppfattat problembeskrivningar i socialtjänstens ansökningshandlingar som överdrivna, vilket skulle ses som uttryck för en "argumentationsinflation" (Ponnert, 2007) syftande till att övertyga domstolen om behovet av tvångsvård. Samtidigt beskrivs från SiS att chefer inom SiS "trycker på" socialtjänsten för att ungdomarna ska skrivas ut från SiS, vilket på motsvarande sätt kan förstås som ett sätt att påverka "typifieringsprocessen" – det vill säga kategoriseringen av fallet som bestämmer vem som har rätt till organisationens hjälp (Hasenfeld, 2000).

Frånvaron av såväl tillgängliga vårdnadshavare som socialt nätverk i övrigt för gruppen ensamkommande barn och ungdomar gör att denna grupp tydligt avviker från andra barn och ungdomar inom socialtjänsten. Det är inte orimligt att detta, i kombination med sämre tillgång till behandlingshem, skulle kunna innebära att socialtjänsten snabbare bedömer öppenvårdsinsatser som uttömda. Dessutom finns gällande de asylsökande ungdomar som nått myndighetsålder, en oklarhet i ansvar mellan stat och kommun⁸. Intervjuerna visar också att det inom SiS finns upplevda svårigheter med att anpassa vården till de ensamkommande ungdomarnas behov och förutsättningar.

⁸ Röda Korset (2018) och Socialstyrelsen (2017, 2020) har rapporterat om hur ensamkommande som uppnått myndighetsålder lever utan ordnat boende och andra basala behov och därmed riskerar att hamna i kriminalitet, missbruk och människohandel. För denna grupp krävs att kriterier för tvångsvård föreligger för att kommunerna ska få statlig ersättning för att ge ungdomarna stöd. Ansvaret för att ge nödvändig vård och omsorg har konstaterats vara oklart och har debatterats mellan stat och kommun (se t.ex. Socialstyrelsen, 2020, s. 35).

Sammantaget pekar intervjuerna mot att både SiS och socialtjänsterna har svårigheter att utifrån befintliga verksamheter omvandla de ensamkommande ungdomarnas situation till organisatoriskt hanterbara "fall" (Hasenfeld, 2000), vilket kan förstås som en bakgrund till ovan nämnda spänningar mellan myndigheterna.

Vikten av att se SiS-vården i ett sammanhang

Ett utvecklingsekologiskt perspektiv betonar barns utveckling i samspel med sin omgivning i en vid bemärkelse. Som beskrivs i rapportens avsnitt om teoretiska perspektiv, kan ensamkommande barn sägas ha bytt miljö i samtliga nivåer i Bronfenbrenners utvecklingsekologiska system. Tidigare mikrosystem såsom familj, skola och vänner finns inte tillgängliga på samma sätt som tidigare, och på makronivå befinner sig barnet i en helt ny samhällelig kontext som är okänd för barnet. Mesosystemet – det vill säga relationen mellan olika mikronivåer – är komplex och mycket beroende av hur det formella mottagningssystemet fungerar, där olika formella kontakter och deras interaktion med varandra ska kompensera för frånvaron av tillgängliga föräldrar. Med ett utvecklingsekologiskt perspektiv på resilience (en svensk översättning brukar vara motståndskraft) fokuseras individens och omgivningens förmåga att interagera på ett sätt som stödjer en optimal utveckling under stressfyllda förhållanden (Ungar, Ghazizour & Richter, 2013). Att olika mikrosystem har en ömsesidig och stöttande interaktion med varandra är exempel på sådant som är viktigt för ungdomars utveckling (ibid.).

Ungdomsintervjuerna tyder på att den betydelse som ungdomarna ger SiS-vistelsen kan förstås som sammanhängande med ungdomens tillgång till och erfarenhet av stödjande relationer både inom och utanför SiS. Resultatet lyfter vikten av att se till och arbeta med det sociala nätverket (formellt och informellt) runt ungdomen. Generellt sett förmedlar de intervjuade ungdomarna en avsaknad av stödjande relationer och att bristande tillit, besvikelser och avbrutna relationer ofta präglar kontakter med aktörer i mottagningssystemet. Att detta system i sig ofta innebär upprepade uppbrott från sociala sammanhang lyfts i både personal- och ungdomsintervjuer som problematiskt och negativt för de ungas utveckling och även att sådana uppbrott från relationer i mottagningssystemet blir svårare för denna grupp som saknar tillgängliga nära relationer. Bristen på (fysiskt tillgängliga) vårdnadshavare och socialt nätverk beskrivs också begränsa vilka stöd- och behandlingsinsatser som kan ges, både före och under en SiS-placering, vilket ytterligare ställer krav på att arbeta med det nätverk som finns.

Herz och Lalander (2017) argumenterar för att ensamkommande barn just i och med kategoriseringen av dem som ensamkommande, begränsas i sina förutsättningar när det gäller relationsskapande. Detta exempelvis genom att personal på HVB-hem, den vårdform som de flesta ensamkommande ungdomar hänvisas till, inte tillåts att utveckla närmare relationer med ungdomarna som bor där. Författarna menar vidare att när ensamkommande ungdomar behandlas som om de vore ensamma och utan social kontext, tenderar viktiga relationer att bli förbisedda. I denna studie ges exempel på relationer som ungdomarna lyfter fram som betydelsefulla, men som på olika sätt inte tycks "erkännas" eller beaktas av det formella systemet, såsom familjerelationer (inkluderande familjemedlemmar utanför Sverige, egna flickvänner och i vissa fall även

egna barn), kontaktpersoner från tidigare boenden, familj som inte godkänns som familjehem m.fl. Ett liknande exempel är SiS-personalens diskussioner om gruppkonstellationer mellan ensamkommande ungdomar från samma språkgrupp som ett hot mot personalens kontroll.

Ett centralt mikrosystem för barns och ungdomars möjlighet att skapa resilience är familjen. Även om inte familjen finns fysiskt nära eller upplevs som stödjande, så ges familjerelationer en central betydelse i ungdomsintervjuerna. Den ensamhet som ensamkommande ungdomars brist på tillgång till familj och anhöriga innebär lyfts i personalintervjuerna. Utöver detta så är de ensamkommande ungdomarnas familjerelationer inte något som berörs i någon större utsträckning i dessa intervjuer. I en av fokusgruppsintervjuerna med socialtjänsten omnämns vikten av att arbeta med familjerelationer (även om inte dessa finns i Sverige) i utredning och behandling. Detta beskrivs då som en del av socialsekreterarnas arbete men med föreställningen att detta inte görs inom SiS för denna grupp. Uppgift om familj saknades dock även ofta i socialtjänstens ansökningshandlingar. Detta kan förstås bero på att den unge inte lämnat några uppgifter om familjeförhållanden, men det kan också bero på frånvaro av familjeperspektiv i socialtjänstens arbete med ensamkommande barn (jfr Backlund m.fl., 2012). Familjerelationers betydelse för ensamkommande barns mående och etablering i samhället har lyfts i flera studier, men också att dessa relationer kan vara förknippade med svårigheter (Backlund m.fl., 2012, 2014a, 2014b; Hessle, 2009; Melander, 2015; Mels, Derleuyn & Broekaert, 2008; Oppedal & Idsoe, 2015; O'Toole Thommessen, Corcoran & Todd, 2015; Söderqvist, 2012).

Samtidigt som hela det utvecklingsekologiska systemet på ett sätt kan ses som utbytt för ett ensamkommande barn, kan det "gamla" systemet existera och ha betydelse parallellt med "det nya", inte minst genom familjerelationer över nationsgränser. Ett relevant begrepp och perspektiv i detta sammanhang är transnationellt socialt arbete, vilket handlar om ett socialt arbete utformat för att bistå "transnationella" grupper av människor, såsom ensamkommande barn som är separerade från anhöriga i andra länder (Furman, Negi & Salvador, 2010). Perspektivet sätter fokus på migranternas kontinuerliga relationer och utbyten (sociala, emotionella, ekonomiska) över nationsgränser. För ensamkommande ungdomar kan detta också innebära att på olika sätt behöva förhålla sig till olika kulturer och samhällssystem. Både ungdomar och personal i denna studie belyser betydelsen av ungdomars bristande kännedom om det svenska samhällssystemet, dess regler och normer och inte minst språk. Från SiS-personalen framträder olika föreställningar om och förhållningssätt till vad som uppfattas som kulturella skillnader. Tidigare forskning har belyst vikten av att ensamkommande barn och ungdomar både får hjälp i att anpassa sig till det mottagande landet och att kunna upprätthålla tidigare språk och andra kulturella uttryck (SBU, 2018).

Implikationer för praktiken

Resultatet understryker vikten av att se heterogeniteten och kunna differentiera vården för denna grupp likväl som för andra SiS-placerade ungdomar. Här ligger också att kunna se både det som kan vara specifikt för ensamkommande ungdomar generellt (såsom språkbarriär, bristande socialt nätverk, brist på kunskap om det svenska samhället och migrationsrelaterade problem) och för olika subgrupper inom denna grupp (såsom ungdomar som vuxit upp med flerårig social problematik och föräldralöshet eller ungdomar där problemen är mer migrationsrelaterade men föräldrastöd kan finnas om än utanför Sverige), utan att tappa fokus på individen och det specifika.

Vikten av en fullgjord skolgång, för den framtida utvecklingen för barn i samhällsvård i allmänhet och även skolans betydelse specifikt för ensamkommande barn, är väl belyst i tidigare forskning. Även denna studie lyfter skolans betydelse för ungdomarna, men pekar också på utvecklingsbehov inom ramen för SiS verksamhet, både för att tillgodose rätten till utbildning och för att detta kan vara ett sätt att skapa mening i SiS-tillvaron och ge bättre förutsättningar för en positiv utveckling.⁹

Studien tyder på att det finns behov av bättre tillgång till kvalificerade boenden och behandlingshem som tar emot ensamkommande ungdomar med större stödbehov utanför SiS, men också på behov av utveckling inom SiS verksamhet för denna grupp. Att den psykiska ohälsan är stor hos många ensamkommande ungdomar på SiS är tydligt i denna studie och inte oväntat utifrån vad vi vet från tidigare forskning om ensamkommande barns risk för psykisk ohälsa. Samtidigt beskrivs svårigheter inom SiS att bemöta dessa behov och att tvångsvården i sig kan förvärra måendet. Ett förhållningssätt som skulle kunna ge visst stöd i arbetet är så kallad traumamedveten omsorg (TMO), som bygger på kunskap om viktiga faktorer i vardagligt arbete med barn som har utsatts för trauman (Bath, 2015; Rädde Barnen, 2018).¹⁰

Att ungdomar fastnar i långa akutplaceringar med oviss vårdtid är högst problematiskt, i synnerhet för denna grupp vars tillvaro ofta redan är starkt präglad av brist på kontroll över framtiden.

Att SiS-placerade ungdomar ska kunna förstå vad som händer och själva kunna göra sig förstådda i en sådan utsatt situation som tvångsvård är grundläggande. Att överkomma språkbarriären är i detta sammanhang centralt. Förutom att utveckla arbetet med tolk ställer vi oss frågan om språkkompetens kan prioriteras på vissa institutioner, då rekryteringsmöjligheterna sannolikt ser mycket olika ut för olika institutioner.

⁹ Sedan 1 juli 2015 har den nya skollagen trätt i kraft som även innefattar SiS skolverksamhet. Ändringen innebär i korthet att de elever som vistas hos SiS ska få motsvarande utbildning som i den vanliga skolan.

¹⁰ SiS jobbar allt mer med TMO på sina institutioner och har en planering för ökad spridning av metoden under 2021 och framåt.

Denna studie tyder också på ett stort behov av att översätta behandlingsprogram till andra språk än svenska.

Studien pekar på skillnader i föreställningar och förhållningssätt inom och mellan SiS olika institutioner i förhållande till ensamkommande ungdomar, och därmed på behovet av tydlighet i regim och idé om verksamhetens innehåll och värdegrund samt hur denna ska omsättas i praktiken. Att sträva efter en tydlighet i värdegrund, förhållningssätt och vårdens syfte, är förstås viktigt i det generella arbetet inom SiS men kan bli särskilt aktualiserat i förhållande till en grupp som ofta möts av negativa föreställningar och misstänkliggöranden, något som också förekommer i denna studie.

Slutligen tyder studien på vikten av ungdomens tillgång till och erfarenhet av stödjande relationer både inom och utanför SiS, för hur SiS-vården uppfattas av den unge. För både socialtjänst och SiS förefaller det därmed angeläget att höja blicken utöver de specifika insatser som ges inom ramen för respektive organisation, och undersöka hur den unges formella och informella nätverk tillsammans och gemensamt kan bidra till en positiv utveckling. Att det sociala nätverket kring dessa ungdomar ofta är bristande understryker vikten av att ta hänsyn till och vara på de relationer som faktiskt finns (både inom och utanför Sverige) och, inte minst, att involverade myndigheter samarbetar kring de placerade ungdomarna.

Referenser

- Aagard Madsen, C. & Kjems, H. (2014). *Uledsagede mindreårige asylansøgere med gadeorienteret adfærd* – Syv oplæg fra Røde Kors-konferencen juni 2014. Frederiksberg: Røde Kors.
- Ayotte, W. (2000). *Separated children coming to Western Europe: why they travel and how they arrive*. London, Save the Children, 2000.
- Backlund, Å. (2018). *Stöd till ensamkommande barn och ungdomar – Perspektiv och erfarenheter*. Stockholm: FoU Nordväst.
- Backlund, Å. & Malmsten, J. (2013). *Barnets bästa? En studie om asylsökande barn i socialtjänstens barnavård*. Stockholm: UNICEF Sverige.
- Backlund, Å., Eriksson, R., von Greiff, K. & Åkerlund, E.-M. (2012). *Ensam och flyktingbarn – barnet och socialtjänsten om den första tiden i Sverige*. Forskningsrapport 2012:1. Stockholm: FoU Nordväst, FoU Nordost & FoU Södertörn.
- Backlund, Å., Eriksson, R., von Greiff, K. & Åkerlund, E.-M. (2014). *Socialtjänstens arbete med ensamkommande barn – erfarenheter från Stockholms län*. Forskningsrapport 2014:3. Stockholm: FoU Nordväst, FoU Nordost & FoU Södertörn.
- Backlund, Å., Lundström, T. & Thorén, K. (kommande). Socialtjänstens respons på "flyktingkrisen" – organisering av och synen på mottagandet av ensamkommande barn. *Socialvetenskaplig Tidskrift*
- Basic, G. (2010). *Yrkesverksammas och ungdomars muntliga framställningar. Etnicitet i ungdomsvården*. Forskningsrapport nr 1. Stockholm: Statens institutionsstyrelse.
- Bath, H. (2015). The three pillars of traumawise care: Healing in the other 23 hours *Reclaiming Children and Youth*, 23(4), 5–11.
- Bean, T., Spinhoven, P., Broekaert, E., Derluyn, I. & Eurelings Bontekoe, E. (2007). Comparing psychological distress, traumatic stress reactions, and experiences of unaccompanied refugee minors with experiences of adolescents accompanied by parents. *Journal of Nervous and Mental Disease* 195(4), 288–297.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101.

- Broekaert, E., Derluyn, I., & Mels, C. (2009). Mental health problems in separated refugee adolescents. *Journal of Adolescent Health, 44*(3), 291–297.
- Bronfenbrenner, U. (2000). Ecological systems theory. I A. Kazdin (Red.), *Encyclopedia of psychology* (s. 129–133). Oxford University Press: Washington DC.
- Brunnberg, E., Borg, R.-M. & Fridström, C. (2011). *Ensamkommande barn – en forskningsöversikt*. Lund: Studentlitteratur.
- Carsewell, K., Blackburn, P. & Barker, C. (2011). [The relationship between trauma, post-migration problems and the psychological well-being of refugees and asylum seekers. *International Journal of Social Psychiatry, 57*(2), 107–119.
- Chase, E., Knight, A. & Statham, J. (2008). *The emotional wellbeing of unaccompanied young people seeking asylum in the UK. Research summary*. Thomas Coram Research Unit, Institute of Education, University of London.
- Cox, P. & Geisen, T. (2014). Migration perspectives in social work research: Local, national and international contexts. *British Journal of Social Work, 44* (suppl. 1), 157–173.
- Dagens Samhälle. (24 januari 2019a). *Ensamkommande fastnar i välfärdens mellanrum*. Hämtad 12 oktober, 2020, från <https://www.dagenssamhalle.se/debatt/ensamkommande-fastnar-i-valfardens-mellanrum-25796>
- Dagens Samhälle. (7 oktober 2019b). *Regeringen måste fortsätta ta ansvar för ensamkommande*. Hämtad 12 oktober, 2020, från <https://www.dagenssamhalle.se/debatt/regeringen-maste-fortsatta-ta-ansvar-ensamkommande-29548>
- Danemark, B. & Kullberg, C. (1999). *Samverkan. Välfärdsstatens nya arbetsform*. Lund: Studentlitteratur.
- De Moura, S. L. (2002). The social construction of street children: Configuration and implications. *British Journal of Social Work, 32*(3), 353–367.
- Derluyn, I. & Broekaert, E. (2008). Unaccompanied refugee children and adolescents: The glaring contrast between a legal and a psychological perspective. *International Journal of Law and Psychiatry, 31*(4), 319–330.
- de Wal Pastoor, L. (2017). Reconceptualising refugee education: exploring the diverse learning contexts of unaccompanied young refugees upon resettlement. *Intercultural Education, 28*(2), 143–164.

- Eide, K. (2005). *Tvetydige barn: om barnemigranter i et historisk komparativt perspektiv*. [Doktorsavhandling, Universitetet i Bergen].
- Eide, K. (2012a). *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Eide, K. (2012b). Flyktningbarn i historien. I Eide, K. (Red.), *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger* (s. 31-47). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Eide, K. & Hjern, A. (2013). Unaccompanied refugee children – vulnerability and agency. *Acta Paediatrica*, 102(7), 666–668.
- Eide, K., Kjelaas, I. & Larsgaard, A. K. (2017). Hjem eller institusjon? Om tvetydigheten i omsorgsarbeid med enslige mindreårige flyktninger bosatt i kommunene. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 20(4), 317–331.
- Eikström, E. (2019). *From a place without speech: negotiations of othering among unaccompanied female minors in Sweden*. [Licentiat avhandling, Högskolan i Jönköping].
- Enell, S. (2018). Anpassningsstrategier och tolkningsföretråde. Ungas erfarenheter av att utredas på institution. I Enell, S., Gruber, S. & Vogel, M. A. (Red.), *Kontrollerade unga. Tvångspraktiker på institution* (s. 143–165). Lund: Studentlitteratur.
- Enell, S., Gruber, S. & Vogel, M. A. (2018). *Kontrollerade unga. Tvångspraktiker på institution*. Lund: Studentlitteratur.
- Enell, S., Gruber, S. & Vogel, M. A. (2018). Tvångspraktiker på institution. Teoretisk och historisk inramning. I Enell, S., Gruber, S. & Vogel, M. A. (Red.), *Kontrollerade unga. Tvångspraktiker på institution*, (s. 19–36). Lund: Studentlitteratur.
- Eriksson, M., Ghazinour, M., Hanberger, A., Isaksson, J. & Wimelius, M. (2013). *Utvärdering av insatser för ensamkommande flyktingungdomar i Umeå: Delrapport*. Umeå University, Umeå Centre for Evaluation Research.
- Fazel, M., Reed, R. V., Panter Brick, C. & Stein, A. (2012). Mental health of displaced and refugee children resettled in high-income countries: risk and protective factors. *Lancet*, 379 (9812), 266–282.
- Fekete, L. (2007). Detained: Foreign children in Europe. *Race & Class*, 49(1), 93–104.
- Furman, R., Negi, N. J. & Salvador, R. (2010). An Introduction to Transnational Social Work. I Negi, N. J. & Furman, R. (Red.), *Transnational Social work practice*, (s. 3–19). Columbia University Press: New York.

- Grape, O. (2006). Domänkonsensus eller domänkonflikt? Integrerad samverkan mellan myndigheter. I Grape, O., Blom, B. & Johansson, R. (Red.), *Organisation och omvärld – nyinstitutionell analys av människobehandlande organisationer*. (s. 47-72). Lund: Studentlitteratur.
- Goodman, J. H. (2004). Coping with trauma and hardship among unaccompanied refugee youths from Sudan. *Qualitative Health Research*, 14(9), 1177–1196.
- Groark, C., Sclare, I. & Raval, H. (2011). Understanding the experiences and emotional needs of unaccompanied asylum-seeking adolescents in the UK. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 16(3), 421–442.
- Gruber, S. (2013). *Konstruktioner av etnicitet och kön på SiS särskilda ungdomshem*. SiS-rapport, Institutionsvård i fokus nr 7: 2013
- Gruber, S. (2018). Flerspråkighet i den enspråkiga institutionen. Identitetspositioner, kompetens och korrigerig. I Enell, S., Gruber, S. & Vogel, A. M. (2018). *Kontrollerade unga. Tvångspraktiker på institution* (s.103–121). Lund: Studentlitteratur.
- Gärdegård, A. (2017). *Samhällets mottagande av ensamkommande barn i Norden: En kartläggning*. Stockholm: Nordens välfärdscenter.
- Hagström, A., Hollander, A.C. & Mittendorfer Rutz, E. (2018). *Kartläggning av självskaadebetende, suicidförsök, suicid och annan dödlighet bland ensamkommande barn och unga. Avdelningen för försäkringsmedicin*. Stockholm: Institutionen för klinisk neurovetenskap och Institutionen för folkhälsovetenskap, Karolinska Institutet.
- Hasenfeld, Y. (2000). Social welfare administration and organizational theory. I Patti, R. (Red.), *The handbook of social welfare management* (s. 89-112). Thousand Oaks: Sage.
- Hedlund, D. (2015). "Beard boys": Standing in the way of a transformation of the self. I Hällgren, C., Dunkels, E. & Frånberg, G. M. (Red.), *Invisible boy. The making of contemporary masculinities*. (s. 83–93). Umeå universitet.
- Hedlund, D. (2018). *Ensamkommande barn och ungdomar. En introduktion till samhällskontext, forskning och ramverk*. Malmö: Gleerups.
- Herz, M. & Lalander, P. (2017). Being alone or becoming lonely? The complexity of portraying "unaccompanied children" as being alone in Sweden. *Journal of Youth Studies*, 20(8), 1062–1076.
- Hessle, M. (2009). *Ensamkommande men inte ensamma: tioårsuppföljning av ensamkommande asylsökande flyktingbarns livsvillkor och erfarenheter som unga vuxna i Sverige*. [Doktorsavhandling, Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet].

- Hjern, A. & Angel, B. (2000). Organized violence and mental health of refugee children in exile: a six-year follow up. *Acta Paediatrica*, 89(6), 722–727.
- Hodes, M., Jagdev, D., Chandra, N. & Cunniff, A. (2008). Risk and resilience for psychological distress amongst unaccompanied asylum seeking adolescents. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49(7), 723–732.
- Hopkins, P. & Hill, M. (2008). Pre-flight experiences and migration stories: the accounts of unaccompanied asylum-seeking children. *Children's Geographies*, 6(3), 257–268.
- Huemer, J., Karnik, N. S., Voelke-Kernstock, S., Granditsch, E., Dervic, K. Friedrich, M. H. & Steiner, H. (2009). Mental health issues in unaccompanied refugee minors. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 3(1), 13.
- Jakobsen, M., Heir, T. & Meyer Demott, M. A. (2014). Prevalence of psychiatric disorders among unaccompanied asylum-seeking adolescents in Norway. *Clinical Practice and Epidemiology in Mental Health CP & EMH*, 10, 53–58
- Jakobsen, M., Mayer DeMott, M. A., Wentzel-Larsen, T., & Heir, T. (2017). The impact of the asylum process on mental health: a longitudinal study of unaccompanied refugee minors in Norway. *BMJ Open* 2017;7:e015157.
- Jayshree, S. J. & Reisch, M. (2018). Assisting the least among us: Social work's historical response to unaccompanied immigrant and refugee youth. *Children and Youth Services Review*, 92(C), 4–14
- Jensen, T. K., Solheim Skar, A.-M., Andersson, E. S. & Skogbrott Birkeland, M. (2019). Long-term mental health in unaccompanied refugee minors: pre- and post-flight predictors. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 28(12), 1671–1682.
- Johansson, S., Dellgran, P. & Höjer, S. (Red.). (2015). *Människobehandlande organisationer: villkor för ledning, styrning och professionellt välfärdsarbete*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Kaunitz, K. & Jakobsson, J. (2016). Ensamkommande barn och ungdomar placerade inom Statens institutionsstyrelse (SiS). *Socialmedicinsk tidskrift*, 93(1), 43–52.
- Kohli, R. & Mather, R. (2003). Promoting psychosocial wellbeing in unaccompanied asylum seeking young people in the United Kingdom. *Child and Family Social Work*, 8(3), 201–212.
- Laban, K. (2009). S12-05 Impact of a long asylum procedure on health in Iraqi asylum seekers in the Netherlands; an epidemiological study. *European Psychiatry*, 24(Supplement 1), 71.

- Leander, P. (2016). *De öönskade. En rapport om de ensamkommande marockanska barnen i Sverige*. Stockholm: Barnrättsbyrån.
- Lindqvist, R. (2000). *Att sätta gränser. Organisationer och reformer i arbetsrehabilitering*. Umeå: Boréa.
- Makofane, M. (2014). A conceptual analysis of the label "street children": Challenges for helping professions. *Social Work/Maatskaplike Werk*, 50(1) 134–146.
- Mattsson, T. (2018). De särskilda befogenheterna. En kritisk granskning utifrån ett barnrättsperspektiv. I Enell, S., Gruber, S. & Vogel, M. A. *Kontrollerade unga. Tvångspraktiker på institution* (s. 39–60). Lund: Studentlitteratur.
- Melander, C. (2015). Ensamkommande barn och transnationellt socialt arbete. I Montesino, N. & Righard, E. (Red.), *Socialt arbete och migration* (s. 147–165). Malmö: Gleerups.
- Mellqvist, J. (2014). *Att ta emot och möta ensamkommande ungdomar på låst institution – En utvärdering av SiS ungdomshem Bärby*. [Examensuppsats, Södertörns högskola].
- Mels, C., Derluyn, I., & Broekaert, E. (2008). Social support in unaccompanied asylum-seeking boys: a case study. *Child Care Health Development*, 34(6), 757–762.
- Migrationsverket. (12 oktober 2020). *Asylsökande till Sverige 2000–2019*. <https://www.migrationsverket.se/download/18.4a5a58d51602d141cf41003/1580829370314/Asyls%C3%B6kande%20till%20Sverige%202000-2019.pdf>
- Montesino, N. & Jiménez Alvarez, M. G. (2019). Child migration: historical and contemporary perspectives. I S. Trygged, & E. Righard (Red.), *Inequalities and Migration* (s. 89-107). Lund: Studentlitteratur AB.
- Montgomery, E. (2008). Long-term effects of organized violence on young Middle Eastern refugees' mental health. *Social Science & Medicine*, 67(10), 1596–1603.
- O'Donnell, R. & Hagan, M. (2014). *Identification, reception & protection of unaccompanied children*. CONNECT project report.
- O'Toole Thommessen, S.A, Corcoran, P., & Todd, B. K. (2015). Experiences of arriving to Sweden as an unaccompanied asylum-seeking minor from Afghanistan: An interpretative phenomenological analysis. *Psychology of Violence*, 5(4), 374–383.
- Oppedal, B. & Idsoe, T. (2015). The role of social support in the acculturation and mental health of unaccompanied minor asylum seekers. *Scandinavian Journal of Psychology*, 56(2), 203–211.

- Oppedal, B., Guribye, E., & Kroger, J. (2017). Vocational identity development among unaccompanied refugee minors. *International Journal of Intercultural Relations*, 60, 145–159.
- Ponnert, L. (2007). *Mellan klient och rättssystem – tvångsvård av barn och unga ur socialsekreterares perspektiv*. [Doktorsavhandling, Socialhögskolan, Lunds universitet].
- Ponnert, L. (2018). Akutavdelningar vid särskilda ungdomshem. I Enell, S., Gruber, S. & Vogel, M. A. (2018). *Kontrollerade unga. Tvångspraktiker på institution*. (s. 125-142). Lund: Studentlitteratur.
- Rana, M., Qin, D. B., Bates, L., Luster, T., Saltarelli, A. Factors related to educational resilience among Sudanese unaccompanied minors. *Teachers College Record*, 113(9), 2080–2114.
- Rehn-Medoza, N. (2020). *Mental health and wellbeing of unaccompanied minors. A Nordic overview*. Stockholm: Nordic Welfare Center (NWC).
- Rädda Barnen. (2018). *Traumamedveten omsorg. Att möta barn och unga som varit med om svåra påfrestningar och trauma*. Författare Anna Hellberg. https://www.raddabarnen.se/globalassets/dokument/rad--kunskap/arbetar-for-barn/tmo/rb_tmo_2018_a5_22nov_k1.pdf
- Röda Korset. (2018). *Humanitära konsekvenser av den tillfälliga utlänningslagen*. Författare Linda Beskow. September 2018.
- Seglem, K., Oppedal, B. & Raeder, S. (2011). Predictors of depressive symptoms among resettled unaccompanied refugee minors. *Scandinavian Journal of Psychology*, 52(5), 457–464.
- SBU. (2018). *Stöd till ensamkommande barn och unga – effekter, erfarenheter och upplevelser. Systematisk litteraturöversikt och etiska och samhällsliga aspekter*. Stockholm: Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (SBU). SBU-rapport nr 294.
- SCB. (2019). *Tabell över asylsökande*. Hämtad 7 oktober, 2019, från <http://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/>
- Sinha, S. & Shruti, U. (2009). Lesser youth?: Particular universalisms and young separated migrants in East London. *Journal of Youth Studies*, 12(3), 257–273.
- Silow Kallenberg, K. (2016). *Gränsland: svensk ungdomsvård mellan vård och straff*. [Doktorsavhandling, Södertörns högskola].

- Statens institutionsstyrelse (SiS). (2014). *Ensamkommande flyktingbarn inom SiS – kartläggning av målgrupp och utvecklingsområden*. Internt arbetsmaterial: SiS.
- SiS. (2015). *SiS i korthet 2015. En samling statistiska uppgifter om SiS*. <https://www.stat-inst.se/globalassets/arlig-statistik/sis-i-korthet-2015.pdf>
- SiS. (2016a). *SiS i korthet 2016. En samling statistiska uppgifter om SiS*. <https://www.stat-inst.se/globalassets/arlig-statistik/sis-i-korthet-2016.pdf>
- SiS. (2016b). *Årsredovisning 2015*. <https://www.stat-inst.se/globalassets/arsredovisningar/sis-arsredovisning-2015.pdf>
- SiS. (2017). *Årsredovisning 2016*. <https://www.stat-inst.se/globalassets/arsredovisningar/sis-arsredovisning-2016.pdf>
- SiS. (2018). *Årsredovisning 2017*. <https://www.stat-inst.se/globalassets/arsredovisningar/sis-arsredovisning-2017.pdf>
- SiS. (2020). *Årsredovisning 2019*. <https://www.stat-inst.se/globalassets/arsredovisningar/sis-arsredovisning-2019.pdf>
- SiS. (2021). *Vår verksamhet*. Hämtad 14 februari, 2021, från <https://www.stat-inst.se/var-verksamhet/>
- Skolinspektionen. (2015). *Skolverksamheten vid statens särskilda ungdomshem. Sammanfattande resultatrapport 2015-03-12*.
- Socialstyrelsen. (2017). *Analys av situationen i socialtjänsten våren 2017. Fokus på ensamkommande flickor, yngre barn, nätverksplaceringar samt suicidrisk – delrapport 3*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen. (2020). *Individ- och familjeomsorg. Lägesrapport 2020*. Stockholm: Socialstyrelsen. <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2020-3-6688.pdf>
- Stretmo, L. (2014). *Governing the unaccompanied child – media, policy and practice*. [Doctoral Dissertation, University of Gothenburg].
- Stretmo, L. & Melander, C. (2013). *Får jag vara med?: erfarenheter från ensamkommande barn och ungdomar i Göteborgsregionen och arbetet med denna grupp*. Göteborg: FoU i Väst/GR.

- Söderqvist, Å. (2012). Leaving care with a 'cultural baggage': The development of an identity within a transnational space. *Australian Social Work*, 67(1), 39–54.
- Thomas, S., Thomas, S., Bhugra, D., & Nafees, B. (2004). 'I was running away from death'– the preflight experiences of unaccompanied asylum seeking children in the UK. *Child: Care, Health and Development*, 30(2), 113–122.
- Ungar, M., Ghazinour, M. & Richter, J. (2013). Annual research review: What is resilience within the social ecology of human development? *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 54(4), 348–366.
- UNICEF. (2017). *Harrowing Journeys: Children and Youth on the move across the Mediterranean Sea, at risk of trafficking and exploitation*. UNICEF 2017.
- Vogel, M. A. (2012). *Särskilda ungdomshem och vårdkedjor: om ungdomar, kön, klass och etnicitet*. [Doktorsavhandling, Inst. för socialt arbete, Stockholms universitet].
- Vogel, M. A. (2017). An endeavor for autonomy: How girls understand their lived experiences of being referred to secured care. *Young*, 26(1), 1–18.
- Wade, J., Mitchell, F., & Baylis, G. (2005). *Unaccompanied asylum-seeking children: The response of social work services*. University of York, York: Social Work Research and Development Unit.
- Wadensjö, E., & Çelikaksoy, A. (2018). *Ensamkommande barns och ungas väg in i det svenska samhället*. Stockholm: Delegationen för migrationsstudier. Delmi-rapport; 2018:3
- Wernesjö, U. (2012). Unaccompanied asylum-seeking children: Whose perspective? *Childhood: A Global Journal of Child Research*, 19(4), 495–507.
- Wästerfors, D. (2018). Taggtråd, soffa och skola. Kampen om undervisning på särskilda ungdomshem. I Enell, S., Gruber, S. & Vogel, M. A. (2018). *Kontrollerade unga. Tvångspraktiker på institution* (s. 191–219). Lund: Studentlitteratur.
- Östberg, F. (2010). *Bedömningar och beslut från anmälan till insats i den sociala barnvården*. [Doktorsavhandling. Inst. för socialt arbete, Stockholms universitet].

Författarpresentation

Åsa Backlund är socionom, doktor i socialt arbete samt lektor vid Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet. Hennes forskning har dels handlat om det svenska mottagandet av så kallade ensamkommande barn ur olika perspektiv, och i viss mån även om andra asylsökande barn i den sociala barnvården. Ett annat forskningsområde är socialt arbete i och i samarbete med skolan.

Katarina Thorén är socionom, fil. dr. i socialt arbete samt lektor vid Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet. Hennes forskning har under senare år handlat om så kallade ensamkommande barn och ungdomar och det svenska mottagandet av dessa inom socialtjänst och HVB. Andra forskningsområden är socialtjänstens arbete med försörjningsstöd, främst med inriktning på kommunal aktivering och arbetsmarknadspolitik.

Syftet med studien var att undersöka och analysera vad som kännetecknar gruppen ensamkommande ungdomar som placeras inom Statens institutionsstyrelse (SiS), vad som föranleder placeringarna, kännetecknar insatserna från SiS, samt hur ensamkommande ungdomar själva uppfattar och förstår placeringen. Detta har undersökts genom analys av befintlig dokumentation inom SiS, intervjuer med personal från socialtjänst och SiS, samt med SiS-placerade ensamkommande ungdomar.

Av dokumentanalysen framgår att ensamkommande ungdomar som placeras på SiS är en heterogen grupp där både problemens karaktär och omfattning varierar och delvis skiljer sig från andra SiS-placerade ungdomar. Ensamkommande ungdomar beskrevs dels ha mindre omfattande sociala problem än andra SiS-placerade ungdomar, dels ha en tyngre och mer komplex problematik. Det som framhölls vara specifikt för de ensamkommande ungdomarna var också mer ”psykiatrisk” och migrationsrelaterad problematik, samt att dessa ungdomar har liten kunskap om det svenska samhället. Det framkom också att ensamkommande ungdomar i högre grad än andra SiS-placerade ungdomar är akutplacerade. En stor andel av akutplaceringarna överskred SiS riktlinjer för maximal vårdtid på akutavdelning. För ungdomar utan uppehållstillstånd tillkommer den osäkerhet som kommer sig av att befinna sig i en asylprocess.

SiS-personal lyfte fram språket som ett centralt hinder i arbetet med de ensamkommande ungdomarna, men gav också exempel på strategier för att överkomma dessa hinder genom medvetet arbete kring kommunikation och tillit, rekrytering av flerspråkig personal, svenskundervisning samt översättning av behandlingsprogram.

Från ungdomarnas eget perspektiv framstod ovisshet och maktlöshet inför framtiden tillsammans med ofriheten som det svåraste med SiS-placeringen. Skolan lyftes som den främsta möjligheten. Vikten av relationer, eller bristen på sådana, både inom och utanför SiS var också av vikt.

Resultaten tyder på att både SiS och socialtjänsten har svårigheter med att organisatoriskt möta de ensamkommande ungdomarnas behov inom ramen för befintlig verksamhet, samt att detta lett till konflikter om hur problemen ska definieras och vilken organisation som ska bära det huvudsakliga ansvaret för att praktiskt ta hand om dem.

ISBN 978-91-87053-77-1